



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ

# Hukuki Yönleriyle Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Sempozyumu



Tarih: 30-31 Ekim 2024

Konferans Formatı: Çevrimiçi ve Yüz yüze  
Bildiri Özeti Gönderim Tarihi: 14 Eylül 2024

Sempozyum Programı İlan Tarihi: 27  
Eylül 2024  
Kabul Edilen Bildiriler için Tam Metin  
Gönderim Tarihi: 30 Aralık 2024



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgıyla yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI



Lozan Barış Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinin 100. yılı münasebetiyle Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi ortaklığında, 30-31 Ekim 2024 tarihlerinde "Hukuki Yönleriyle Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Sempozyumu" düzenlenecektir. Sempozyumun konusu Lozan Barış Antlaşması'nın hazırlık sürecinin, hükümlerinin ve uygulanmasının hukuki yönleriyle değerlendirilmesine özgülmüştür.

Sempozyum hukuk alanında çalışan akademisyen, araştırmacı ve uygulayıcılara açıktır. Sempozyumda sunulacak bilinen bildiri özetlerinin 14 Eylül 2024 tarihine kadar bildiri özetleri için belirlenen koşullara uygun bir şekilde lozansempozyumu2024@gmail.com adresine gönderilmesi gerekmektedir. Gönderilen bildiri özetleri sempozyum konusuna, bilimsel yazın usullerine uygunluk ve çalışmanın özgünlüğü dikkate alınarak değerlendirilecek ve 20 Eylül 2024 tarihinde kabul edilen bildiri özetleri duyurulacaktır. Ayrıca Sempozyum Programı 27 Eylül 2024 tarihinde ilan edilecektir.

İki güne yayılması planlanan sempozyumun ilk günü yürütme ikinci günü ise çevrimiçi olarak gerçekleştirilecektir. Sempozyumun yürütme yapacağı bilinen Bursa Uludağ Üniversitesi Genetik Saatişpek Anısı Kocacıyık Yerleşkesinde, çevrimiçi oturumlar ise Microsoft Teams programı üzerinden gerçekleştirilecektir. Sempozyumun kayıtları alınarak yayınlanması planlanmaktadır.

Sözleşme bildiri özetleri ve tam metinleri basılacak olan tam metin gönderimi için son gün 30 Aralık 2024 olarak belirlenmiştir. Tam metinler için de özetler için aranan şekil şartları geçerli olacaktır.

### Sempozyum Bilim Kurulu

Prof. Halit AKER  
Prof. Zekeriya ARI  
Prof. Barış BAHÇECİ  
Prof. Ecce GÖZTEPE CELEBİ  
Prof. Gökhan GÜNEYSU  
Prof. Zeynel KANGAL  
Prof. Meltem SARİBEYOĞLU

Prof. Melis SUR  
Prof. Elif UZUN  
Doç.Dr. Demirkan Burak ÇELİK  
Doç.Dr. Seda ÖRSTEN ESİRGİN  
Doç.Dr. Katalin SİSKA  
Doç.Dr. Şafak Evrim TOPUZKANAMIŞ  
Doç.Dr. Serkan YOLCU  
Dr.Öğr.Üyesi Saeed BAGHERI

### Sempozyum Düzenleme Kurulu

Prof. Barış BAHÇECİ  
Dr.Öğr.Üyesi Üyesi Gülşen KAYA  
Dr.Öğr.Üyesi Salih TAŞDOĞAN  
Dr.Öğr.Üyesi. Yasemin KURTOĞLU  
Ary.Gör. Kaan ARIŞLAN  
Ary.Gör. Elif COŞKUN  
Ary.Gör. Melis Parkan ÇİÇEKÇİ

İletişim

lozansempozyumu2024@gmail.com  
lozansempozyumu2024@gmail.com

Yazın Kuralları ve Duyurular için B, <https://uludag.edu.tr/hukuk/duyuru/view?id=35963&title=hukuki-yonleriyle-lozan-baris-antlasmasi-uluslar-arasi-sempozyumu>



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI



# International Symposium on the Legal Aspects of Lausanne Peace Treaty



Date: 30-31 October 2024

Symposium format: Face-to-face and online  
Abstract submission date: 14 September 2024

Symposium programme announcement  
date: 27 September 2024  
Full Text Submission Date for Accepted  
Papers: 30 December 2024



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgıyla yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

  
İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ

---

On the occasion of the 100th anniversary of the entry into force of the Lausanne Peace Treaty, the Faculty of Law at Bursa Uludağ University and the Faculty of Law at Izmir University of Economics are jointly organizing the "International Symposium on the Lausanne Peace Treaty with its Legal Aspects" on October 30-31, 2024. This symposium will focus on the legal aspects of the preparation process, provisions, and implementation of the Lausanne Peace Treaty.

The symposium is open to academics, researchers, and practitioners in the field of law. Abstracts intended for presentation at the symposium should be submitted to [izmirsymposium@gmail.com](mailto:izmirsymposium@gmail.com) in accordance with the specified conditions for abstracts by September 14, 2024. Submitted paper proposals will be evaluated based on their relevance to the symposium's theme, adherence to scientific writing standards, and the originality of the study. Accepted papers will be announced on September 20, 2024. The Symposium Program will be published on September 27, 2024.

The first day of the two-day symposium will be conducted in person, while the second day will be held online. The in-person sessions will take place at the Gençlik Sanjipek Asem Kocakaynak Campus of Bursa Uludağ University, and the online sessions will be hosted via the Microsoft Teams platform. It is intended that the symposium will be recorded and shared.

Abstracts and full texts of the presented papers will be published, with the deadline for full text submissions set for December 30, 2024. The rules of format for full texts will be the same as those for abstracts.

---

**SYMPOSIUM SCIENTIFIC COMMITTEE**

Prof. Halit AKER Prof. Zekariya ARI Prof. Barış BAHIÇECİ Prof. Ece GÖZTEPE CELEBİ Prof. Gökhan GÜNEYSU Prof. Zeynel KANGAL Prof. Meltem SARIBEYOĞLU	Prof. Melde SUR Prof. Efil UZUN Assoc. Prof. Demirehan Burak ÇELİK Assoc. Prof. Seda ÖRSTEN ESİRGİN Assoc. Prof. Katalin SISKÁ Assoc. Prof. Şafak Evran TOPUZKANAMIŞ Assoc. Prof. Serkan YOLCU Asst. Prof. Sazad BAGHERI
---	---

---

**SYMPOSIUM ORGANISING COMMITTEE**

Prof. Barış BAHIÇECİ Asst. Prof. Üyesi Gülbin KAYA Asst. Prof. Üyesi Salih TAŞDOĞAN Asst. Prof. Üyesi Yasemin KURTOĞLU Res. Asst. Kamran ARSLAN Res. Asst. Erol COŞKUN Res. Asst. Merve FARKAN ÇİÇEKÇİ	
--	--

---

**CONTACT**

[izmirsymposium2024@gmail.com](mailto:izmirsymposium2024@gmail.com)  
[izmirsymposium@gmail.com](mailto:izmirsymposium@gmail.com)

For Rules of Format and Announcements See, <https://uludag.edu.tr/bokuk/teyazwa/view?id=3596&title=bokuk-yonderiy-le-izmir-baris-anlasmasi-uluslararasi-senpoziumu>



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgıyla yönet"

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI



**Hukuki Yönleriyle Lozan Barış Antlaşması  
Uluslararası Sempozyumu**

**BİRİNCİ GÜN / YÜZ YÜZE (28.10.2024)**

(Yüz yüze oturumlar Barış Üstadı Çarşamba Gündüz Sağırlı Anıt Kurultay Veliçaydağı yur alan Anıt Kurultay Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilecektir.)

**AÇILIŞ KONUŞMALARI - 10:00-10:10**

10:00-10:10 Prof. Dr. HALİL AKER - Hukuk Fakültesi Dekanı

Barış Üstadı Çarşamba

10:10-10:20 Prof. Dr. Barış BAŞÇEÇİ - Dönüşüm Komitesi Başkanı

İzmir Ekonomi Üniversitesi

10:20-10:30 Prof. Dr. Fatma YILMAZ - Rakip Barış Üstadı Çarşamba

ARA - 10:30-10:45

**BİRİNCİ OTURUM - 10:45-12:00**

Öturan Başkanı: Prof. Dr. HALİL AKER - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Barış BAŞÇEÇİ - İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi  
*Barış Üstadı Çarşamba'nın (1879-1923) 45. Yılında Anıt Kurultay Veliçaydağı Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KARAOĞUZ - İzmir Ekonomi Üniversitesi

Hukuk Fakültesi

*Yeni Bir Kurumun Kuruluşunda Lozan Barış Antlaşması'nın*

*Sıradaki Yerine Getirilmesi İçin Yapılan Çabalar*

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KURTULU - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

*Yeni Bir Kurumun Kuruluşunda Lozan Barış Antlaşması'nın*

*Sıradaki Yerine Getirilmesi İçin Yapılan Çabalar*

ÖĞLE ARASI - 12:00-13:00

**İKİNCİ OTURUM - 13:00-14:30**

Öturan Başkanı: Prof. Dr. Barış BAŞÇEÇİ - İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Fırat DİKMEN - Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi

*Konferansın "Kıbrıs Sorunu" Üzerine Kurultay Alanında Lozan Barış Antlaşması'nın*

*Sıradaki Yerine Getirilmesi İçin Yapılan Çabalar*

Dr. Öğr. Üyesi Emine EREN - İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Dr. Öğr. Üyesi İzzet YAŞAR - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Öğr. Üyesi Davut SELÇUK - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

ARA - 14:30-14:45

**ÜÇÜNCÜ OTURUM - 14:45-16:15**

Öturan Başkanı: Prof. Dr. Zeynep T. KANGAL - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Şenay HAYEV - Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*Konferansın "Kıbrıs Sorunu" Üzerine Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Dr. Öğr. Üyesi Gülşah KAYA - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILMAZ - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

ARA - 16:15-16:30

**DÖRDÜNCÜ OTURUM - 16:30-18:00**

Öturan Başkanı: Prof. Dr. Zeynep T. KANGAL - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILMAZ - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILMAZ - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

ARA - 18:00-18:15

**BİRİNCİ GÜN / KEVRİMÇİ (31.10.2024)**

(Bütün oturumlar Barış Üstadı Çarşamba Gündüz Sağırlı Anıt Kurultay Veliçaydağı yur alan Anıt Kurultay Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilecektir.)

**BİRİNCİ OTURUM - 09:45-10:45**

Öturan Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Gülşah KAYA - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

Arş. Gör. Dr. Seda ÖZKAN - Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

*Kıbrıs Sorunu Üzerine Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Arş. Gör. Dr. Çağrı ŞAHİN - Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*"Atatürk Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı"*

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILMAZ - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

ARA - 10:45-11:00

**BİRİNCİ OTURUM - 11:00-12:00**

Öturan Başkanı: Prof. Dr. Serdar UZUNALLI - İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Özgür TÜZENER - Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*Genel Hukukun Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Arş. Gör. Dr. Mehmet KORKMAZ - Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*Konferansın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Arş. Gör. Dr. EBF Başak YALÇIN - Yüzüncü Yıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

ARA - 12:00-13:00

**İKİNCİ OTURUM - 13:00-14:30**

Öturan Başkanı: Prof. Dr. Serdar UZUNALLI - İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Özgür TÜZENER - Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*Genel Hukukun Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Arş. Gör. Dr. Mehmet KORKMAZ - Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*Konferansın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Arş. Gör. Dr. EBF Başak YALÇIN - Yüzüncü Yıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

ARA - 14:30-15:00

**ÜÇÜNCÜ OTURUM - 15:00-16:00**

Öturan Başkanı: Doç. Dr. Seda ÖZKAN - Trakya Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Seda ÖZKAN - Trakya Üniversitesi Hukuk Fakültesi

*Konferansın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

Öğr. Üyesi Hüseyin YILMAZ - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

*Lozan Barış Antlaşması'nın Kurultay Alanında Kurultay Alanı Açılışı*

ARA - 16:00-16:15

**DÖRDÜNCÜ OTURUM - 16:15-18:00**

Öturan Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KURTULU - Barış Üstadı Çarşamba Hukuk Fakültesi

Assoc. Prof. Dr. Estela SIEKA - University of Debrecen

*Minority Right Provisions in the Treaty of Lausanne*

Dr. Lecturer Dr. IBA KYFOLIA - University of Athens

*Local Courts in Lausanne: Jurisdiction, Diplomacy And "Giving Things Done" In The Eastern Mediterranean*

Assoc. Prof. Dr. Dorothea TSIBOGIOTIS - University of Piraeus

*The Eastern Question and the Enduring Struggle Between Naval and Continental Powers 180 Years Later*

Res. Ass. Atila Yilmaz GÜLLÜLER - İzmir University of Economics Faculty of Law

*A Retrospective Approach to the Lausanne Peace Treaty and Minority Rights*

ARA - 18:00



lozansempozyumu2024@gmail.com



## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

HUKUKİ YÖNLERİYLE LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI ULUSLARARASI SEMPOZYUMU .....	9
BİRİNCİ GÜN / YÜZ YÜZE (30.10.2024) .....	9
BİRİNCİ OTURUM.....	9
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Halit AKER – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	9
Prof. Dr. Barış BAHÇECİ – İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	9
Berlin’den Lozan’a (1878-1923): İki Konferans Arası Dönemde Türkiye’nin Mali Egemenlik Sorunu.....	9
From Berlin to Lausanne (1878-1923): Turkey's Financial Sovereignty Question in the Inter-Conference Period....	10
Dr. Öğr. Üyesi Meriç KARAGÖZLER – İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	12
Egemenlik Kavramı Bağlamında Lozan Barış Antlaşması’ndaki Sağlık İşlerine Dair Hükümlerin İncelenmesi.....	12
Analysis of the Provisions on Sanitary Questions in the Lausanne Peace Treaty in the Context of the Concept of Sovereignty.....	13
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KURTOĞLU – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	15
Egemenlik Tartışmaları Altında Lozan Konferanslarında İdare-i Adliyyeye Dair Beyanname’nin Kabul Edilme Süreci .....	15
The Acceptance Process Of Declaration Relating To The Administration Of Justice At The Lausanne Conferences Under The Discussions Of Sovereignty .....	16
İKİNCİ OTURUM .....	19
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Barış BAHÇECİ – İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	19
Dr. Öğr. Üyesi Pınar DİKMEN – Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi .....	19
Kelsen’in “Normlar Hiyerarşisi” Teorisinden Hareketle Lozan Barış Antlaşması’nın Yerini Belirlemek: Antlaşma, Hiyerarşinin İçinde mi Dışında mı?.....	19
Determining the Place of the Lausanne Peace Treaty Based on Kelsen’s Theory of “Hierarchy of Norms”: Is the Treaty Inside or Outside this Hierarchy? .....	20
Dr. Öğr. Üyesi Bezar Eylem EKİNCİ – Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	22
Lozan Görüşmelerinde Laiklik Kavramı ve Lozan Barış Antlaşması’nın Laik Hukuk Sistemine Etkisi.....	22
The Concept of Laicism in the Lausanne Negotiations and the Impact of the Lausanne Peace Treaty on the Laicist Legal System .....	23
Dr. Öğr. Üyesi Salih TAŞDÖĞEN – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	25
Anayasa Mahkemesi’nin Norm Denetimi Kararlarında Lozan Barış Antlaşması’nın Etkileri.....	25
The Effects Of Lausanne Peace Treaty On Constitutionality Judicial Review Decisions Of The Turkish Constitutional Court.....	27
Öğr. Gör. Durulcan SELÇUK – Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	30
Lozan Barış Görüşmeleri ve Halifelik’in İlgası: 100 Yıl Sonra Bir Bakış .....	30
The Peace Conference Of Lausanne And The Abolition Of The Caliphate: A Look After 100 Years.....	32
ÜÇÜNCÜ OTURUM.....	34
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zeynel T. KANGAL – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	34
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe İSAYEV – Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	34

**İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI**

Yunanistan'ın Türk Karasularının Genişliğinin Lozan Barış Antlaşması ile 3 Mil Olarak Belirlendiğine Dair Tezinin Uluslararası Antlaşmalar Hukuku Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	34
Evaluation of Greece's Thesis Regarding the Determination of Turkish Territorial Waters as 3 Miles in the Lausanne Peace Treaty Within the Framework of International Treaty Law.....	35
Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm KAYA – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	37
Uluslararası Antlaşmaların Üçüncü Devletlere Etkileri Yönünden Lozan Antlaşması'nın Kapitülasyonlar ve Türk Boğazlarıyla İlgili Düzenlemeleri .....	37
The Provisions Of The Treaty Of Lausanne On Capitulations And Turkish Straits In Terms Of The Effects Of International Treaties On Third States .....	38
Arş. Gör. Dr. Habip ÜNYILMAZ – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	40
Lozan Düzeni ve Uluslararası Sürekli Adalet Divanının İlgili Danışma Görüşleri .....	40
The Order of Lausanne and Related Advisory Opinions of the Permanent Court of International Justice .....	42
Arş. Gör. Muhammed BARDAKCI – Boğaziçi Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	47
Lozan Antlaşması Bağlamında Mütakabiliyet İlkesi: Uluslararası Hukuk Işığında Kısa Bir Sorgulama .....	47
Principle Of Reciprocity In The Context Of The Treaty Of Lausanne: A Brief Examination In The Light Of International Law.....	48
İKİNCİ GÜN / ÇEVİRİMİÇİ (31.10.2024) .....	50
BİRİNCİ OTURUM.....	50
Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm KAYA – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	50
Arş. Gör. Dr. Seda ÖZKAN – Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi .....	50
Resmî Dil Perspektifinden Lozan Barış Antlaşmasına Bakmak.....	50
The Lausanne Peace Treaty From The Perspective Of The Official Language.....	52
Arş. Gör. Dr. Çağatay ŞAHİN – Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	55
“ATEŞLİ BİR ZİNCİR HALİNDE BOYNUMUZDA”.....	55
Lozan Barış Konferansı'nda Yeni Türk Devleti'nin Hukuk İnşasına Yönelik Tartışmalar Bağlamında Azınlıklar ve Adli Kapitülasyonların Durumu .....	55
Betül Nur ÖZLÜ – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	57
Lozan Barış Antlaşması ve Uluslararası Hukuk: Savaş Esirleri ve Sivil Nüfusun Korunması .....	57
The Lausanne Peace Treaty and International Law: The Protection of Prisoners of War and Civilian Population.....	57
İKİNCİ OTURUM .....	59
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Sevilay UZUNALLI – İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	59
Özlem TÜZÜNER – Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	59
Özel Hukuktaki Süreler Çerçevesinde Lozan Barış Antlaşması'nın 43 ve 45'inci Maddeleri .....	59
Articles 43 And 45 of the Lausanne Peace Treaty within the Framework of Durations in Private Law .....	60
Arş. Gör. Dr. Müberra KORKMAZ – Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	63
Konferans Görüşmelerinde ve Lozan Barış Antlaşması'nda Sigorta Sözleşmeleri.....	63
Insurance Contracts in Conference Negotiations and The Lausanne Peace Treaty .....	65
Arş. Gör. Elif Başak YAZICI – Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	68
Lozan Antlaşması ile Kurulan Karma Hakem Mahkemeleri.....	68

**İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI**

ÜÇÜNCÜ OTURUM.....	70
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Seda ÖRSTEN ESİRGEN – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	70
Doç. Dr. Seda ÖRSTEN ESİRGEN – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi .....	70
Arşiv Belgeleri Işığında Lozan Antlaşması'nın Türk Hukuk Sistemine Etkileri.....	70
The Impacts of the treaty of Lausanne on the Turkish Legal System in the Light of Archival Documents.....	71
Öğr. Gör. Dr. Irmak KARABULUT YILDIRIM – Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi.....	73
Lozan Barış Antlaşması Uyarınca Kurulan Karma Hakem Mahkemeleri: Türk- İtalyan Karma Hakem Mahkemesi	73
Mixed Arbitral Tribunals Established Pursuant to the Lausanne Peace Treaty: Turkish-Italian Mixed Arbitral Tribunal .....	74
Öğr. Gör. Dr. Gökçe SÜZGÜN IŞIK – Bursa Teknik Üniversitesi .....	76
Lozan Barış Antlaşması'nda Yabancı Okullar Sorunu: Bursa Örneği .....	76
The Problem of Foreign Schools in the Peace Treaty of Lausanne: The Case of Bursa .....	78
DÖRDÜNCÜ OTURUM.....	81
Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Yahya Berkol GÜLGEÇ – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi.....	81
Assoc. Prof. Dr. Katalin SISKÁ – University of Debrecen .....	81
Minority Right Provisions in the Treaty of Lausanne.....	81
Sr. Lecturer Dr. Ilia XYPOLIA – University of Aberdeen .....	83
Lord Curzon in Lausanne: imperialism, diplomacy and “getting things done” in the Eastern Mediterranean .....	83
Res. Asst. Afra Teren GÜRLÜLER – İzmir University of Economics Faculty of Law .....	84
A Retrospective Approach to the Lausanne Peace Treaty and Minority Rights .....	84
Lozan Barış Antlaşması ve Azınlık Haklarına Retrospektif Bir Yaklaşım .....	86



# HUKUKİ YÖNLERİYLE LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

BİRİNCİ GÜN / YÜZ YÜZE (30.10.2024)

BİRİNCİ OTURUM

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Halit AKER – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Prof. Dr. Barış BAHÇECİ – İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Berlin'den Lozan'a (1878-1923): İki Konferans Arası Dönemde Türkiye'nin Mali Egemenlik Sorunu1**

Türkiye, Kırım Savaşı'nın finansmanı için borç aldığı 1856 yılından beri bir mali egemenlik sorunuyla karşı karşıyadır. Bu olgu Türkiye'ye özgü değildir. On dokuzuncu yüzyıl boyunca küresel düzeyde de Batılı finans sermayesi borç verdiği devletler üzerinde bir mali boyunduruk kurmaktadır. Nitekim özellikle Latin Amerika, Balkan ve Kuzey Afrika ülkelerinde çeşitli modellerle borçlu devletlerin egemenlik yetkileri kısıtlanır. Finans sermayesinin müzakere gücü yetersiz kaldığında ise tabi oldukları devletlerin askeri gücü devreye girer. Borçlu devletler sadece mali değil askerî açıdan da zayıf olduklarından kendilerine dayatılan koşulları kabul etmek zorunda kalır. Bu koşullar, mali idarenin bir komisyonca denetiminde, çeşitli vergi gelirlerinin yönetiminin alacaklılara devrine kadar uzanır. Türkiye açısından farklı olan olgu, ülke topraklarının paylaşımını konu alan "Doğu Sorunu"nun da bu olguya eşlik etmesidir.

1875 yılında Türkiye'nin borçlarını ödeyemeyerek iflası, 1878'de Rusya karşısında aldığı ağır yenilgi ve aynı yıl toplanan Berlin Konferansı, Türkiye'nin mali egemenliğini kısıtlayan bir rejimi de beraberinde getirir. Bu Türkiye'nin Rumeli vilayetleri üzerindeki mali yetkilerini altı Avrupalı devlete terk eden bir komisyon rejimidir. Eşzamanlı bir başka boyunduruk ise 1875'teki iflasın ardından devlet gelirlerine el koyan bir borç idaresinin (Düyûn-ı Umûmiye) 1881 yılında kabulüdür.

Berlin Antlaşması'nda kabul edilmekle beraber, 1906 yılına kadar sürüncemede kalan mali komisyon rejimi, Fransa öncülüğünde Avrupa devletlerinin Midilli adasını işgali ile kabul edilir ve iki yılı aşkın bir süre, haritalarda Türkiye'ye ait görünen Rumeli vilayetlerinin mali yönetimi, uluslararası bir komisyona bırakılır. Bu komisyon bütçe yapar, vergi toplar ve kısaca bir devlet yapılanması oluşturur.

II. Meşrutiyetin ilanı ile kaldırılan Komisyon rejimi, 1918'deki çöküşün ardından hazırlanan Sevr Antlaşması ile biraz daha geliştirilerek yeniden düzenlenir. Paris Barış Konferansı'nda görüşülen ve Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Macaristan ile yapılan barış antlaşmalarında, tazminatlar ve mali haklar konuları aynı sistematiğe düzenlenmiştir. Sevr Antlaşması, eş zamanlı olarak hazırlanan Versay, Neully ve Saint Germain antlaşmaları ile aynı sistematiğe sahip olsa da Mali Komisyon rejimi ile diğerlerinden ayrılır.

<sup>1</sup> Prof. Dr. Barış Bahçeci: ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9991-0378>

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Paris Barış Konferansı'nda İstanbul hükümetinin itirazları sınırlara ve kapitülasyonlara yönelik mali komisyon rejimi kabul edilir. Bu rejime göre, Rumeli Komisyonu'ndan farklı olarak Almanya, Avusturya karşı cepheden, Rusya ise savaş dışı kaldığından Komisyon sadece Britanya, Fransa ve İtalya'dan oluşacaktır. Komisyon bütçe üzerinde parlamentonun da üzerinde bir yetkiye sahiptir. Bütçeyi hem hazırlayacak hem de parlamento tarafından yapılan değişiklikleri onaylayacaktır. Kendi müfettişleri eliyle bütçe uygulamasını denetleyecek, böylece Maliye Bakanlığı üzerinde de bir yetkiye sahip olacaktır. Osmanlı Bankası ve Düyûn-ı Umûmiye İdaresi ile beraber para sürümünü düzenleme, iç ve dış borçlanmaya karar verme gibi aslında tam olarak mali egemenlik yetkisinin kullanıcısı komisyondur.

Lozan'ın farkı ise, bu mali komisyon rejiminin tamamen tasfiyesidir. Tartışmalar daha çok Osmanlı borçlarının nasıl ödeneceği konusunda düğümlendiğinden bu komisyon rejimi akademik çalışmalarda da yer bulmaz. Oysa Avrupalı büyük devletler, Doğu Sorunu adıyla 19. Yüzyıl boyunca Türkiye'nin nasıl paylaşılacağını tartışmış, 1920'de nihai çözüm içine bir uluslararası örgüt olan Milletler Cemiyetini de alacak şekilde geniş bir doktrin temelinde belirlenmişken Lozan bunu tersine çevirmiştir. Mali komisyon rejimine yer verilmeyen Lozan Antlaşması bu haliyle, içerdikleriyle değil, içermediğiyle Türkiye Devleti'nin mali egemenlik sorunu açısından bir dönüm noktasıdır. Nitekim 1923 yılındaki bu kırılma noktasını 1947'de bir başkası izleyecek ve tekrar dış borç almaya başlayan Türkiye bu kez IMF denetimine girecektir.

**Anahtar Sözcükler:** Egemenlik Yetkisi, 1878 Berlin Konferansı, Sevr Antlaşması, 1923 Lozan Konferansı, Uluslararası Mali Komisyon

### **From Berlin to Lausanne (1878-1923): Turkey's Financial Sovereignty Question in the Inter-Conference Period**

Turkey has faced a financial sovereignty problem since 1856, when it borrowed to finance the Crimean War. This phenomenon is not specific to Turkey. Throughout the nineteenth century, Western finance capital became a financial yoke on debtor states. Indeed, especially in Latin America, the Balkans, and North Africa, these states' sovereignty powers have been restricted in various ways. When the negotiating power of finance capital is insufficient, it is replaced by military power. Debtor states, weak financially and militarily, are forced to accept the conditions imposed. These extend to the transfer of the management of tax revenues to creditors under the supervision of a financial administration commission. From Turkey's perspective, this phenomenon is complicated by the Eastern Question, regarding the apportioning of the country's lands.

Turkey's bankruptcy in 1875 due to its debts, then in 1878, its heavy defeat against Russia, and the Berlin Conference also brought about a regim restricting its financial sovereignty. This commission regime transferred Turkey's

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

financial authority over the Rumelia provinces to six European states. Another yoke was the acceptance in 1881 of a debt administration (Düyûn-ı Umûmiye) that seized state revenues after the 1875 bankruptcy.

The financial commission regime, agreed in the Berlin Treaty and effective until 1906, was accepted with the European States' occupation of Lesbos under French leadership, and for over two years, the financial administration of the Rumelia provinces, which officially belonged to Turkey, was controlled by an international commission responsible for the budget, taxation and, in fact, the state structure.

The commission regime, abolished with the declaration of the Second Constitutional Monarchy, was further developed with the Sevres Treaty after the 1918 collapse. In the peace treaties with Germany, Austria, Bulgaria and Hungary, discussed at the Paris Peace Conference, compensation and financial rights were regulated in the same systematic way. The Treaty of Sevres, despite having the same systematics as the Treaties of Versailles, Neuilly and Saint Germain, is however, distinguished by the Financial Commission regime.

The Istanbul government's objections at the Paris Peace Conference focused on borders and capitulations, but it accepted the financial commission regime. According to this regime, the Commission would consist only of Britain, France and Italy, unlike the Rumelia Commission, since Germany and Austria were on the opposing front and Russia had left the war. The Commission's authority over the budget was even above the parliament. It would both prepare the budget and approve parliamentary changes. It would supervise the budget implementation through its own inspectors, thus with authority over the Ministry of Finance. The Commission had full financial sovereignty authority, e.g., regulating money circulation and deciding on domestic and foreign borrowing, together with the Ottoman Bank and the Public Debt Administration.

Lausanne's difference was the complete elimination of this financial commission regime. Since the discussions were mostly focused on repayment of Ottoman debts, this commission regime is ignored in academic studies. The European great powers had discussed Turkey's division throughout the 19th century under the name of the Eastern Question, and the final solution was determined on the basis of a broad doctrine involving the League of Nations in 1920; however, this was reversed by Lausanne. The Treaty of Lausanne, with no financial commission regime, was a turning point in terms of the Turkish State's financial sovereignty, i.e., by what it omits, rather than what it contains. However, this breaking point in 1923 would be undone by another in 1947 international borrowing, this time come under the control of the IMF.

**Keywords:** Sovereignty, Berlin Conference of 1878, Treaty of Sevres, Lausanne Conference of 1923, International Financial Commission

**Dr. Öğr. Üyesi Meriç KARAGÖZLER – İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Egemenlik Kavramı Bağlamında Lozan Barış Antlaşması'ndaki Sağlık İşlerine Dair Hükümlerin İncelenmesi<sup>2</sup>**

Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türkiye'nin tam bağımsızlık ve ulusal egemenliğinden taviz vermeme" idealini paylaştan İsmet Paşa gerek Lozan Konferansı esnasında gerekse ikili görüşmelerde bu ideal doğrultusunda hareket etmiştir. İsmet Paşa başkanlığındaki Türk Temsilci Heyeti'nin kararlı tutumu, Türkiye'yi, tarihî bir hukuki ve siyasi zafere kavuşturmuştur. Türkiye'nin, egemen bir devlet olarak, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'ndan elde ettiği kazanımlardan birçoğu ise sağlık alanındadır. Antlaşma hükümlerinin değerlendirilmesi sonucunda Türk Temsilci Heyeti'nin, egemenlik haklarına sahip çıkma amacına ulaşıldığı gözlemlenmektedir. Sağlık işlerine dair hükümler dâhil olmak üzere, Lozan Barış Antlaşması ile birlikte, Türkiye'nin, ulusal egemenliğe dayanan, yeni ve bağımsız bir Türk devleti olduğu, uluslararası düzeyde tescil ve ilan edilmiştir. Bu noktada, Lozan Konferansı'nın başlangıç tarihinden önce, 1921 Anayasası ile birlikte ilk kez, ulusal egemenlik ilkesinin Türk anayasalarına dâhil edildiğini de hatırlamakta fayda vardır.

Lozan Barış Antlaşması'nın sağlık işlerine dair hükümlerinde "İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi'nin kaldırıldığı, Türkiye kıyılarının ve sınırlarının sağlık işlerinin düzenlenmesinde Türk yönetiminin görevli olduğu, Türk bayrağı ile yabancı bayraklar arasında hiçbir ayırım yapılmaksızın, bütün gemilere ve Türk uyruklarıyla yabancı devletlerin uyruklarına, aynı şartlar altında, oranları ve şartları hak gözetir olması gereken, bir tek ve aynı sağlık tarifesinin uygulanacağı" gibi hususlar düzenlenmektedir. Bu çerçevede, örneğin, Türkiye kıyılarının ve sınırlarının sağlık işlerinin düzenlenmesi konusunda yalnızca Türk yönetimini görevli kılan 114. madde, bir devletin, kendi ülkesi sınırları içinde tam egemenliğe sahip olmasının bir gereğidir. Ayrıca bu madde ile, 1838 yılında kurulan ve Avrupalı üyelerin çoğunlukta olduğu bir sağlık örgütü niteliğindeki İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi'ne son verilmektedir. Antlaşma'nın 117. maddesine göre ise diğer ilgili devletlerle birlikte Türkiye, uluslararası sağlık sözleşmeleri uyarınca, uygun tedbirleri almayı ve bu tedbirlerin uygulanması amacıyla, hac yolculuklarına ilişkin sağlık işleri için uluslararası bir eşgüdüm komisyonu kurmayı yükümlenmiştir.

Lozan Konferansı'nda sağlık işlerine dair sorunlar, Sağlık İşleri Alt Komisyonu'ndaki görüşmelerde ele alınmıştır. Müttefik Devletler'ce ileri sürülen birçok öneri, Türk sınırları dâhilindeki sağlık işlerinin yönetimde söz sahibi olma talebini içermesi nedeniyle, Türkiye'nin egemenlik haklarına aykırı bulunarak Türk Temsilci Heyeti tarafından reddedilmiştir. Örneğin, dört hekim üyesinden yalnızca biri Türk olan, Boğazlar için bir sağlık yönetmeliği çıkarmak gibi görevlere sahip, idari ve mali yetkileri bulunan, beş yıl süreli, geçici bir Boğazlar Sağlık Komitesi'nin kurulması, bunlardan biridir. Böyle bir Komite'nin, içişlerine karışma anlamına geldiği ifade edilmiştir. Türk Temsilci Heyeti, sağlık alanındaki uluslararası sözleşmelere taraf olmak ve bu konuda uluslararası iş birliklerinde bulunmak ile

<sup>2</sup>Dr. Öğr. Üyesi Meriç KARAGÖZLER (ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5773-1483>, İletişim: İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sakarya Cad., No: 156 35330 Balçova-İzmir/Türkiye, E-posta: meric.karagozler@izmirekonomi.edu.tr).

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Türk ülkesindeki sağlık işlerinin yönetimini yabancılara bırakmak arasındaki ayrıma dikkat çekmiştir. Öte yandan, Türk Temsilci Heyeti, sağlık kapitülasyonlarının kabul edilemeyeceği görüşünü gerekçelendirirken, egemenlik ve bağımsızlık gibi teorik temellendirmelere ek olarak; Türk hekimlerin ve diğer sağlık personelinin, Türkiye’deki tıp eğitiminin ve sağlık örgütünün yeterliliğine de vurgu yapmıştır.

Çalışmamızda, Lozan Barış Antlaşması’nın dördüncü bölümünün “Sağlık İşleri” başlıklı ikinci kesiminde yer alan hükümlere (md. 114 – md. 118) odaklanılmakla birlikte konuyla bağlantılı olduğu ölçüde, Antlaşma’daki diğer bazı düzenlemeler de ele alınmıştır. Ayrıca Lozan Barış Antlaşması hükümlerinin yanı sıra Antlaşma’ya ek olarak imzalanan Sağlık Sorunlarına İlişkin Bildiri de Türkiye sınırlarındaki sağlık yönetimine ilişkin, önemli bir metindir. Dolayısıyla söz konusu Bildiri de çalışmamız kapsamında incelenen başlıca konular arasındadır. Bununla birlikte gerekli görüldükçe, Lozan Barış Antlaşması öncesi ve sonrasındaki ilgili gelişmelere de değinilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Lozan Barış Antlaşması, Egemenlik, Sağlık Kapitülasyonları, Sağlık İşleri, Sağlık İşleri Alt Komisyonu.

### **Analysis of the Provisions on Sanitary Questions in the Lausanne Peace Treaty in the Context of the Concept of Sovereignty**

Sharing Mustafa Kemal Atatürk’s ideal of “not compromising Türkiye’s full independence and national sovereignty,” İsmet Paşa acted in line with this ideal both during the Lausanne Conference and in bilateral negotiations. The determined position of the Turkish Representative Delegation under the chairmanship of İsmet Paşa brought Türkiye a historical legal and political victory. Many of the achievements that Türkiye, as a sovereign state, gained from the Lausanne Peace Treaty signed on July 24, 1923, are in the field of health. When analyzed the relevant provisions of the Treaty, it is observed that the Turkish Representative Delegation has achieved its aim of protecting sovereign rights. With the Lausanne Peace Treaty, including the provisions on sanitary questions, it was internationally registered and declared that Türkiye was a new and independent Turkish state based on national sovereignty. At this point, it should be remembered that the principle of national sovereignty was firstly included in Turkish constitutions with the 1921 Constitution, before the beginning of the Lausanne Conference.

According to the provisions on sanitary questions in the Lausanne Peace Treaty, “The Superior Council of Health of Constantinople is abolished. The Turkish Administration is entrusted with the sanitary organisation of the coasts and frontiers of Turkey. A single sanitary tariff, the dues and conditions of which shall be fair, shall be applied to all ships without distinction between the Turkish flag and foreign flags, and to nationals of foreign powers under the same conditions as to nationals of Turkey.” In this context, for example, Article 114, which makes the Turkish Administration solely responsible for the sanitary organisation of Türkiye's coasts and frontiers, is a requirement of a state having full

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

sovereignty within its own frontiers. In addition, The Superior Council of Health of Constantinople, a health organisation founded in 1838 and consisting mostly of European members was abolished under this article. According to the Article 117 of the Treaty, Türkiye, together with other relevant states, undertook to take appropriate measures in accordance with international sanitary conventions and to establish an international coordination commission for sanitary questions related to the pilgrimages in order to implement these measures.

At the Lausanne Conference, issues related to sanitary questions were discussed in the negotiations of the Sub-Commission on Sanitary Matters. Many proposals put forward by the Allied Powers were rejected by the Turkish Representative Delegation, as they were deemed to be contrary to Türkiye's sovereign rights, because they included demands for a say in the management of sanitary questions within Turkish frontiers. For example, one of these proposals was the establishment of a temporary (for a term of five years) Straits Health Committee (for Turkish Straits comprised of the İstanbul Strait, the Sea of Marmara and the Çanakkale Strait), having administrative and financial powers and duties such as making a health regulation for the Straits, with only one of its four physician members being Turkish. It was stated that such a Committee would mean interference in internal affairs. The Turkish Representative Delegation drew attention to the distinction between being a party to international sanitary conventions, engaging in international cooperation on this issue, and leaving the management of sanitary questions in the Turkish country to foreigners. On the other hand, the Turkish Representative Delegation, while reasoning why sanitary capitulations were unacceptable, underlined the adequacy of Turkish physicians and other health personnel, medical education and health organisation in Türkiye, in addition to theoretical foundations such as sovereignty and independency.

In our study, we focus on the provisions in the second section -titled "Sanitary Questions"- of the fourth part of the Lausanne Peace Treaty, (Art. 114- Art. 118), but some other provisions of the Treaty are also discussed to the extent that they are relevant. In addition to the provisions of the Lausanne Peace Treaty, Declaration Relating to Sanitary Matters, signed as an annex to the Treaty, is also an important text regarding health management within frontiers of Türkiye. Therefore, the Declaration in question is among the main subjects analyzed within the scope of our study. Moreover, when necessary, the relevant developments before and after the Lausanne Peace Treaty are also touched upon.

**Keywords:** Lausanne Peace Treaty, Sovereignty, Sanitary Capitulations, Sanitary Questions, Sub-Commission on Sanitary Matters.

**Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KURTOĞLU – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Egemenlik Tartışmaları Altında Lozan Konferanslarında İdare-i Adliyeye Dair Beyanname'nin Kabul Edilme Süreci\***

Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasının ardından, Müttefik Devletler'in öncülüğünde düzenlenen Lozan konferanslarına, elde ettiği askeri başarıyı diploması alanında da sağlayarak bağımsızlığını ve egemenliğini diğer devletlere kabul ettirmek adına katılan Türk hükümeti, konferansın başarıya ulaşması için olmazsa olmaz unsurlardan birini kapitülasyonların kaldırılması olarak görmüştür. Konferanslar boyunca yapılan uzun ve çekişmeli görüşmeler sonucunda Müttefik Devletler, mali kapitülasyonlardan vazgeçmeyi kabul etmiş; adli kapitülasyonlar bakımından ise Türkiye'de bulunan vatandaşlarının konsolosluk mahkemeleri yerine Türk mahkemelerinde yargılanmalarını ancak onların haklarını korumak adına kendilerine kimi güvenceler verilmesi şartıyla kabul edeceklerini ifade etmişlerdir. Müttefikler, talep ettikleri güvencelerin gerekçesi olarak; Türk yargı sisteminin henüz yeterli yetkinlikte olmamasını göstermişlerdir. Türk kanunlarının Batılı ülkelerin kanunlarından ve ortak hukuk ilkelerinden oldukça uzak bulunduğunu; ayrıca Türk hakimlerinin de yabancıların taraf oldukları davaları görmek için gerekli donanımına sahip olmadıklarını iddia etmiş ve anılan nedenlerle kendi vatandaşlarını Türk mahkemelerinin eline bırakmak istemediklerini ileri sürmüşlerdir. Türk heyeti ise cevaben, kanunlarının halihazırda Batılı ülkelerde yürürlükte olan kanunlardan alındığından çağdaş olmadıklarının söylenemeyeceğini, diğer taraftan Türkiye'de kırk yıldır Batılı tarzda bir hakimler topluluğunun oluşturulmaya çalışıldığını ve bu nedenle Türk mahkemelerinin değerini diğer devletlerinkinden daha aşağıda saymanın haksızlık olacağını ifade etmiştir.

Yapılan savunmaları yeterli görmeyen Müttefikler, adli idareye ilişkin hazırladıkları bildiri tasarısını Türk heyetinin önüne sunmuşlardır. 14 Aralık 1922 tarihli bu tasarıya göre, İstanbul'un da aralarında bulunduğu üç büyük şehirdeki bidayet mahkemeleriyle istinaf mahkemelerinde ve Yargıtay'da yabancı hakimler görev yapacak, yabancılara dair davalar bu hakimlerin çoğunlukta olduğu mahkemeler tarafından görülecektir. Aynı zamanda yabancı hakimler, Türk kanunlarının çağdaş hayatın gereklerine uygun hale getirilmesi için yapılacak reformların tasarılarını hazırlamakla da görevli olacaktır. Bildirinin devamında hakimlere, yabancılara ilişkin hukuk ve ceza davalarına dair çeşitli ek yetkiler daha tanınmıştır.

Müttefiklerce yapılan bu ilk teklifin İsmet Paşa tarafından "*Tümüyle Türkiye'nin bağımsızlığına aykırıdır.*" denilerek reddedilmesinin ardından adli idare meselesi Lozan konferansları boyunca gündemde kalmış ve son ana kadar üzerinde uzlaşılamayan bir mesele olarak varlığını sürdürmüştür. Müttefikler; 31 Ocak tarihinde yeni bir tasarı teklifinde daha bulunmuş, ardından 3 Şubat'ta bu tasarı değiştirilerek Türk heyetine tekrar sunulmuş; Türk heyeti de 4 Şubat

\* Yasemin Kurtoğlu, Dr. Öğr. Üyesi, ORCID: 0000-0002-9760-5326, yasemintoros@uludag.edu.tr

tarihinde kendi karşı tasarılarını ileri sürmüştür. Ne var ki taraflar, söz konusu tasarıların hiçbiri üzerinde mutabakata varamamışlardır.

İlk tasarımın sunulmasından son tasarıya kadar geçen sürece bakıldığında, Müttefik Devletler'in Türkiye'de bulunan vatandaşlarına adli konularda güvence sağlamak adına, kapitülasyonların adeta bir devamı olarak nitelendirilebilecek talepler ileri sürdükleri; ancak Türk heyetinin kararlı tutumu karşısında bu taleplerini adım adım geri çekmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Bu doğrultuda, Türk heyeti de egemenliğini ve kendi yargı sistemi üzerindeki hakimiyetini sağlama yolunda önemli ilerlemeler kaydetmiş ve sonunda Müttefikleri de bu konuda ikna etmeyi başarmıştır. Öyle ki, üzerinde uzlaşılan ve Lozan Barış Antlaşması'na 11. Ek olarak dahil edilen İdare-i Adliyeye Dair Beyanname incelendiğinde Türk heyetinin bu yoldaki kazanımları rahatlıkla görebilir. Buna göre, Türk mahkemelerinde yabancı hakimlerin değil; yabancı hukuk müşavirlerinin bulunmasına karar verilmiş ve bunların adeta birer gözlemci sıfatıyla yargılamaları takip etmeleri öngörülmüştür. Müşavirlerin, hakimlerin işlerine karışmayacağı metinde açıkça ifade edilmiş olması da söz konusu Beyannamenin Türkiye'nin egemenlik haklarını ihlal edecek nitelikte olmadığına dair kayda değer bir göstergedir.

Çalışmada, Lozan Konferansları boyunca Türkiye'deki adli idareye dair taraflarca ileri sürülen görüşler ve bu doğrultuda hazırlanan taslak metinler incelenmiş, bu suretle adli kapitülasyonların kaldırılması yolunda Lozan Barış Antlaşması'nın 11. Eki olan İdare-i Adliyeye Dair Beyanname'nin kabul edilme sürecinin ve Müttefik Devletlerin Türk mahkemelerinde vatandaşlarına güvence verme talepleri karşısında Türk egemenliğine hanel gelmeyecek şekilde düzenlenen Beyanname ile elde edilen kazanımların ortaya konması amaçlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Adli İdare, Yabancı Hakimler, Hukuk Müşavirleri, Adli Kapitülasyonlar, Lozan Barış Antlaşması

### **The Acceptance Process Of Declaration Relating To The Administration Of Justice At The Lausanne Conferences Under The Discussions Of Sovereignty**

After the War of Independence ended in success, Turkish government had participated in the Lausanne Conferences, which organized under the leadership of the Allied Powers, to ensure its diplomatic success as well as the military one and got its independence and sovereignty accepted by the other states. The government considered the abolition of capitulations as one of the indispensable elements for the success of the conference. After the long and contentious negotiations held during the conferences, the Allied Powers agreed to abandon financial capitulations; and in terms of judicial capitulations, they stated that they would accept their citizens present in Turkey to be tried in Turkish courts instead of consular courts, but only if certain guarantees will be given to protect their rights. The allies put forwarded that the reason that they demanded assurances is that the Turkish judicial system was not yet sufficiently



## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

competent. They claimed that Turkish laws were far from the laws of Western countries and common law principles, and also Turkish judges were not equipped enough to hear cases of foreigners. Therefore, they did not want to leave their own citizens in the hands of Turkish courts. The Turkish delegation responded by stating that since their laws were taken from the laws currently in force in Western countries, it could not be said that our laws are not contemporary; on the other hand, it has been tried to establish a Western style judge community in Turkey for forty years, and therefore it would be unfair to consider the value of Turkish courts lower than those of other states.

As the Allies did not find the defenses sufficient, they presented to the Turkish delegation the declaration draft that they have prepared which is about judicial administration. According to this draft dated 14 December 1922, foreign judges would serve in the three major cities' courts of first instance, including Istanbul, and court of appeals and the Supreme Court and cases concerning foreigners would be heard by courts where these judges were in the majority. At the same time, foreign judges would be tasked with preparing drafts of reforms to be made in order to make Turkish laws compatible with the requirements of contemporary life. Besides, within the declaration, judges were granted various additional powers regarding civil and criminal cases concerning foreigners.

After this first Allies' proposal was rejected by Ismet Pasha, by saying that it was "completely contrary to the independence of Turkey", the issue of judicial administration remained on the agenda throughout the Lausanne Conferences and continued to exist as an issue on which no agreement could be reached until the last moment. On January 31, the Allies proposed a new draft and then on February 3, this draft was amended and resubmitted to the Turkish delegation. Turkish delegation also put forward its own counter-drafts on February 4. However, the parties were unable to reach an agreement on any of them.

Considering the process from the presentation of the first draft to the last one, it can be seen that the Allied Powers put forward demands that can be described as a continuation of the capitulations in order to provide security in judicial matters for their citizens present in Turkey; however, they were forced to withdraw these demands step by step in the face of the determined stance of the Turkish delegation. In this direction, also the Turkish delegation made significant progress in ensuring its sovereignty and dominance over its own judicial system and eventually managed to convince the Allies. When the Declaration Relating to the Administration of Justice, which was agreed upon and included as the 11th Annex to the Lausanne Peace Treaty, is examined, the achievements of the Turkish delegation in this issue can be easily understood. According to the Declaration, it was decided that foreign legal advisors -not foreign judges- would be present in Turkish courts, and they would follow the trials as an observer statue. The clause, which clearly stated that advisors can not interfere with the judges' work, is a significant indicator that the Declaration would not violate Turkey's sovereign rights.



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

In this study, the views put forward by the parties regarding to the judicial administration in Turkey during the Lausanne Conferences and the draft texts prepared on this issue were examined. By this way, it was aimed to reveal the process of accepting the Declaration relating to the Administration of Justice, which is the 11th Annex of the Lausanne Peace Treaty, on the way of aboliton of judicial capitulations and the gains achieved with the Declaration, which was prepared in a way that would not prejudice Turkish sovereignty in the face of the demands of the Allied Powers to provide assurance to their citizens in Turkish courts.

**Key Words:** Judicial Administration, Foreign Judges, Legal Counsellors, Judicial Capitulations, Lausanne Peace Treaty

## İKİNCİ OTURUM

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Barış BAHÇECİ – İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Dr. Öğr. Üyesi Pınar DİKMEN – Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi**

**Kelsen'in "Normlar Hiyerarşisi" Teorisinden Hareketle Lozan Barış Antlaşması'nın Yerini Belirlemek: Antlaşma, Hiyerarşinin İçinde mi Dışında mı?<sup>3</sup>**

Kelsen (Hans), çokça etüt edilen "normlar hiyerarşisi" teorisinde, "hukukun" kendi yaratılış sürecini bir düzene bağladığını ve düzen içindeki normların bir hiyerarşi içinde yer aldığını iddia etmiştir. Buna göre bir devletin iç hukuk sisteminde, belirli bir normun nasıl yaratılacağını belirleyen norm üst düzey, bu üst düzeydeki norma uygun olarak yaratılan norm ise alt düzey normdur; bu iki norm arasındaki ilişki, bir "hiyerarşi" teşkil etmektedir. Belirli bir hukuk sisteminde var olan bu hiyerarşide en üstte yer alan pozitif hukuk normu anayasadır ve zincirleme şekilde kademelenmiş olan bu hukuk normlarından geri gidildiğine ise bu hukuk sistemine geçerlilik kazandıran –(ön)varsayımsal- bir temel norma (*Grundnorm*) ulaşılabilecektir.

Peki, Kelsen'in normlar hiyerarşisi teorisinden hareket ederek, normatif karakteri dışında politik de bir yön barındıran 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın, Türk hukuk sistemindeki yerini nasıl belirleyebiliriz?

Lozan Barış Antlaşması'nın -hipotetik olarak- Anayasa'nın 90/5. maddesi gereğince "kanun hükmünde" olduğu kabul edildiğinde, Antlaşma'nın doğrudan uygulanabilir hükümleri ile bir kanun çatıştığında, mesele kanunlar çatışması ilkelerine göre mi çözülecek yoksa Antlaşma "temel hak ve özgürlüklere ilişkin" bir uluslararası antlaşma olarak kabul edilip, Anayasa'nın 90/5. maddesi gereğince bu çatışmada Antlaşma hükümleri mi esas alınacak? Ancak her hâlükârda Antlaşma'nın 90/5. madde anlamında "uluslararası bir antlaşma" olduğunun *a priori* olarak kabul edilmesi, Danıştay'ın son dönemde verdiği kararlar göz önüne alındığında, Antlaşma'dan Cumhurbaşkanı kararı ile çıkılabilmesi ihtimalini de gündeme getirebilecektir. Meselenin bir diğer boyutu ise kendini, teorik düzlemde belli etmektedir. Kelsenci hiyerarşide, üst düzeyde yer alan norm, alt düzeydeki normun nasıl yaratılacağını belirlemektedir ve bu cihetle iki norm arasında bir geçerlilik ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Lozan Barış Antlaşması'nın "temel hak ve özgürlüklere ilişkin" bir antlaşma olması nedeniyle onun kanunlardan hiyerarşik olarak daha üst düzeyde yer aldığı kabul edildiğinde ise iki norm arasındaki geçerlilik ilişkisinin kurulması oldukça zor görünmektedir.

Bir diğer ihtimal, Antlaşma'nın, Türk hukuk sistemine geçerlilik kazandıran bir temel norm (*Grundnorm*) olarak kabul edilmesi ya da Antlaşma'nın değerinin "temel norm" üzerinden tartışılmasıdır. Nitekim Kelsen'e göre, bir hukuk sisteminde neyin geçerli olduğunu belirleyen şey, bu sistemdeki ilk anayasayı hazırlayanların dışı vurdukları iradededir. Her bir hukuk düzeninde kendi "farklı" anlamına sahip olan bu temel norm, hukuki usullerle değil, devrimci usullerle

<sup>3</sup> Pınar DİKMEN, Dr. Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, ORCID No. 0000-0001-7123-3109, [dikmenpnar@gmail.com](mailto:dikmenpnar@gmail.com).

ortaya çıkar. Örneğin bir monarşiden, bir cumhuriyete geçildiğinde yeni bir temel norm ortaya çıkar ve ortada kamu makamlarına hukuk yapma otoritesini veren, artık bu "yeni temel normdur". Monarka hukuk yapma yetkisi veren temel norm ise etkisini kaybetmiştir. Yeni temel norm, kurulan yeni sistemde etkili olamazsa bu normu ortaya çıkaran irade, eski temel norm üzerinden "hukuku ihlal ettiği" yaptırımını ile karşılaşır. Ancak en önemlisi Kelsen'e göre yeni bir temel norma sahip olan hukuk sisteminin etkililiği, devletin uluslararası hukuk alanındaki meşruiyeti ile de yakından ilgilidir.

Doktrinde bilhassa hipotetik olduğu gerekçesi ile sıklıkla eleştirilen bu kavram üzerinden Antlaşma'nın yerini tartışmak, -Antlaşma'nın pozitif bir hukuk metni olması, Kelsenci temel normun ise daha ziyade yazılı olmayan bir nosyon olarak ima edilmesi nedeni ile- zor da olsa kıymetlidir. Çünkü bu durumda metin, hiyerarşiye dâhil olmayan bir "meta norma" dönüşecek ve uluslararası Antlaşmalara ilişkin tartışmalarından azade olacaktır.

Bu çerçeveden hareketle, Lozan Barış Antlaşması'nın Türk hukuk sistemindeki yeri Kelsen'in normlar hiyerarşisi teorisi çerçevesinden belirlenmeye çalışılacaktır. Antlaşma'nın Kelsenci temel norm kavramı çerçevesinde okunup okunamayacağı sorusuna daha fazla yer ayrılacak ve bu husus, karşılaştırmalı hukukta, temel normun uygulanabilirliğini tanıtmaya çalışan benzer doktrinsel tartışmalardan da yararlanılarak aydınlatılmaya çalışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Anayasa'nın 90/5. Maddesi, Lozan Barış Antlaşması, Normlar Hiyerarşisi, Temel Norm, Uluslararası Antlaşmalar.

### **Determining the Place of the Lausanne Peace Treaty Based on Kelsen's Theory of "Hierarchy of Norms": Is the Treaty Inside or Outside this Hierarchy?**

Kelsen (Hans), in his widely studied theory of "hierarchy of norms" claimed that "law" is created in accordance with an order and that the norms within this order are ranged in a hierarchy. Accordingly, in the domestic legal system of any state, the norm that determines how a certain norm will be created is called higher norm whereas the norm created in accordance with this higher norm is called lower norm; the relationship between these two norms constitutes a "hierarchy". The positive legal norm at the top of this hierarchy existing in a certain legal system is the constitution, and if we go back from these legal norms, which are cascaded in a chain, we will reach a (presupposed) basic norm (Grundnorm) that gives validity to this legal system.

Based on Kelsen's theory of hierarchy of norms, thus, how can we determine the place of the Lausanne Peace Treaty (Treaty) of 1923, which has a political aspect in addition to its normative character, in the Turkish legal system?

If the Treaty of Lausanne is accepted -hypothetically- as having "force of law" in accordance with Article 90/5 of the Constitution, when a law conflicts with the directly applicable provisions of the Treaty, will the issue be resolved

21

according to the principles of norm conflict or will the Treaty be accepted as an international treaty "concerning fundamental rights and freedoms" and so that the provisions of the Treaty prevail in this conflict in accordance with Article 90/5 of the Constitution? However, in any case, accepting a priori the Treaty as an "international treaty" within the meaning of Article 90/5 may also bring to the agenda the possibility of withdrawing from the Treaty by a single decision of the President, considering the recent decisions of the Council of State. Another dimension of the issue reveals itself on a theoretical level. In the hierarchy of Kelsen, the norm at the higher level determines how the norm at the lower level will be created and, in this respect, a validity relationship emerges between these two norms. When it is accepted that the Lausanne Treaty is hierarchically higher than the laws because it is a treaty "concerning fundamental rights and freedoms", it seems quite difficult to establish the validity relationship between these two norms. Another possibility is that the Treaty is accepted as a "basic norm" (Grundnorm) that gives validity to the Turkish legal system or that the value of the Treaty is discussed in terms of the "basic norm". Indeed, according to Kelsen, what determines what is valid in a legal system is the will expressed by those who prepared the first constitution in this system. This basic norm, which has its own "different" meaning in each legal order, emerges not through legal procedures but through revolutionary procedures. For example, when a monarchy is transformed into a republic, a new basic norm emerges, and this "new basic norm" is what gives public authorities the authority to make law. The basic norm that gives the monarch the authority to make law has lost its effect. If the new basic norm cannot be effective in the newly established legal system, the will that creates this norm is sanctioned for "violating the law" through the old basic norm. However, most importantly, according to Kelsen, the effectiveness of the legal system with a new basic norm is closely related to the legitimacy of the state in the field of international law.

Discussing the place of the Treaty through this concept, which is frequently criticized in the doctrine especially on the grounds that it is hypothetical, is valuable, although difficult - since the Treaty is a positive legal text, while the Kelsen's basic norm is rather implied as an unwritten concept. However, if the Treaty is considered within the framework of Kelsen's basic norm, the text will turn into a "meta norm" that is not included in the hierarchy and will be free from discussions regarding international agreements.

Based on this framework, the place of the Lausanne Peace Treaty in the Turkish legal system will be tried to be determined within the framework of Kelsen's theory of hierarchy of norms. More focus will be given to the discussion of whether the Treaty can be read within the framework of the Kelsen's concept of the basic norm, and this issue will be attempted to be enlightened by making use of similar doctrinal discussions in comparative law that attempt to prove the applicability of the basic norm.

**Keywords:** Article 90/5 of the Constitution, Basic Norm, Hierarchy of Norms, International Treaties, Lausanne Peace Treaty.

**Dr. Öğr. Üyesi Bezar Eylem EKİNCİ – Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Lozan Görüşmelerinde Laiklik Kavramı ve Lozan Barış Antlaşması'nın Laik Hukuk Sistemine Etkisi<sup>4</sup>**

Lozan görüşmelerinde, adli rejim ve gayrimüslim azınlıkların hukuki durumu, yabancı yargıçların da Türk mahkemelerinde olması gibi, hukuk sistemini ve yargılama yetkisini de içeren oldukça farklı konularda tartışmalar yapılmıştır. Türk mahkemelerinde yabancı yargıçların bulunması, Türk Heyeti tarafından Türkiye'nin bağımsızlığına aykırı olması gerekçesiyle reddedilmiştir. Bu bakımdan Türkiye'deki adli rejimin gayrimüslimler yönünden nasıl ve hangi kapsamda uygulanacağına ilişkin önemli tartışmalar ön plana çıkmıştır. Bu tartışmalarda, din ayırımı ortadan kaldırılabilmek için hukuk sisteminde, özellikle laik ilkeleri temel alan kanunların yapılması düşüncesi olduğu görülmektedir. Lozan görüşmelerinde, konuya ilişkin olarak Türk Heyeti tarafından iki teklifte bulunmuştur. Önce, geçici dönem olacağı ve bu ilk aşamada eski göreneklerin yürürlükte kalacağı; ikinci aşamada ise, tümüyle lâik çağdaş ilkelere dayanan yeni kanunların, din ayırımı yapmaksızın herkese uygulanacağı belirtilmiştir.<sup>5</sup>

Görüşmelerde dikkati çeken hususlardan biri, "laik" kavramının hangi anlam ve kapsamda kullanıldığıdır. Laiklik kavramının günümüzdeki anlaşılış biçimi ve kapsamı ile o dönem Lozan görüşmelerinde geçen laiklik kavramına yüklenen anlam yönünden ne tür farklılıklar olabileceği bu çalışmanın temel araştırma konularından birini içermektedir. Buna bağlı olarak ikinci aşamada ise Lozan Barış Antlaşması'nın laik hukuk sistemine olan etkisinin ve rolünün incelenmesi söz konusu olacaktır. Dönemin basınına bakıldığında laiklik kavramından ne anlaşılması gerektiği ve Lozan görüşmelerinde ne kapsamda kullanıldığına ilişkin tartışmalar da dikkat çekmektedir. Rıza Nur Bey TBMM'deki 2 Mart 1923 tarihli konuşmasında, Lozan görüşmelerinde kullandıkları laik kelimesinin, gazetelerde "ladini" [la-dinî] olarak geçtiğini belirtmiştir. Ancak Rıza Nur Bey bunun "nasut" anlamına işaret ederek kavramı hangi anlamda kullandıklarını açıklamıştır.<sup>6</sup> Bu bakımdan Lozan görüşmelerindeki laik kelimesiyle, kanunların dünyevi yönüne vurgu yapıldığı ve bu anlamda bir ifade taşıdığını belirtmek mümkündür. Kavramsal çözümlemenin önemi kendisini, anlaşma ardından yapılacak olan laik temeli içeren kanunlardan ne anlaşılması gerektiğini ortaya koyabilmek açısından da yol gösterici olmaktadır.

Çalışmada ilk olarak, Lozan görüşmelerinde geçen "lâik çağdaş ilkelere dayanan yeni kanunlar" gibi yer verilen ifadelerin, o dönemde hangi kapsamda değerlendirildiği belirlenmeye çalışılacaktır. Bu konuları ele alabilmek ve Lozan görüşmelerinde referans verilen adli rejim konusunun daha net anlaşılabilmesi bakımından, Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat Dönemi'ndeki kanunlaştırma hareketleri ile merkez ve taşra meclislerine, ayrıca Meşrutiyet dönemindeki gelişmelere genel hatlarıyla ve laikleşme konusuyla sınırlı olarak yer verilecektir. Ardından Lozan Barış Antlaşması'nın,

<sup>4</sup> Doç. Dr. Doğu Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku, [eylem.ekinci@emu.edu.tr](mailto:eylem.ekinci@emu.edu.tr), ORCID ID: 0000-0002-5507-730X.

<sup>5</sup> *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*. Çev. Meray, Seha L. İstanbul: YKY, 3. Baskı, s. 231.

<sup>6</sup> T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, 2 Mart 1339 (1923), D.1, C. 4, s. 13.

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Türkiye açısından laik hukuk sistemine etkisi incelenecektir. Bu noktada, Antlaşma'nın, örneğin 42. maddesinde gayrimüslim azınlıkların aile ve kişi statülerinin düzenlenişi gibi durumlar, laik hukuk sistemi yönünden sınırlı olacak şekilde ele alınacaktır. Sonuç olarak Lozan'ın, Türk hukukunda laikleşme yönünden nasıl bir rolü olduğu değerlendirilecektir. Çalışmanın, Türkiye'de bugün hâlâ sürmekte olan laiklik tartışmalarına ışık tutması amaçlanmaktadır.

**Anahtar kelimeler:** Laiklik, Lozan Barış Antlaşması, Adli Rejim, Eşitlik, Hukuk Sistemi.

### **The Concept of Laicism in the Lausanne Negotiations and the Impact of the Lausanne Peace Treaty on the Laicist Legal System**

During the Lausanne negotiations, discussions were held on various issues including the judicial regime, the legal status of non-Muslim minorities, and service of foreign judges in Turkish courts, as well as the legal system and jurisdiction. Service of foreign judges in Turkish courts was rejected by the Turkish Delegation on the grounds that it was contrary to Turkey's independence. In this respect, how and to what extent the judicial regime in Turkey would be implemented in terms of non-Muslims was an important discussion. In these discussions, the idea of making laws based on laicist principles in the legal system in order to eliminate religious discrimination was seen. During the Lausanne negotiations, the Turkish Delegation made a two-stage proposal regarding the issue. The first stage would be a temporary period in which old customs would remain in force. The second stage was the stage in which new laws based entirely on laicist and contemporary principles would be applied to everyone without discrimination of religion. One of the striking issues in the negotiations was the meaning and scope in which the concept of "laicism" was used. The current understanding and scope of the concept of laicism and the differences in the meaning attributed to the concept of laicism in the Lausanne negotiations are among the main research topics of this study. Accordingly, the impact and role of the Lausanne Peace Treaty on the secular legal system will be examined. When the press of the period is examined, the discussions on what should be understood from the concept of laicism and the scope in which it was used in the Lausanne negotiations draw attention. In his speech at the TBMM on March 2, 1923, Rıza Nur Bey stated that the word laic, which they used in the Lausanne negotiations, was referred to as "ladini" [non-religious] in the newspapers. However, Rıza Nur Bey explained in what sense they used the concept by pointing out its "nasut" meaning. In this respect, it can be stated that the word laic in the Lausanne negotiations emphasizes the worldly aspect of the laws and carries an expression in this sense. Conceptual analysis is important. Because it is a guide on what should be understood from the laicist laws to be made after the agreement. The study will first attempt to determine the scope of the expressions "new laws based on laicist contemporary principles" in the Lausanne negotiations. In order to address these issues and to better understand the issue of the judicial regime mentioned in the Lausanne negotiations, the general outlines of the codification movements in the Tanzimat Period, the central and provincial assemblies, and the developments in the Constitutional



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Monarchy period in the Ottoman Empire will be included, and the issue of laicisation will be limited. Then, the impact of the Lausanne Peace Treaty on the laicist legal system in terms of Turkey will be examined. At this point, situations such as the regulation of the family and personal status of non-Muslim minorities in Article 42 of the Treaty will be addressed in a limited way in terms of the laicist legal system. Finally, the role of Lausanne in terms of the laicisation in Turkish law will be evaluated. The study aims to shed light on the ongoing laicism debates in Turkey today.

**Keywords:** Laicism, Lausanne Peace Treaty, Judicial System, Equality, Legal System.



**Dr. Öğr. Üyesi Salih TAŞDÖĞEN – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi**  
**Anayasa Mahkemesi'nin Norm Denetimi Kararlarında Lozan Barış Antlaşması'nın Etkileri<sup>7</sup>**

Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarının belirlenmesi, bağımsızlığının pekiştirilmesi ve uluslararası hukuk düzenine entegrasyonunu şekillendirmesi açısından en temel uluslararası hukuk belgelerinden biridir. Bu Antlaşma Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu belgelerinden biri olarak, Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi süreçlerinde kimi zaman dikkate alınan ve hukuki çerçevenin belirlenmesinde önemli rol oynayan bir referans noktası olmuştur.

Anayasa Mahkemesi'nin Lozan Barış Antlaşması bağlamında gerçekleştirdiği değerlendirmelere geçmeden evvel, Mahkeme'nin kararlarından bu antlaşmaya bakışına ilişkin genel çıkarımlarda bulunmak yerinde olacaktır. Anayasa Mahkemesi kararlarının genelinden Lozan Barış Antlaşması'nın, tarihsel bir dönüm noktası olarak ele alındığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda kararlarda Türkiye'nin yeni kurulmuş bir cumhuriyet olarak uluslararası alanda tanınmasında hayati bir rol oynadığı ve Türkiye'nin bağımsızlığının ve egemenliğinin bir göstergesi olduğu görüşünde olduğu çıkarsanabilir. Bu zaman zaman Antlaşma'nın bir kurucu belge niteliği taşıdığı ve bu anlamda Türk hukukunun ayrıcalıklı bir parçası olduğu görüşünün ifade edilmesiyle, kimi zamansa Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya milletler ailesine bağımsız bir devlet olarak kabulünün uluslararası belgesi niteliğinde olduğunun ifade edilmesiyle tezahür eder.

Mahkeme her ne kadar Antlaşma'yı kurucu belgelerden biri olarak görüyor olsa da, bir devletin esas kurucu belgesi niteliği taşıyan anayasa düzeyinde görmemiş, ayrıca bir ölçü norm olarak mahiyetinde addetmemiştir. Bu bağlamda norm denetimine ilişkin kararlarında Mahkeme'nin salt Lozan Antlaşması'na aykırı olduğu gerekçesiyle hiçbir normu iptal etmediği söylenilmelidir. Bunun yanı sıra Mahkeme Antlaşma'nın Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca kanun hükmünde olduğunu ve iç hukuka bu şekilde dahil edilerek uygulandığını/uygulanması gerektiğini kabul etmektedir.

Mahkeme'nin norm denetimine ilişkin kararlarına yakından bakıldığında bazı davalar bakımından, Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girişi, denetlenen kanun hükmünün süre yönünden uygulanması ve muhatapları bağlamında önemli bir dönüm noktası olarak kabul etmiştir. Mahkeme örneğin E.1963/41, K.1963/9 sayılı kararında Antlaşma'nın yürürlüğe girmesinden önce firari veya mütegayyip duruma düşen kişilerin mallarının mülkiyetinin, dosyalarında o tarihte alınmış bir el koyma kararı olsun veya olmasın, meri mevzuat uyarınca hazineye geçtiği belirtilmiştir. Ancak Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra firari veya mütegayyip olanlar hakkında ise emvali metrûke kanunlarının uygulanamayacağı ifade edilmiştir.

<sup>7</sup> Dr. Öğr. Üyesi. Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. E-posta adresi: [stasdogen@uludag.edu.tr](mailto:stasdogen@uludag.edu.tr). ORCID: 0000-0002-8613-1559

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Antlaşma, sağladığı tarihsel ve siyasi perspektifi bağlamında da Mahkeme'nin değerlendirmelerinde kullandığı bir belge olmuştur. Mahkeme'nin E.1984/14, K.1985/7 sayılı kararında Kararda Lozan Antlaşması ile yabancıların mülk edinme hakkı konusunda getirilen ahdi mütekabiliyet ilkesi bir taviz olarak nitelendirilmiş, bu tavizin, milli birlik ve beraberliğin korunması, sosyal ve kültürel hassasiyetler ve yabancı unsurların kontrolsüz şekilde topraklara sahip olmasının önüne geçmek gibi gerekçelerle verildiği ifade edilmiştir. Bu kararda Anayasa Mahkemesi, dava konusu norma bu perspektiften yaklaşarak, yani Antlaşma ve sonrasındaki süreci siyasi ve tarihi yönleriyle, aynı zamanda hukuk politikamıza etkileriyle birlikte değerlendirerek kararını gerekçelendirmektedir. Lozan Barış Antlaşması'nın tarihsel ve siyasi perspektifi yönünden değerlendirmeye konu olduğu başka bir karar ise E.1986/18, K.1986/24 sayılı karardır. Bu kararda, Lozan Barış Antlaşması'na doğrudan bir atıfta bulunulmamış olsa da kararın gerekçesinde yabancıların Türkiye'de taşınmaz mal edinmelerinin tarihsel ve hukuki arka planı konusu açıklanırken, Lozan Barış Antlaşması'nın Türkiye'nin uluslararası alanda bağımsızlığının göstergesi olduğu vurgulanmış, ardından da Antlaşma'ya ekli İkâmet ve Selâhiyeti Adliyyeye Dair Mukavelename'de yabancıların ülkede mülk edinmeleri konusunda mütekabiliyet şartı öngörüldüğü belirtilerek, bu esasın hem antlaşmalar hukuku hem de mevzuat hukuku açısından Türk yabancılar hukukunun genel ilkelerinden biri haline geldiği vurgulanmıştır.

Mahkeme birçok kararında Antlaşma'nın hükümlerine, iptali istenen hükmün hukuka uygunluğunu göstermek adına atıf yapmıştır. Mahkeme, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun çeşitli maddelerinin Anayasanın farklı maddeleriyle birlikte Lozan Barış Antlaşması'na ve dolayısıyla Anayasa'nın 90. maddesine aykırılığı sebebiyle iptali istemini karara bağladığı E.2008/22, K.2010/82 sayılı kararında dava dilekçesindeki bu iddiayı yerinde görmemiş, bu sebeple iptali istenen 12. madde hükmünün vakıfların mal edinme hakkının, Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkının bir sonucu olduğunu, aynı zamanda iddia edildiği üzere Antlaşma ile özel bir statü kazandırılan azınlık vakıflarına diğer vakıflardan farklı veya ayrıcalıklı bir hak tanınmadığını kabul etmiştir. Bu bağlamda Mahkemenin iptali istenen hükmün hukuka uygunluğuna ilişkin yaptığı değerlendirmede Antlaşma hükümlerine atıf yapılmıştır. E.2012/65, K.2012/128 sayılı Kararında ise Mahkeme, iptali istenen hükmün Anayasa'ya uygunluğunu benzer şekilde Antlaşma'nın azınlıkların eğitim ve din hürriyetlerini güvence altına alan 40.-43. maddelerinin, Türkiye'de din eğitimi ve öğretimi alanında diğer dinlerin mensuplarına yönelik bir ayrımcılık yapılmadığını gösterdiği sonucuna varmış; iptali istenen Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in hayatının seçmeli ders olarak okutulmasına ilişkin kanun hükmünün Anayasa'ya uygunluğunu bu bağlamda değerlendirmiştir.

Bu çalışmayla, Lozan Barış Antlaşması'nın Anayasa Mahkemesi kararlarında ne bağlamda ele alındığını analiz edilmiştir. Mahkeme'nin norm denetimi kararlarında Antlaşma, Türkiye'nin egemenlik haklarını ve azınlıkların korunmasını sağlayan kurucu bir belge olarak çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Mahkeme, Lozan Barış Antlaşması'nı norm denetiminde bağımsız bir ölçü norm olarak kabul etmemekte Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca kanun hükmünde olduğu kanaatini taşımaktadır. Antlaşma'nın özellikle mülkiyet hakları, azınlıkların hakları ve uluslararası

yükümlülükler bağlamında Türk hukuk sistemine olan tarihsel ve hukuki etkisi, Anayasa Mahkemesi'nin çalışma kapsamında bahsettiğimiz kararlarında görülmektedir. Bu bağlamda, en temelde Lozan Barış Antlaşması'nın bu kararlardaki konumu, en azından norm denetimi süreçlerinde Türkiye'nin uluslararası hukuk düzenine anayasal düzeyde bağlılığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

**Anahtar kelimeler:** Anayasa Mahkemesi, norm denetimi, Lozan Barış Antlaşması, azınlık hakları, laiklik

### **The Effects Of Lausanne Peace Treaty On Constitutionality Judicial Review Decisions Of The Turkish Constitutional Court**

The Lausanne Peace Treaty is one of the most fundamental international law documents in terms of determining the borders of the Republic of Turkey, consolidating its independence and shaping its integration into the international legal order. As one of the founding documents of the Republic of Turkey, this Treaty has been a reference point that is sometimes taken into consideration in the judicial review processes of the Constitutional Court and plays an important role in determining the legal framework.

Before moving on to the evaluations of the Constitutional Court in the context of the Lausanne Peace Treaty, it would be appropriate to draw general conclusions about the Court's view of this Treaty from its decisions. It is possible to say that the Lausanne Peace Treaty is considered as a historical turning point in the decisions of the Constitutional Court. In this context, it can be inferred from the decisions that it played a vital role in the international recognition of Turkey as a newly established republic and that it is an indicator of Turkey's independence and sovereignty. This is sometimes manifested in the expression of the view that the Treaty is a founding document and, as such, a privileged part of Turkish law, and sometimes in the expression of the view that it is an international document of the admission of the Republic of Turkey as an independent state into the world family of nations.

Although the Court considers the Treaty as one of the founding documents, it has not considered it at the level of the constitution, which is the main founding document of a state, and has not considered it as a norm of measurement.<sup>8</sup> In this context, it should be said that the Court has not annulled any norm in its decisions on judicial review solely on the grounds that it is contrary to the Treaty of Lausanne. In addition, the Court recognizes that the Treaty has the force of law pursuant to Article 90 of the Constitution and that it is/should be incorporated into domestic law and implemented as such.

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

A close look at the Court's decisions reveals that in some cases, the entry into force of the Treaty of Lausanne was considered as an important turning point in terms of the application of the provision of the law under review in terms of duration and its addressees. For example, in its decision numbered E.1963/41, K.1963/9, the Court stated that before the entry into force of the Treaty, the ownership of the property of persons who were fugitives or absconders passed to the treasury in accordance with the legislation in force, whether or not there was a confiscation decision in their files at that time. However, it was stated that the laws on property of those who became fugitives or absconders after the entry into force of the Treaty could not be applied.

The Treaty has also been a document used by the Court in its evaluations in the context of the historical and political perspective it provides. In the Court's decision numbered E.1984/14, K.1985/7, the principle of covenant reciprocity introduced by the Treaty of Lausanne regarding the right of foreigners to acquire property was characterized as a concession, and it was stated that this concession was made for reasons such as the protection of national unity and solidarity, social and cultural sensitivities and the prevention of uncontrolled ownership of lands by foreign elements. In this judgment, the Constitutional Court justifies its decision by approaching the norm subject to the case from this perspective, that is, by evaluating the Treaty and its aftermath with its political and historical aspects, as well as its effects on our legal policy. Another decision in which the Lausanne Peace Treaty is subject to evaluation in terms of its historical and political perspective is Decision No. E.1986/18, K.1986/24. Although there is no direct reference to the Lausanne Peace Treaty in this decision, in the justification of the decision, while explaining the historical and legal background of the acquisition of immovable property by foreigners in Turkey, it is emphasized that the Lausanne Peace Treaty is an indicator of Turkey's independence in the international arena, The Court then stated that the Treaty on Residence and Selâhiyeti Adliyyeye (Residence and Selâhiyeti Adliyyeye) annexed to the Treaty stipulates the condition of reciprocity for foreigners to acquire property in the country, and emphasized that this principle has become one of the general principles of Turkish foreigners' law in terms of both treaty law and legislative law.

In many of its judgments, the Court has referred to the provisions of the Treaty in order to demonstrate the legality of the provision sought to be annulled. In E.2008/22, K.2010, the Court decided on the annulment of various articles of the Law No. 5737 on Foundations on the grounds that they are contrary to the Lausanne Peace Treaty together with different articles of the Constitution and therefore contrary to Article 90 of the Constitution. In its Decision No. /82, the Court did not find this allegation in the lawsuit petition to be appropriate and therefore accepted that the right of foundations to acquire property under Article 12 of the Constitution is a consequence of the right to property guaranteed under Article 35 of the Constitution, and that minority foundations, which were granted a special status by the Treaty, were not granted a different or privileged right from other foundations, as claimed. In this context, the Court referred to the provisions of the Treaty in its assessment of the constitutionality of the annulled provision. In its Decision No. E.2012/65, K.2012/128, the Court similarly concluded that Articles 40-43 of the Treaty, which guarantee the



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

freedom of education and religion of minorities, show that there is no discrimination against the members of other religions in the field of religious education and training in Turkey; and in this context, the Court evaluated the constitutionality of the provision of the law on the teaching of the Holy Quran and the life of the Prophet Muhammad as elective courses.

This study analyzes the context in which the Lausanne Peace Treaty is addressed in the Constitutional Court's decisions. In the Court's norm-checking decisions, the Treaty is treated in various ways as a founding document that ensures Turkey's sovereign rights and the protection of minorities. The Court does not accept the Lausanne Peace Treaty as an independent norm in judicial review and considers it to have the force of law in accordance with Article 90 of the Constitution. The historical and legal impact of the Treaty on the Turkish legal system, especially in the context of property rights, the rights of minorities and international obligations, can be seen in the decisions of the Constitutional Court mentioned in this study. In this context, the position of the Lausanne Peace Treaty in these decisions can be considered as an indicator of Turkey's constitutional commitment to the international legal order, at least in judicial review processes.

**Key words:** Constitutional Court, judicial review, Lausanne Peace Treaty, minority rights, secularism

**Öğr. Gör. Durulcan SELÇUK – Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Lozan Barış Görüşmeleri ve Halifeliğin İlgası: 100 Yıl Sonra Bir Bakış<sup>9</sup>**

2024 yılı hem 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın, hem de 3 Mart 1924'te kabul edilen 431 Sayılı Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun ile halifeliğin ilgasının 100. yılıdır. Türk Devrimi içerisindeki bu iki olay ayrı ayrı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu açısından oldukça önemli kilometre taşlarıdır. Ayrıca söz konusu gelişmeler, birbirleriyle doğrudan bir bağlantı da içermektedirler.

Yeni Türk devletinin kurucu iktidarı, özünde devlet yönetimiyle ilgili kurumlar olan ve o güne kadar birbirinden ayrı düşünülmemeyen saltanat ve hilafeti birbirinden ayırarak saltanatı kaldırmış; yüzyıllardır konumunu korumuş olan halifelik makamı, Lozan görüşmelerine gidişin hemen öncesi siyasal iktidarsızlaştırılmıştır. Halifelik makamının kaldırılması için ise Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ve sonrasında gelişmeler beklenilmiştir. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda tanınmasını sağladığı için kurucu antlaşma olarak değerlendirilen Lozan Barış Antlaşması'nın müzakerelerine katılan Türk heyeti saltanatsız, ama halifeli bir "Türkiye Devleti"ni temsilen Lozan'a gitmiştir.

Lozan barış görüşmeleri, sadece Antlaşma metninde yer alan konular bakımından değil, konferansa katılımcı heyetlerin müzakerelerde üzerinde durdukları konular itibarıyla da önem taşımaktadır. Bu bakımdan, Lozan, sadece hukuki bir antlaşma metni olarak değerlendirilemez. Zira, yeni kurulan Türk Devleti açısından çok önemli konular ve Osmanlı Devleti'nden devralınan sorunlar barış görüşmelerinde doğrudan veya dolaylı şekilde gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, Antlaşma metninde doğrudan doğruya yer almamış olmasına rağmen, müzakere edilen konularla ilgili olduğu ölçüde hilafet konusu da Lozan barış görüşmelerinde konuşulmuştur.

Hilafet, Lozan'daki görüşmelerde üç konu bakımından konuşulmuştur. Bunlar; kutsal emanetler, patrikhane sorunu ve halifenin dini yetkilerinin Türkiye dışında geçerli olup olmaması konularıdır.

Lozan Konferansı'nda, Müttefik Devletler, I. Dünya Savaşı döneminde Medine Müdafaası'nda Fahrettin Paşa'nın olası bir yağmaya karşı İstanbul'a naklettirdiği Hz. Peygamber'in mezarındaki kutsal emanetlerin yerine iadesini istemişlerdir. İşte halifelik bu konu görüşülürken Türk heyetinin dayanağı olmuştur. İsmet Paşa tarafından söz konusu eşyanın hukuk açısından halifenin mülkiyetinde olduğu belirtilerek; taşıdıkları dini anlam ve değer sebebiyle siyasi antlaşmaya konu olamayacakları vurgulanmıştır.

<sup>9</sup> Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4845-5496>; [durulcanselcuk@baskent.edu.tr](mailto:durulcanselcuk@baskent.edu.tr).

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Konferans sırasında halifeliğin gündeme girdiği bir diğer konu, patrikhane sorunudur. Patrikhanenin dini ayrıcalıklarının yanında siyasi ayrıcalıklarının da olduğu tezine karşılık, Türk heyeti, yeni Türk Devleti'nde halifelik ile devletin birbirinden ayrıldığı; böylece tüm azınlık cemaatlerinin sadece ruhani bir sıfat hak ve ayrıcalığından yararlanabileceği tezini savunmuştur.

Halifeliğin Konferansta konuşulduğu son konu, halifenin dini yetkilerinin Türkiye dışında geçerli olup olmadığı meselesi olup; diğer iki konuya oranla halifenin hukukunun gündeme geldiği esas konudur. Ayrıca Antlaşma'nın 27. maddesinin son fıkrasıyla beraber değerlendirildiğinde, bu konunun önemi daha da artmaktadır. Zira, Türkiye, Lozan Barış Antlaşması'nın 17. maddesiyle Mısır ve Sudan üzerindeki tüm haklardan vazgeçmiş; 22. maddesiyle de Trablusgarp üzerindeki tüm hak ve imtiyazları ilga ettiğini beyan etmiştir. Bu maddelere ek olarak 27. maddeyle de Türkiye'nin Türkiye dışında Antlaşmayı imzalayan diğer devletlerin egemenliği altında ya da koruyuculuğunda bulunan toprakların vatandaşlarıyla Türkiye'den ayrılan toprakların vatandaşları üzerinde hiçbir siyasi, idari veya hukuki hak ve yetkisinin bulunmadığı kabul edilmiştir. Ne var ki, 27. maddenin son fıkrası "*Şurası mukarrerdir ki, memurin-i mezhebiye-i İslamiyenin vezaif-i diniyelerine hanel iras edilmiş değildir.*" şeklinde düzenlenmiştir ki, bu durum hilafet hukuku açısından tartışmanın kapısını aralamıştır.

Her ne kadar hilafet kısaca üzerinde durulan üç konunun müzakeresi sırasında Lozan Konferansı'nda gündeme gelmişse de, Lozan Barış Antlaşması ile hilafet konusunu birlikte ele almayı gerektiren son bir husus daha bulunmaktadır. Popüler tarih çalışmalarında dile getirilen bu husus, halifelik kurumunun Lozan'da pazarlık konusu yapıldığına ilişkin iddiadır. Söz konusu iddiaya dönemin önemli siyasilerinin anılarındaki ifadeler ile İngiltere'nin antlaşmayı onaylama tarihinin halifeliğin ilgasından sonra olması dayanak gösterilmektedir.

Tebliğ'in amacı, bir yandan Konferans görüşmelerinde devletlerin hilafetle ilgili yaklaşımlarını ortaya koyarken, diğer yandan hilafetin ilgası ile Antlaşma'nın İngiltere tarafından onaylanması arasında bağlantı bulunduğu iddiasının gerçekliğini tartışmaktır. Sonuçta hilafet kurumunun ve ilgasının uluslararası düzeyde yarattığı etki ve sonuçlar ile konuyla ilgili sürdürülen tartışmalara yüzyıl sonra Türk hukuk devrimi perspektifinden bakılarak, aralarında ilişki ya da etkileşim bulunup bulunmadığı değerlendirilecektir.

**Anahtar kelimeler:** *Lozan Barış Antlaşması, Halifelik, Halifeliğin İlgası, Saltanatın Kaldırılması, Türk Devrimi.*

## **The Peace Conference Of Lausanne And The Abolition Of The Caliphate: A Look After 100 Years**

The year 2024 marks the 100th anniversary of both the Lausanne Peace Treaty signed on July 24, 1923, and the abolition of the caliphate with the Law No. 431 on the Abolition of the Caliphate and the Expulsion of the Dynasty of the Ottoman Empire from the Territory of the Republic of Turkey, adopted on March 3, 1924. These two events in the Turkish Revolution are individually very important milestones in terms of the establishment of the Republic of Turkey. Moreover, these developments have a direct connection with each other.

The founding power of the new Turkish State abolished the sultanate by separating the sultanate and the caliphate, which were essentially institutions related to the administration of the state, and which could not be considered separately from each other until that day; the office of the caliphate, which had maintained its position for centuries, was rendered politically impotent just before the Lausanne negotiations. The signing of the Treaty of Lausanne and subsequent developments were waited for the abolition of the Caliphate. Therefore, the Turkish delegation that participated in the negotiations of the Treaty of Lausanne, which is considered as a founding treaty since it ensured the international recognition of the Republic of Turkey, went to Lausanne representing a "State of Turkey" without a sultanate, but with a caliphate.

The Lausanne peace negotiations are important not only in terms of the issues included in the text of the Treaty, but also in terms of the issues that the delegations participating in the Conference emphasized during the negotiations. In this respect, Lausanne cannot be considered only as a legal treaty text. In fact, very important issues for the newly established Turkish State and the problems inherited from the Ottoman Empire were directly or indirectly brought up in the peace negotiations. In this context, although it was not directly included in the text of the Treaty, the issue of the caliphate was also discussed in the Lausanne peace negotiations to the extent that it was related to the issues negotiated.

The caliphate was discussed in the Lausanne negotiations in terms of three issues. These were the sacred relics, the question of the patriarchate and the validity of the caliph's religious powers outside Turkey.

At the Lausanne Conference, the Allied Powers demanded the return of the holy relics in the Prophet's tomb, which Fahrettin Pasha had transferred to Istanbul against a possible looting during the defence of Medina during World War I. The caliphate became the basis of the Turkish delegation while discussing this issue. İsmet Pasha stated that the items in question were the property of the caliph in terms of law and emphasized that they could not be the subject of a political treaty due to their religious meaning and value.

Another issue where the caliphate was on the agenda during the conference was the question of the patriarchate. In response to the thesis that the Patriarchate had political as well as religious privileges, the Turkish delegation argued



that the caliphate and the state were separated in the new Turkish State; thus, all minority communities could only enjoy the rights and privileges of a spiritual title.

The last issue on which the Caliphate was discussed at the Conference was whether the caliph's religious powers were valid outside Turkey, and this was the main issue on which the caliph's law came to the fore more than the other two issues. Moreover, when considered together with the last paragraph of Article 27 of the Treaty, the importance of this issue increases even more. For, with Article 17 of the Lausanne Peace Treaty, Turkey renounced all rights over Egypt and the Sudan, and with Article 22, Turkey declared that it abrogated all rights and privileges over Tripolitania. In addition to these articles, with Article 27, it was recognized that Turkey had no political, administrative or legal rights or jurisdiction over the citizens of territories other than Turkey which were under the sovereignty or protection of other signatory states, or over the citizens of territories separated from Turkey. However, the last paragraph of Article 27 reads as follows: "It is certain that the religious duties of the officials of the Islamic sect are not prejudiced." This opened the door to a debate in terms of the caliphate law.

Although the caliphate came to the agenda at the Lausanne Conference during the negotiation of the three issues briefly discussed, there is one last issue that requires to be addressed together with the Treaty of Lausanne and the caliphate. This issue, which has been voiced in popular history studies, is the claim that the institution of the caliphate was negotiated at Lausanne. This claim is based on the statements in the memoirs of important politicians of the period and the fact that the date of Britain's ratification of the Treaty was after the abolition of the caliphate.

The aim of the paper is, on the one hand, to reveal the approaches of the states regarding the caliphate during the Conference negotiations and, on the other hand, to discuss the reality of the claim that there was a connection between the abolition of the caliphate and the ratification of the Treaty by Britain. Ultimately, the impact and consequences of the institution of the caliphate and its abolition at the international level, as well as the ongoing debates on the subject, will be examined from the perspective of the Turkish legal revolution a century later, and whether there is a relationship or interaction between them will be evaluated.

**Key Words:** *Treaty of Lausanne, Caliphate, Abolition of the Caliphate, Abolition of the Sultanate, Turkish Revolution.*

**ÜÇÜNCÜ OTURUM**

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zeynel T. KANGAL – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe İSAYEV – Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Yunanistan'ın Türk Karasularının Genişliğinin Lozan Barış Antlaşması ile 3 Mil Olarak Belirlendiğine Dair Tezinin Uluslararası Antlaşmalar Hukuku Çerçevesinde Değerlendirilmesi<sup>10</sup>**

Türkiye ve Yunanistan arasında karasularının sınırlandırılması sorunu yaşanmaktadır. Bu sorun genel hatları itibariyle Yunanistan'ın uluslararası hukuk kuralları ile bağdaşmayan iddialarından ve 6 mil olarak uygulamakta olduğu karasularının genişliğini 12 mile çıkarmaya yönelik açıklamalarından kaynaklanmaktadır. Bu sorun ile ilgili olarak taraflar çeşitli tezler ileri sürmektedir. Yunanistan tarafından ileri sürülen tezlerden biri, Türk karasularının genişliğinin 3 mil olduğu tezidir. Yunanistan bu tezini 4.1.1932 tarihli Anadolu Sahilleri ile Meis Adası Arasındaki Ada ve Adacıkların ve Bodrum Körfezi Karşısındaki Ada'nın Ciheti Aidiyeti Hakkında İtilafname ve esasen Lozan Barış Antlaşması'nın 6. ve 12. maddelerine dayandırmaktadır. Yunanistan tarafından ileri sürülen teze göre Türk karasularının genişliği Lozan Barış Antlaşması ile 3 mil olarak belirlenmiştir. Türkiye daha sonra çıkardığı 476 ve 2674 Sayılı Karasuları Kanunları ile karasularının genişliğini 3 milin üzerinde 6 mil olarak belirlemek suretiyle Lozan Barış Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerine aykırı hareket etmiştir. Bu çalışmanın amacı, Yunanistan'ın tezini uluslararası antlaşmalar hukuku ve uluslararası Antlaşmaların yorumlanmasına ilişkin kurallar çerçevesinde değerlendirmektir. Bu değerlendirme yapılırken Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun uluslararası antlaşmalar ile ilgili uluslararası örf adet hukuku kurallarını kodifiye etme çalışmalarının sonucu olarak ortaya çıkan 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin uluslararası antlaşmaların yorumlanması ile ilgili hükümleri esas alınacaktır. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin uluslararası antlaşmaların yorumlanmasına ilişkin hükümleri 31. ve 33. maddeleri arasında yer almaktadır. Bu hükümler genel hatları itibariyle uluslararası antlaşmaların bütünü dikkate alınarak, konu ve amaçlarına uygun olarak düzenlemelerine verilebilecek olağan anlama uygun şekilde, iyi niyetle ve amaçları doğrultusunda yorumlanmasını gerektirmektedir. Temel yorum kuralları bağlamında yapılan yorumun ortaya açık olmayan ya da mantıksız bir anlam çıkarması durumunda ise tamamlayıcı yorum kuralları olarak uluslararası antlaşmalar ile ilgili hazırlık çalışmaları ve uluslararası antlaşmaların yapılma koşullarına başvurulması mümkündür. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin uluslararası antlaşmaların yorumlanması ile ilgili hükümleri bağlamında yapılan değerlendirme ile varılan sonuca göre, Yunanistan'ın tezi kabul edilebilir değildir. Lozan Barış Antlaşması'nın 6. ve 12. maddelerinin amacı Türk karasularının genişliğini belirlemek değildir. Başka bir ifade ile, bu düzenlemeler Türk karasularının genişliğini 3 mil ile sınırlandırmamaktadır. Çünkü, bu düzenlemelerin amacı Türk karasularının genişliğini belirlemek değil, çeşitli ada ve adacıkların aidiyeti sorununu çözmektir. Nehir ya da ırmağın sınırlandırmaya etkileri hususunda düzenlemeler getiren 6. madde, son fıkrasında Lozan Barış Antlaşması ile aksi öngörülmedikçe deniz sınırlarının kıyıdan itibaren en fazla 3 millik mesafe içinde kalan ada ve adacıkları kapsayacağını belirtmektedir. Ege

<sup>10</sup> Tuğçe İSAYEV, Dr. Öğr. Üyesi, ORCID: 0000-0001-8137-3981, tugceisayev@klu.edu.tr.

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Denizi'nde bulunan adalar ile ilgili düzenlemeler getiren 12. madde, Asya kıyısından itibaren 3 millik mesafede yer alan adaların Lozan Barış Antlaşması ile aksi öngörülmedikçe Türkiye'nin egemenliğinde olacağını ortaya koymaktır. Lozan Barış Antlaşması'nın bütününe dikkate alan, Lozan Barış Antlaşması'nın konu ve amaçlarına uygun olarak düzenlemelerine verilebilecek olağan anlama uygun, iyi niyetli ve Lozan Barış Antlaşması'nın amaçları doğrultusunda yapılan yorum Yunanistan'ın tezinin kabul edilemez olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, Yunanistan'ın ileri sürdüğü üzere Türkiye karasularına ilişkin 476 ve 2674 Sayılı Karasuları Kanunları ile Türk karasularının genişliğini kural olarak 6 mil belirlemek suretiyle Lozan Barış Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerine aykırı herhangi bir hareket gerçekleştirmemiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Türkiye ve Yunanistan'ın Karasularının Sınırlandırılması Sorunu, Türk Karasularının Genişliği, Lozan Barış Antlaşması, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, Uluslararası Antlaşmaların Yorumlanması.

### **Evaluation of Greece's Thesis Regarding the Determination of Turkish Territorial Waters as 3 Miles in the Lausanne Peace Treaty Within the Framework of International Treaty Law<sup>11</sup>**

There is an ongoing issue between Turkey and Greece concerning the delimitation of their territorial waters. This problem primarily stems from Greece's claims, which are inconsistent with international legal norms, and its intentions to extend the breadth of its territorial waters from the currently applied 6 miles to 12 miles. In relation to this dispute, both parties have put forward various arguments. One of the arguments presented by Greece is that Turkish territorial waters are limited to 3 miles. Greece bases this thesis largely on Articles 6 and 12 of the Lausanne Peace Treaty. According to Greece's argument, the breadth of Turkish territorial waters was determined as 3 miles in the Lausanne Peace Treaty. Turkey, by later enacting the Territorial Waters Laws No. 476 and No. 2674 and expanding its territorial waters beyond 3 miles to 6 miles, is claimed to have acted in violation of its international obligations arising from the Lausanne Peace Treaty. The aim of this study is to evaluate Greece's thesis within the framework of international treaty law and the rules governing the interpretation of international treaties. This evaluation will primarily be based on the provisions of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, particularly those concerning treaty interpretation. The relevant provisions of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties are found between Articles 31 and 33. These provisions generally require that international treaties be interpreted in good faith and for their purposes, taking into account the whole of the international treaties, in accordance with the usual meaning that can be given to their regulations in accordance with their subject and purposes. When the basic rules of interpretation lead to an ambiguous or unreasonable meaning, it is possible to resort to supplementary means of interpretation, such as the



preparatory work and the circumstances surrounding the conclusion of the treaty. Based on the analysis conducted in the context of the 1969 Vienna Convention's rules on treaty interpretation, Greece's thesis is not considered acceptable. The purpose of Articles 6 and 12 of the Lausanne Peace Treaty is not to determine the breadth of Turkish territorial waters. In other words, these provisions do not limit the breadth of Turkish territorial waters to 3 miles. The purpose of these provisions is not to define the breadth of Turkish territorial waters but to resolve the issue of the sovereignty of various islands and islets. Article 6, which addresses the impact of rivers and streams on boundaries, stipulates that, unless otherwise provided by the Lausanne Peace Treaty, sea boundaries will include islands and islets within a distance of up to 3 miles from the coast. Article 12, which pertains to islands in the Aegean Sea, specifies that islands located within 3 miles of the Asian coast will fall under Turkey's sovereignty, unless otherwise provided by the Lausanne Peace Treaty. An interpretation of the Lausanne Peace Treaty, considering its entirety and in alignment with its subject and objectives, requires a good faith approach and reflects its intended goals, clearly demonstrating that Greece's thesis is unacceptable. Within this framework, Turkey's enactment of the Territorial Waters Laws No. 476 and No. 2674, which set the territorial waters' breadth to 6 miles, does not constitute any violation of its international obligations arising from the Lausanne Peace Treaty, as argued by Greece.

**Keywords:** Turkey and Greece Territorial Waters Delimitation Issue, Turkish Territorial Waters Breadth, Lausanne Peace Treaty, 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, Interpretation of International Treaties.

**Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm KAYA – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Uluslararası Antlaşmaların Üçüncü Devletlere Etkileri Yönünden Lozan Antlaşması'nın Kapitülasyonlar ve Türk Boğazlarıyla İlgili Düzenlemeleri<sup>12</sup>**

Modern uluslararası hukukun ve hatta modern devletin doğuşu olarak kabul edilen Westfalya Barışı temelde iki barış Antlaşmasından oluşmuştur. Bu durum uluslararası hukukun gelişiminde devletler arasında barışı tesis eden Antlaşmaların önemli bir yere sahip olmasını temsil eder niteliktedir. Uluslararası hukukun tarihi gelişiminde merkezî bir yeri olan barış Antlaşmaları devletler arasındaki ilişkilerin tesisi, savaş halinin sona erdirilmesi, yeni devletlerin uluslararası alanda tanınması, tazminatların ödenmesi gibi hususlardaki düzenlemeleriyle temelde devletler arasında sonuçlar doğuran hükümler içerse de özellikle sınırların değiştiği hallerde ortaya çıkan vatandaşlık ve azınlıklar gibi konularda da düzenlemeler getirebildiğinden bireylerin ve birey gruplarının hukukî durumuna da etki etmiştir.

Barış Antlaşmaları esasen "antlaşma" niteliğinde olduklarından uluslararası antlaşmalar hukukunun alanı içindedir. Dolayısıyla özellikle antlaşmalara taraf olma kapasitesi yönünden barış antlaşmalarının tarafları önem arz eder. Uluslararası alanda savaşın yasaklanmasıyla birlikte barış antlaşmalarının görülme sıklığında önemli bir düşüş olsa da barış düzenlemelerinin hem bir antlaşma (treaty) hem de anlaşma (agreement) görünümünde ortaya çıkabildiği ve bununla devlet olmayan birimlerin de barış anlaşmalarının tarafı olmasının sağlandığı ifade edilir. Lozan Barış Antlaşması'nın tarafları arasında Türkiye ve temsilcisi olarak da Türkiye Büyük Millet Meclisi bulunmaktadır. Bu yönüyle antlaşma hem devletler arasında onların bağımsızlık ve egemenliklerine saygıya dayanan ilişkiler kurulmasına giriş kısmında atıfta bulunur hem de ilgili ülkede kurulu devlet ve/veya onun temsilcisi hükümet yönünden taraf devletlerin bir tanımada bulduklarını ortaya koyar.

Barış antlaşmalarının öne çıkan sonuçları arasında uluslararası toplumun kişileri yönünden etkilerinin yanı sıra içeriğindeki bazı hükümlerin taraflarını aşan bir uygulama amacıyla tasarlanmış olabilmesi yer alır. Bu nedenle barış Antlaşmaları genelinde yaygın olmakla birlikte Lozan Antlaşması özelinde de geçerli olan bir husus bu tür Antlaşmaların üçüncü devletler bakımından da sonuç doğurabilmesidir. Lozan Antlaşması tarafları sınırlı sayıda bir antlaşma olsa da özellikle kapitülasyonlar ve Türk Boğazları konularındaki düzenlemelerinin, taraf olmayan devletler bakımından bazı haklar ve yükümlülükler de doğurabilecek nitelikte olup olmadığı düzenlemelerin içeriği ile Antlaşma'nın imzalanmasından önceki ve görüşmeler çerçevesindeki gelişmelerle değerlendirilebilecektir.

Uluslararası antlaşmaların üçüncü devletler bakımından hak ve yükümlülük doğurması haline 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 34 ve devamı maddelerinde yer verilmiştir. Bunlara göre bir uluslararası antlaşma rızası olmayan bir üçüncü devlet için hak veya yükümlülük doğurmayacaktır. Doktrinde kısaca *pacta tertiis* olarak da

<sup>12</sup> Doktor Öğretim Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı. E-posta: [kaya.gulsum@gmail.com](mailto:kaya.gulsum@gmail.com) ORCID: 0000-0003-3901-0540

atıfta bulunulan kural aslında 1969 Sözleşmesiyle getirilen bir kural olmayıp Roma hukukunun bilinen bir ilkesi olarak uygulanagelmiştir.

Lozan Barış Antlaşması'nın sonuçları itibarıyla esasen kapitülasyonlar ve Türk boğazlarıyla ilgili düzenlemelerinin üçüncü devletler için yükümlülük getirip getirmediği tartışılabilecektir. Zira metinde yer alan kapitülasyonlarla ilgili madde taraf devletler için geçerli bir düzenleme olarak formüle edilse de literatürde bunun tüm kapitülasyonlar bakımından şüpheye yer bırakmayan bir kaldırma teyidi olduğu görüşü mevcuttur. Yine Türk boğazlarına ilişkin olarak Antlaşmaya ek bir sözleşme imzalanmış ve bununla Türk boğazlarından geçişle ve askersizleştirmeye ilgili bazı kurallar kabul edilmiştir. Çalışmanın ilk kısmında uluslararası Antlaşmalarla üçüncü devletlere yükümlülük getirilmesi hallerine ilişkin açıklamalar yapılacaktır. İkinci kısmında ise Lozan Antlaşması'nın 28. maddesiyle kaldırılan kapitülasyonların ve Lozan Antlaşması ile Türk B-boğazlarına dair Sözleşme'de yer alan bazı kuralların üçüncü devletler için yükümlülük getiren düzenlemeler olup olmadığı değerlendirilecektir.

**Anahtar Sözcükler:** Lozan Barış Antlaşması, Üçüncü Devletlere Etki Eden Antlaşmalar, Kapitülasyonlar, Türk Boğazları, *Pacta Tertiis* Kuralı

### **The Provisions Of The Treaty Of Lausanne On Capitulations And Turkish Straits In Terms Of The Effects Of International Treaties On Third States**

The Peace of Westphalia, which is regarded as the birth of modern international law and even of the modern state, consisted essentially of two peace treaties. This situation illustrates the fact that peace treaties between states occupy an important place in the development of international law. Although peace treaties, which have a central place in the historical development of international law, fundamentally contain provisions that have consequences between states, such as the establishment of relations between states, the end of the state of war, international recognition of new states and the payment of reparations. They have also affected the legal status of individuals and groups of individuals, as they can regulate issues such as citizenship and minorities, which arise especially in cases where borders change.

Since peace treaties are formed as treaties, they fall within the scope of international law of treaties. Therefore, parties to peace treaties are particularly important in terms of their capacity to become parties to treaties in general. Although there has been a significant decline in the frequency of peace treaties in the international arena with prohibition of war, it is noted that peace settlements can take the form of both a treaty and an agreement, which allows non-state entities to become parties. The parties to the Lausanne Peace Treaty include Türkiye and the Grand National Assembly of Türkiye as its representative. As such, the preamble of the treaty refers to the establishment of relations between states based on respect for their independence and sovereignty, and also remarks that the parties recognise the state and/or its representative government.

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Among the most important consequences of peace treaties are their effects on the members of the international community, as well as the fact that some of their provisions may be designed to apply beyond the parties. For this reason, a common feature of peace treaties in general, and of the Treaty of Lausanne in particular, is that such treaties may also have consequences for third states. Although the Treaty of Lausanne is a treaty with a limited number of parties, its provisions relating to capitulations and the Turkish Straits, are capable of providing for certain rights and obligations for non-parties. This situation can be assessed on the basis of the content of the provisions and the developments prior to the acceptance of the treaty and in the course of the negotiations.

Treaties providing for rights and obligations for third states is governed in the articles 34 et seq. of the Vienna Convention on the Law of Treaties. According to these articles, an international treaty does not provide for rights or obligations for a third State without its consent. This rule, also known as *pacta tertiis*, is not actually a rule introduced by the 1969 Convention, but a well-known principle of Roman law.

With regard to the consequences of the Treaty of Lausanne, it can be discussed whether the provisions about capitulations and the Turkish Straits provide for obligations for third states. Although the article about capitulations in the Treaty of Lausanne is formed as it is valid for the state parties only, there is a view in the literature that this is a confirmation of the abolition, which leaves no room for doubt with regard to all capitulations. Also, an additional convention to the Lausanne Treaty was signed concerning the Turkish Straits and some rules about the passage through the Turkish Straits and demilitarization were accepted. In the first part of the paper, the conditions in which international treaties provide for rights and obligations for third states will be examined. In the second part, it will be assessed whether the capitulations abolished by article 28 of the Treaty of Lausanne and some rules in the Treaty of Lausanne and the Convention on the Turkish Straits are providing for obligations for third States.

**Keywords:** Peace Treaty-Lausanne, Treaties providing for obligations for third states, Capitulations, Turkish Straits, *Pacta Tertiis* Rule

**Arş. Gör. Dr. Habip ÜNYILMAZ – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi**  
**Lozan Düzeni ve Uluslararası Sürekli Adalet Divanının İlgili Danışma Görüşleri<sup>13</sup>**

Lozan Barış Antlaşması ve Türkiye ile Yunanistan arasında Lozan Antlaşması'na ek olarak veya onu tamamlamak üzere yapılan Antlaşmaların yorumlanması üzerine Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (USAD) tarafından üç tane danışma görüşü verilmiştir. Bütünü itibarıyla bakıldığında üç danışma görüşünün de Lozan'da kurulan barış düzeni üzerine olduğu görülür. Bunlardan kronolojik olarak ilki Şubat 1925 tarihli Türk-Yunan nüfus mübadelesine ilişkin olup, "Etabli Danışma Görüşü" olarak da bilinmekte ve ilgili sözleşmenin kapsamına girecek kişilerin belirlenmesinde dikkate alınacak ölçütün açığa çıkarılmasını konu edinmektedir.<sup>14</sup> Yunanistan'ın savının kabul gördüğü bu danışma görüşünü doğrudan Lozan Antlaşması'nın yorumlanmasını içeren 21 Kasım 1925 tarihli danışma görüşü takip etmiştir. Musul Danışma Görüşü olarak da anılan "Lozan Antlaşması'nın 2. Maddesinin 3. Fıkrasının Yorumlanması Danışma Görüşü"nde<sup>15</sup> Divan, Türkiye'nin büyük önem attığı Irak sınırının belirlenmesinde Milletler Cemiyeti'nin yetkisine dair usuli bir belirleme yapmış ve Türkiye'nin tezlerinin aksine görüş bildirmiştir. Nihayet 28 Ağustos 1928 tarihli danışma görüşü ise yine Türk ve Yunan nüfus mübadelesinde ilgili işleri yürütmek konusunda görevlendirilen komisyonun yetkilerine ilişkindir.<sup>16</sup> Bu görüşünde ise Divan'ın Türk tezlerini yakın bir görüş bildirdiği görülmektedir.

Bu tebliğde önce sayılan üç danışma görüşüne dair gerekli açıklamalar yapılacaktır. Ardından verilen danışma görüşlerinin etkileri ve sonuçları değerlendirilecektir. Üç görüşün de esasen bir dava değil danışma görüşü olduğu ve usuli meselelere ilişkin olduğu dikkate alındığında, Divanın nasıl bir yöntem izlediği değerlendirilecektir. Keza üç danışma görüşüyle birlikte Türkiye'nin uluslararası yargılama faaliyetlerine katılımı ve devamında gelen davalardaki tutumuna dair hangi çıkarımları mümkün kıldığı değerlendirilecektir.

*Etabli Danışma Görüşü* yahut resmî adıyla "Yunan ve Türk Nüfusunun Mübadelesi Danışma Görüşü", Lozan Antlaşması'na ek olarak yapılan Mübadele Sözleşmesi ve Ek Protokoller'le kurulan ve görevleri belirlenen Karma Mübadele Komisyonunun işleyişi esnasında ortaya çıkan bir anlaşmazlığın Divana sunulmasına ilişkindir. Buna göre Mübadele Sözleşmesi'nin 2. maddesinde geçen Fransızca "*etabli* (yerleşmiş, sakin bulunan)" kelimesinin kimleri kapsayacağı hususunda Türkiye ve Yunanistan farklı görüşler ileri sürmüştür. Türkiye yürürlükteki ulusal kanunlara istinaden bir belirleme yapılmasını ve bu suretle mübadeleye tâbi olmayacak Rum nüfusun dar biçimde yorumlanmasını

<sup>13</sup> Habip Ünyılmaz, Dr., [habipunyilmaz@gmail.com](mailto:habipunyilmaz@gmail.com), ORCID: 0000-0003-1185-3626.

<sup>14</sup> USAD, Exchange of Greek and Turkish Populations (Lausanne Convention VI, January 30th, 1923, Article 2), Publications of the Permanent Court of International Justice (PCIJ), Series B – No. 10, 21 Şubat 1925.

<sup>15</sup> USAD, Article 3, Paragraph 2, of the Treaty of Lausanne (Frontier Between Turkey And Iraq), Publications of the PCIJ, Series B. – No. 12, 21 Kasım 1925.

<sup>16</sup> USAD, Interpretation of the Greco-Turkish Agreement Of December 1st, 1926 (Final Protocol, Article IV), Publications of the PCIJ, Series B. – No. 16, 28 Ağustos 1928.



talep etmiştir.<sup>17</sup> Yunanistan ise söz konusu kişilere ulusal resmî kaydı olmayanların da dahil edilmesini, bir antlaşmaya konu olan bu kelimenin kapsamının uluslararası hukuka göre ayrıca belirlenmesini, böylece Türkiye'nin yorumuna göre İstanbul'a "yerleşmiş" sayılmayacak Rumların da mübadele dışında tutulmasını istemekteydi.<sup>18</sup> Divan, Yunanistan tezlerine daha yakın biçimde, 30 Ekim 1918'den önce fakat Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'a gelen Rumların da *etabli* kelimesinin kapsamına girecek istikrarlı bulunma kriterini karşıladığında karar kılmıştır.<sup>19</sup> Böylece hukuki prosedürlerde, bilhassa uluslararası yargılamalarda resmî nihai metnin ve burada kullanılan kavramların önemi ortaya çıkmaktadır.<sup>20</sup>

Musul Danışma Görüşü'nün de dahil olduğu Türkiye ile Irak arasındaki sınırın belirlenmesi süreci, uluslararası hukuk bakımından Milletler Cemiyeti'nin organlarının yetkileri ve kararlarının niteliği bakımından dikkate çekicidir. Özellikle Türkiye'nin itirazları Milletler Cemiyeti Konseyi'nin Türkiye'nin rızası olmaksızın konuyu bir tahkim meselesi olarak, yani bir hakem olarak inceleyemeyeceği yönündedir.<sup>21</sup> Lozan Antlaşması bir uluslararası organın olağan şartlarda sahip olmadığı yetkilerin özel uluslararası Antlaşmalarla tesis edilmesinin örneği olmakla beraber, uluslararası Antlaşmaların yorumlanmasında USAD'ın izlediği yöntem bakımından dikkat çekici ve eleştiriye açıktır.<sup>22</sup> Uluslararası antlaşma müzakereleri yürütürken devletlerin hassasiyetlerini nihai metne aktarması gerekliliği ve bu hassasiyetleri karşılayacak şekli güvencelerin önemi ortaya çıkmaktadır.

41 Siyasi etkisi önceki danışma görüşlerine nazaran daha az olmakla beraber 1 Aralık 1926 Türk-Yunan Anlaşması'nın Yorumlanması Danışma Görüşü, uluslararası örgütlenmelerin yetkilerinin belirlenmesi bakımından günümüzde dahi atıf yapılan bir hukukî metin olarak dikkat çekmektedir. USAD'ın bu görüşünün uluslararası örgütlerin yetkilerinin sınırları hususunda "zımni yetkiler (implied powers)" öğretisinin ilk yargısal dayanağı olarak benimsediği görülmekte, uluslararası örgütlerin kurucu metinlerinde açıkça yer bulmasa bile belirli yetkileri haiz uluslararası düzende etkin birimler olarak kabul edilmesi yolunda ilk taşları döşediği bildirilmektedir.<sup>23</sup> USAD'ın, Karma Mübadele Komisyonu'nun bir meseleyi hakeme götürme konusunda yetkili olup olmadığı hususunda *compétence de la compétence* ilkesini benimsediği anlaşılmaktadır.<sup>24</sup> Komisyonun kurucularına doğrudan bağımlı olmadan belirli

<sup>17</sup> USAD, Exchange of Greek and Turkish Populations, 15-16.

<sup>18</sup> USAD, Exchange of Greek and Turkish Populations, 15-16.

<sup>19</sup> USAD, Exchange of Greek and Turkish Populations, 23-26.

<sup>20</sup> Nihat Erim, "Milletlerarası Daimî Adalet Divanı ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, sy 1 (1944): 65, 67, 70.

<sup>21</sup> USAD, Article 3, Paragraph 2, of the Treaty of Lausanne, 16.

<sup>22</sup> Valentin Jeutner, "Judicial Imperialism and the PCIJ's Interpretation of the 1923 Treaty of Lausanne (Part II)", *Völkerrechtsblog*, 20 Mart 2019, <https://voelkerrechtsblog.org/de/judicial-imperialism-and-the-pcijs-interpretation-of-the-1923-treaty-of-lausanne-part-ii/> (31.08.2024).

<sup>23</sup> Blanca Montejo, "Interpretation of the Greco-Turkish Agreement of 1 December 1926, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion, [1926] Publ. PCIJ, Series B, No. 16", içinde *Judicial Decisions on the Law of International Organizations*, ed. Cedric Ryngaert vd. (Oxford: Oxford University Press, 2016), 71-73.

<sup>24</sup> H. Waldock, *Collected Courses of The Hague Academy of International Law* (1962), p. 60'dan aktaran Montejo, 78.

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

yetkileri kendiliğinden kullanabilmesi ve buna dair sınırları belirleyebilmesinin mümkün olduğu kabul edilmiştir.<sup>25</sup> Böylece Antlaşma metninde açıkça görülmeyen fakat Antlaşma'nın ruhuyla bağdaşır durumdaki bir uyuşmazlığı hakeme götürme yetkisinin Komisyon'a ait olduğuna karar verilmiştir.<sup>26</sup>

Divan'ın görüşleri eleştiriye açıktır.<sup>27</sup> Varlığının henüz ilk yıllarında, yüzyıllar süren bir imparatorluğun ardından bağımsızlığını kurma ve sürdürme gayretinde olan genç cumhuriyetin üçü danışma görüşü ve biri çekişmeli yargı olmak üzere dört kere USAD'la ilişkisi olduğu görülmektedir. 1927 yılının sonlarında Bozkurt-Lotus Davası'nda<sup>28</sup> Türkiye'nin Fransa'ya karşı hukukî argümanlarının üstün geldiği ve söz konusu davanın hukukî etkilerinin günümüzde hâlâ tartışıldığı<sup>29</sup> dikkate alındığında, Türkiye'nin barışçı dış politika hedefini gerçekleştirmede uluslararası yargıya müracaat etmekten imtina etmediği ve bu suretle çağdaş uluslararası hukukun şekillenmesinde katkısı olduğu görülmektedir. Bu durumdan günümüze dair en belirgin çıkarım uluslararası ilişkilerde barışçı yollarla etkin ve etkili olmak isteyen devletlerin önündeki seçeneklerden birinin hukuki uzmanlığını artırmak ve ilgili altyapısını güçlendirmek olduğudur. Bilhassa 2024 yılında Türkiye'nin Uluslararası Adalet Divanı önünde artan faaliyetleri dikkate alındığında, günümüz için böyle bir tercihin gerçekten yapıp yapılmadığı belirsizdir.

**Anahtar sözcükler:** Lozan Antlaşması, Danışma Görüşleri, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, Musul Meselesi, Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi

### **The Order of Lausanne and Related Advisory Opinions of the Permanent Court of International Justice**

Three advisory opinions were issued by the Permanent Court of International Justice (PCIJ) on the interpretation of the Treaty of Lausanne and the conventions made between Türkiye and Greece in addition to or supplementing the Treaty of Lausanne. On the whole, all three advisory opinions were on the peace order established at Lausanne. Chronologically, the first of these, dated February 1925, is on the Turkish-Greek population exchange, also known as the "*Etabli* Advisory Opinion", and deals with the clarification of the criteria to be taken into account in determining the persons to be covered by the relevant agreement.<sup>30</sup> This advisory opinion, in which Greece's argument was accepted,

<sup>25</sup> Nihat Erim, "Milletlerarası Daimî Adalet Divanı ve Türkiye III: Muhtelit Mübadele Komisyonunun Yetkisi Hakkında", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, sy 3 (1951): 57-59.

<sup>26</sup> USAD, Interpretation of the Greco-Turkish Agreement, 24-26.

<sup>27</sup> Musul Danışma Görüşü'ne dair bir eleştiri için bkz: Jeutner, "Judicial Imperialism and the PCIJ's Interpretation of the 1923 Treaty of Lausanne (Part II)"; 1928 tarihli görüşe dair eleştiriler için bkz: Montejo, "Interpretation of the Greco-Turkish Agreement", 79.

<sup>28</sup> USAD, The Case of the S.S. "Lotus", Publications of the PCIJ, Series A. - No. 10, 7 Eylül 1927.

<sup>29</sup> Örnek iki çalışma için bkz: An Hertogen, "Letting Lotus Bloom", *European Journal of International Law* 26, sy 4 (2015): 901-26; Stéphane Beaulac, "The Lotus Case in Context: Sovereignty, Westphalia, Vattel, and Positivism", içinde *The Oxford Handbook of Jurisdiction in International Law*, ed. Stephen Allen vd. (Oxford: Oxford University Press, 2019), 40-58.

<sup>30</sup> <sup>30</sup> PCIJ, Exchange of Greek and Turkish Populations (Lausanne Convention VI, January 30th, 1923, Article 2), Publications of the Permanent Court of International Justice (PCIJ), Series B – No. 10, 21 February 1925.

was followed by the advisory opinion dated 21 November 1925, which directly concerns the interpretation of the Treaty of Lausanne. In the “Advisory Opinion on the Interpretation of Article 2, Paragraph 3, of the Treaty of Lausanne”,<sup>31</sup> also known as the Mosul Advisory Opinion, the Court made a procedural determination on the competence of the League of Nations in the determination of the Iraqi border, to which Türkiye attached great importance, and expressed an opinion contrary to Türkiye's arguments. Finally, the advisory opinion dated 28 August 1928 was again about the powers of the commission assigned to carry out the relevant work in the Turkish and Greek population exchange.<sup>32</sup> In this opinion, it is seen that the Court expressed an opinion close to the Turkish theses.

This paper will first provide the necessary explanations on these three advisory opinions. Then, the effects and consequences of the advisory opinions will be evaluated. Considering that all three opinions are essentially advisory opinions and not cases and that they are related to procedural matters, the methodology followed by the Court will be evaluated. Likewise, with three advisory opinions, it will be evaluated what inferences it makes possible regarding Türkiye's participation in international judicial activities and its attitude in subsequent cases.

The *Etabli* Advisory Opinion, officially known as the ‘Advisory Opinion on the Exchange of Greek and Turkish Populations’, concerns the submission to the Court of a disagreement that arose during the functioning of the Mixed Exchange Commission, which was established and whose duties were determined by the Convention on the Exchange of Greek and Turkish populations and the Additional Protocols annexed to the Treaty of Lausanne. Accordingly, Türkiye and Greece have differed as to who is covered by the French word ‘*etabli* (settled, inhabited)’ in Article 2 of the Exchange Convention. Türkiye requested that a determination be made on the basis of the national legislation in force and thus a narrow interpretation of the Greek population that would not be subject to the exchange.<sup>33</sup> Greece, on the other hand, sought that those without national official registration be included in the said persons, that the scope of this word, which is the subject of a treaty, be determined separately according to international law, and thus that the Greeks, who would not be considered “settled” in Istanbul according to Türkiye’s interpretation, be excluded from the exchange.<sup>34</sup> The Court, more in line with the Greek arguments, decided that Greeks who arrived in Istanbul before 30 October 1918 but after the Armistice of Mudros also met the criterion of being stable enough to fall within the scope of the word *etabli*.<sup>35</sup> Thus, the importance of the official final text and the concepts used therein in legal procedures, especially in international legal proceedings, becomes evident.<sup>36</sup>

<sup>31</sup> PCIJ, Article 3, Paragraph 2, of the Treaty of Lausanne (Frontier Between Turkey And Iraq), Publications of the PCIJ, Series B. – No. 12, 21 November 1925.

<sup>32</sup> PCIJ, Interpretation of the Greco-Turkish Agreement Of December 1st, 1926 (Final Protocol, Article IV), Publications of the PCIJ, Series B. – No. 16, 28 August 1928.

<sup>33</sup> PCIJ, Exchange of Greek and Turkish Populations, 15-16.

<sup>34</sup> PCIJ, Exchange of Greek and Turkish Populations, 15-16.

<sup>35</sup> PCIJ, Exchange of Greek and Turkish Populations, 23-26.

<sup>36</sup> Nihat Erim, “Milletlerarası Daimî Adalet Divanı ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, sy 1 (1944): 65, 67, 70.

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

The process of determining the border between Türkiye and Iraq, including the Mosul Advisory Opinion, is noteworthy in terms of the powers of the organs of the League of Nations in terms of international law and the nature of its decisions. In particular, Türkiye's objections were that the Council of the League of Nations could not examine the matter as a matter of arbitration, that is, as an arbitrator, without Türkiye's consent.<sup>37</sup> Although the Treaty of Lausanne is an example of the establishment of powers that an international body does not have under ordinary circumstances through special international treaties, it is remarkable and open to criticism in terms of the method followed by the PCIJ in the interpretation of international treaties.<sup>38</sup> In the final analysis, the need for states to convey their concerns to the final text when negotiating international treaties and the importance of formal safeguards to meet these concerns become evident.

Although its political impact is less than the previous advisory opinions, the Advisory Opinion on the Interpretation of the Turkish-Greek Treaty of 1 December 1926 draws attention as a legal text that is still referred to today in terms of determining the powers of international organizations. It is seen that this opinion of PCIJ was adopted as the first judicial basis of the doctrine of "implied powers" regarding the limits of the powers of international organizations, and it is reported that it laid the first stones on the way to accepting international organizations as effective units in the international order with certain powers even if they are not explicitly stated in their founding texts.<sup>39</sup> The PCIJ adopted the principle of *compétence de la compétence* to determine whether the Mixed Exchange Commission is competent to refer a matter to arbitration.<sup>40</sup> It is recognised that it is possible for the Commission to exercise certain powers on its own without being directly dependent on its constituents and to determine the limits thereof.<sup>41</sup> Thus, it has been decided that the Commission is authorized to refer to arbitration a dispute which is not expressly provided for in the text of the treaty but which is compatible with the spirit of the treaty.<sup>42</sup>

The views of the Court are open to criticism.<sup>43</sup> In the early years of its existence, the young republic, which was trying to establish and maintain its independence after an empire that lasted for centuries, was seen to have had relations with the PCIJ four times, three of which were advisory opinions and one was a contentious case. In late 1927, Türkiye's

<sup>37</sup> PCIJ, Article 3, Paragraph 2, of the Treaty of Lausanne, 16.

<sup>38</sup> Valentin Jeutner, "Judicial Imperialism and the PCIJ's Interpretation of the 1923 Treaty of Lausanne (Part II)", *Völkerrechtsblog*, 20 March 2019, <https://voelkerrechtsblog.org/de/judicial-imperialism-and-the-pcijs-interpretation-of-the-1923-treaty-of-lausanne-part-ii/> (31.08.2024).

<sup>39</sup> Blanca Montejo, "Interpretation of the Greco-Turkish Agreement of 1 December 1926, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion, [1926] Publ. PCIJ, Series B, No. 16", in *Judicial Decisions on the Law of International Organizations*, ed. Cedric Ryngaert vd. (Oxford: Oxford University Press, 2016), 71-73.

<sup>40</sup> H. Waldock, *Collected Courses of The Hague Academy of International Law (1962)*, p. 60, quoted in Montejo, 78.

<sup>41</sup> Nihat Erim, "Miilletlerarası Daimî Adalet Diivanı ve Türkiye III: Muhtelit Mübadele Komisyonunun Yetkisi Hakkında", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, sy 3 (1951): 57-59.

<sup>42</sup> PCIJ, Interpretation of the Greco-Turkish Agreement, 24-26.

<sup>43</sup> For criticism of Mosul Opinion see: Jeutner, "Judicial Imperialism and the PCIJ's Interpretation of the 1923 Treaty of Lausanne (Part II)"; For criticism of the 1928 Opinion, see: Montejo, "Interpretation of the Greco-Turkish Agreement", 79.

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

legal arguments prevailed against France in the *Bozkurt-Lotus Case*,<sup>44</sup> and considering that the legal effects of the case are still debated today,<sup>45</sup> it is seen that Türkiye did not refrain from resorting to international judiciary in realizing its peaceful foreign policy goal and thus contributed to the shaping of modern international law. The most obvious conclusion from this situation for today is that one of the options before states that want to be active and effective in international relations through peaceful means is to increase their legal expertise and strengthen their relevant infrastructure. Considering Türkiye's increasing activities before the International Court of Justice, especially in 2024, it is unclear whether such a choice has actually been made today.

**Keywords:** Lausanne Treaty, Advisory Opinions, Permanent Court of International Justice, Mosul Question, Turkish-Greek Population Exchange

### KAYNAKÇA

Beaulac, Stéphane. "The Lotus Case in Context: Sovereignty, Westphalia, Vattel, and Positivism". İçinde *The Oxford Handbook of Jurisdiction in International Law*, editör Stephen Allen, Daniel Costelloe, Malgosia Fitzmaurice, Paul Gragl, ve Edward Guntrip, 40-58. Oxford: Oxford University Press, 2019.

Erim, Nihat. "Milletlerarası Daimî Adalet Divanı ve Türkiye". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, sy 1 (1944): 62-72.

———. "Milletlerarası Daimî Adalet Divanı ve Türkiye III: Muhtelit Mübadele Komisyonunun Yetkisi Hakkında". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, sy 3 (1951): 44-59.

Hertogen, An. "Letting Lotus Bloom". *European Journal of International Law* 26, sy 4 (2015): 901-26.

Jeutner, Valentin. "Judicial Imperialism and the PCIJ's Interpretation of the 1923 Treaty of Lausanne (Part II)". *Völkerrechtsblog*, 20 Mart 2019. <https://voelkerrechtsblog.org/de/judicial-imperialism-and-the-pcijs-interpretation-of-the-1923-treaty-of-lausanne-part-ii/>.

<sup>44</sup> PCIJ, The Case of the S.S. "Lotus", Publications of the PCIJ, Series A. - No. 10, 7 September 1927.

<sup>45</sup> An Hertogen, "Letting Lotus Bloom", *European Journal of International Law* 26, sy 4 (2015): 901-26; Stéphane Beaulac, "The Lotus Case in Context: Sovereignty, Westphalia, Vattel, and Positivism", içinde *The Oxford Handbook of Jurisdiction in International Law*, ed. Stephen Allen vd. (Oxford: Oxford University Press, 2019), 40-58.



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Montejo, Blanca. "Interpretation of the Greco-Turkish Agreement of 1 December 1926, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion, [1926] Publ. PCIJ, Series B, No. 16". İçinde *Judicial Decisions on the Law of International Organizations*, editör Cedric Ryngaert, Ige F Dekker, Ramses A Wessel, ve Jan Wouters, 71-79. Oxford: Oxford University Press, 2016.

### DAVA VE DANIŞMA GÖRÜŞLERİ

USAD, Exchange of Greek and Turkish Populations (Lausanne Convention VI, January 30th, 1923, Article 2), Publications of the Permanent Court of International Justice (PCIJ), Series B – No. 10, 21 Şubat 1925.

USAD, Article 3, Paragraph 2, of the Treaty of Lausanne (Frontier Between Turkey And Iraq), Publications of the PCIJ, Series B. – No. 12, 21 Kasım 1925.

USAD, Interpretation of the Greco-Turkish Agreement Of December 1st, 1926 (Final Protocol, Article IV), Publications of the PCIJ, Series B. – No. 16, 28 Ağustos 1928.

USAD, The Case of the S.S. "Lotus", Publications of the PCIJ, Series A. - No. 10, 7 Eylül 1927.

**Arş. Gör. Muhammed BARDAKCI – Boğaziçi Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Lozan Antlaşması Bağlamında Mütakabiliyet İlkesi: Uluslararası Hukuk Işığında Kısa Bir Sorgulama<sup>46</sup>**

Uluslararası siyasette, özellikle Birleşmiş Milletler (BM) öncesi dönemin devletler arası ilişkilerinde önemli bir yer tutan mütakabiliyet ilkesinin (*principle of reciprocity*), günümüzde bazı noktalardan aşınmaya başladığı ifade edilmelidir. Bu açıdan bakıldığında, mütakabiliyet ilkesinin uluslararası hukuktaki konumu, bu kavramın *exceptio* veya karşı önlem gibi diğer benzer mefhumlardan ayrıştırılması ile aydınlığa kavuşturulabilecektir. Nitekim bu çözümleme, aynı zamanda mütakabiliyet kavramının günümüzün uluslararası hukuk sistemi karşısında ne kadar "hukuk" terimi olarak kalabildiğine dair de ışık tutacaktır.

Lozan Antlaşması'nın 37 ila 45. maddeleri arasında düzenlenen azınlık hakları, Antlaşma'ya aynı zamanda bir insan hakları belgesi niteliği kazandırması açısından büyük önem arz etmektedir. Burada işaret edilmesi gereken nokta ise 45. maddede iki devlet açısından öngörülen hukuki çerçevedir. "*Bu kesimdeki hükümlerle, Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan tarafından da kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır.*" şeklinde düzenlenen 45. madde, doktrinde ve iki devletin uygulamasında mütakabiliyet ilkesi olarak anlaşılmıştır. Bu hukuki çerçevenin Türkiye ve Yunanistan tarafından özellikle negatif mütakabiliyet ilişkisi şeklinde okunması, her iki tarafta bulunan azınlıkların insan haklarını iki devlet arasındaki inişli çıkışlı politik atmosfere bağımlı kılmıştır. Öte yandan, amaç ve kapsam açısından bakıldığında, bu hükümde tam anlamıyla bir mütakabiliyet ilişkisinin bulunduğu da net olarak söylenememektedir. Nitekim dikkatli bir irdeleme yapıldığında, hem azınlık haklarına dair hükümleri üst mertebeye alan 37. madde hükmü hem de belirli bir dereceye kadar bu hakları uluslararası güvenceye alan 44. madde hükmünün varlığı, 45. maddede düzenlenen hukuki çerçevenin *exceptio* kavramındakine benzer bir "karşılıklılık" ilişkisi içermediğini göstermektedir. Buna göre, buradaki hukuki çerçevenin iki devlet nezdinde getirilmiş "paralel yükümlülükler" olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Uluslararası hukukta devletler arasındaki klasik yatay ilişkinin, insan hakları belgeleri bağlamında devlet ile birey arasındaki dikey ilişkiyi de içerecek şekilde ikinci bir boyut kazandığı ifade edilmelidir. Hal böyleyken, bireyin gittikçe özne niteliğine bürünmeye başladığı günümüzün uluslararası hukuk alanında, insan haklarına ilişkin yükümlülüklerin doğası gereği mütakabiliyete tabi tutulamayacakları artık genel olarak kabul görmektedir. Nitekim bu yaklaşım, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) azınlıklar nezdinde Türkiye aleyhine vermiş olduğu birtakım kararlarda da vurgulanmıştır. Bu eksende düşünüldüğünde, Lozan Antlaşması'nın 45. maddesinde çizilen düzlemin, günümüzün uluslararası hukuk kuralları ışığında da irdelenmesi ayrıca önem arz etmektedir. Burada incelenebilecek kavram ise Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin (VAHS) 60. maddesinde düzenlenen mekanizmadır. Aynı

<sup>46</sup> Muhammed Bardakci, Araştırma Görevlisi, Boğaziçi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı. / Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi. ORCID ID: 0000-0002-5611-8310. E-posta adresi: [muhammed.bardakci@bogazici.edu.tr](mailto:muhammed.bardakci@bogazici.edu.tr) & [mbardakci7@hotmail.com](mailto:mbardakci7@hotmail.com)

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

zamanda teamül hukuku kurallarını kodifiye ettiği kabul edilen bu hükmün, aslında VAHS'a taraf olmayan Türkiye açısından da bağlayıcı nitelikte olduğu belirtilmelidir. Burada öngörölmüş mekanizma hem prosedürel çerçevesi hem de işleyiş ve amaçsal kapsamı bakımından karşı önlem ve *exceptio* gibi kavramlardan ayrılmakta olup özerk bir yapı arz etmektedir. Antlaşmaların "esaslı ihlalleri" neticesinde ilgili tarafa Antlaşmayı durdurma veya sona erdirme imkânı tanıyan 60. maddenin son fıkrasında ise insancıl nitelikteki Antlaşmalar bağlamındaki bazı yükümlölükler bakımından sınırlama getirilmiş ve bunlar hükmün dışında bırakılmıştır. Nitekim, uluslararası hukuktaki yerleşik yaklaşıma göre, burada öngörölen sınırlamanın aynı zamanda insan haklarına dair akdi yükümlölükleri de kapsamına aldığı bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Lozan Antlaşması'nın 45. maddesinde öngörölen çerçevenin, iki devlet nezdinde negatif mütekabiliyet ilişkisi olarak algılanıp uygulanmasının güncel uluslararası hukuk sistematiğinde isabetsiz olacağı görölmektedir. Ayrıca, insan hakları korumasını ön plana çıkaran bir yaklaşımın güdülmesi, hem Yunanistan'da bulunan Türk azınlığın Lozan'da belirlenmiş haklarına mütekabiliyet adı altında müdahale edilmesinin önüne geçilmesini hem de Türkiye'nin AİHM kararlarında da işaret edilen insan hakları korumasını tesis etmesini sağlayacaktır. Buna göre, söz konusu çalışma kapsamında öncelikle mütekabiliyet ilkesinin uluslararası hukuktaki genel çerçevesi açıklanacak; ardından Lozan'ın 45. maddesi ekseninde mütekabiliyet ilkesinin mevcudiyeti ve tarafların yaklaşımlarının uluslararası hukuka uygunluğu yukarıda açıklanan düzlemde ele alınacaktır.

**Anahtar Sözcükler:** "Lozan Antlaşması", "Mütekabiliyet", "Azınlık", "İnsan Hakları", "Uluslararası Hukuk"

### **Principle Of Reciprocity In The Context Of The Treaty Of Lausanne: A Brief Examination In The Light Of International Law**

It should be noted that the principle of reciprocity, which has important place in the international politics especially in the inter-state relationships of pre-United Nations era, has started to erode from at some points. On this occasion, the position of principle of reciprocity in international law can be clarified through distinguishing the concept from the similar concepts such as exception and countermeasures. As a matter of fact, this analysis will shed light on the point that to what extent principle of reciprocity remains legal notion considering current international law system.

The minority rights which have been prescribed under the Articles 37-45 of Treaty of Lausanne have been important from the perspective that it grants the quality of a human rights document. The key point to be noted here is the regulated legal framework for two states under Article 45: The Article 45 which has been prescribed as "The rights conferred by the provisions of the present Section on the non-Moslem minorities of Türkiye will be similarly conferred by Greece on the Moslem minority in her territory.", has been considered as principle of reciprocity in both states' practices and doctrine. The interpretation of this legal framework as negative reciprocity relationship by Türkiye and Greece has rendered human rights of minorities in both countries dependent on the surging political atmosphere between



## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

two states. However, in terms of purpose and scope, it cannot be supported that there has been full scale reciprocity relationship in this provision. Indeed, examined carefully, the presence of Article 37, which elevates the provisions on minority rights to a prevailing position, and Article 44, which provides a certain degree of international guarantee for these minority rights, both indicate that the legal framework prescribed in Article 45 does not entail a reciprocity relationship akin to the concept of *exceptio*. Accordingly, the legal framework in question can be interpreted as "parallel obligations" imposed on both states.

It can be expressed that classical horizontal relationship between states in international law has gained a secondary dimension of vertical relationship between states and individuals in the context of human rights law documents. In this regard, it has been widely accepted that obligations arising from human rights law cannot be subject to reciprocity by their nature in current international legal framework where individuals have started to become subjects themselves. This approach has also been emphasized in certain rulings by the European Court of Human Rights (ECHR) against Turkey concerning minorities. In this context, it is paramount to examine the framework outlined in Article 45 of the Treaty of Lausanne in light of contemporary international legal principles. The concept that can be examined here is the legal mechanism prescribed under the Article 60 of Vienna Convention on Law of Treaties (VCLT). This provision, which has been considered as codifying the customary international law rules, can be deemed as binding for Türkiye which is not party to VCLT ordinarily. The mechanism prescribed under Article 60 differs from the concepts such as countermeasures and *exceptio* in both its procedural framework and scope of implementation and purposes, while presenting an autonomous structure. In the final paragraph of Article 60, which authorizes the affected party state to suspend or terminate the treaty as a result of "material breaches", certain obligations arising from humanitarian treaties are regulated as limitations and excluded from the scope of the provision. Indeed, considering the settled understanding in international law, the exclusion prescribed here also includes treaty obligations arising from human rights law. From this perspective, it can be seen that interpretation and implementation of the framework outlined in Article 45 of the Treaty of Lausanne as a negative reciprocity relationship between the two states would be incompatible with the current international legal system. Besides, adopting an approach based on prioritization human rights protection will obviate Greek interventions under the guise of reciprocity to Turkish minority's rights determined under the Treaty of Lausanne while it will also be enabling Turkey to provide human rights protections as highlighted in the cases of ECHR. Accordingly, within the scope of this study, the general framework of the reciprocity principle in international law will first be expressed; then, the position of the reciprocity principle within the Article 45 of Treaty of Lausanne and the compatibility of the approaches of the parties to international law will be addressed according to the framework discussed above.

**Key Words:** "Treaty of Lausanne", "Reciprocity", "Minority", "Human Rights", "International Law"

## İKİNCİ GÜN / ÇEVİRİMİÇİ (31.10.2024)

### BİRİNCİ OTURUM

**Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm KAYA – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Arş. Gör. Dr. Seda ÖZKAN – Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**

**Resmî Dil Perspektifinden Lozan Barış Antlaşmasına Bakmak<sup>47</sup>**

Bu bildirin amacı anayasa hukuku yaklaşımıyla Lozan Barış Antlaşması'nda "*Azınlıkların Korunması*" başlıklı 3'üncü Kesim'de tanınan haklar bağlamında Anayasa'nın 3'üncü maddesinde düzenlenen resmî dilin yorumlanmasıdır.

Lozan Barış Antlaşması'nın "*Azınlıkların Korunması*" başlıklı 3'üncü Kesim'inde yer alan 37'nci ve 45'inci maddeler arasında azınlıkların haklarına ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Türkiye Hükûmeti, 38'inci maddenin 1'inci fıkrası gereğince Türkiye'de oturan herkesin hayatını ve özgürlüklerini tam ve eksiksiz olarak korumakla yükümlüdür. Bu maddeye dikkatlice bakıldığında bu yükümlülüğün doğum, bir ulusal topluluktan olma, dil, soy veya din ayırt etmeksizin yerine getirilmesi gerektiği görülmektedir. Buradan da Türkiye'de oturan herkesin doğum, bir ulusal topluluktan olma, dil, soy veya din temelinde bağdaşıklık göstermeyen bir topluluğu temsil ettiği anlaşılmaktadır. Buna koşut olarak aynı maddenin 2'nci fıkrasında terminoloji açısından da bir çeşitlilik mevcuttur. Bu fıkroda "*Türkiye'nin bütün ahalisi*" (*Türkiye'de oturan herkes*) ve "*bütün Türk tebaası*" (*bütün Türk uyrukları*) ifadeleri dışında "*gayrimüslim ekalliyetler*" (*Müslüman olmayan azınlıklar*) ifadesi kullanılmıştır. Hemen devamındaki 39'uncu maddede de bu yaklaşım sürdürülmüş olup "*gayrimüslim ekalliyetlere mensup Türk tebaası*" (*Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşları*) ile "*Müslümanlar*" şeklindeki ikili ayrıma ve "*herhangi Türkiye tebaası/hiçbir Türk tebaası*" ifadelerine yer verilmiştir. Bu terminolojik çeşitlilik 45'inci madde de dâhil olmak üzere 3'üncü Kesim'deki maddelere yayılmıştır. Nitekim -yukarıda sayılan ifadelerden başka- 41'inci maddede "*gayrimüslim tebaa*" (*Müslüman olmayan yurttaşlar*) ve 43'üncü maddede "*herhangi Türk tebaası*" ifadesinin de kullanıldığı görülmektedir.

Dile ilişkin hakların düzenlendiği 39'uncu maddenin son fıkrasında "*Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyrukları*" ifadesi mevcut olup devletin resmî dili bulunmasına rağmen anılan Türk uyruklarına mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıkların sağlanacağı belirtilmiştir. Azınlıklar Alt Komisyonu'ndaki görüşmelerde Türk Temsilci Heyeti, azınlıklar denilerek kastedilenin gayrimüslimler olduğunu dile getirmiş ve diğer Türk uyruklarının azınlık olarak görülmediğini vurgulamıştır. Ayrıca bu maddenin görüşülmesi sırasında resmî dilin bulunduğuyla ilişkin şerhin de madde metnine girmesi talep edilerek maddenin son hâlinde "*lisanı resmî mevcut olmakla beraber*" ifadesinin bulunması sağlanmıştır.

<sup>47</sup> Seda Özkan, Dr., ORCID: 0000-0002-7157-7881, [sedaozkan@trakya.edu.tr](mailto:sedaozkan@trakya.edu.tr).

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Terminolojik çeşitlilikten ve madde içeriklerinden anlaşılmaktadır ki Lozan Barış Antlaşması'nın "*Azınlıkların Korunması*" başlıklı 3'üncü Kesim'inde yalnız gayrimüslimlere değil bütün Türk uyruklarına haklar tanınmıştır. Nitekim 39'uncu maddede geçen "*Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyrukları*" ifadesi gayrimüslimlerden başka Türk uyruklarını da kapsamaktadır. Aksi durumda, yalnız gayrimüslimlere dönük haklarda -diğer bazı maddelerde olduğu üzere- "*Müslüman olmayan azınlıklar*" veya "*Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşları*" ifadelerinin tercih edilmesi beklenirdi ki görüşmelerde Türk Temsilci Heyeti itiraz ettiği hususlarda şerh koymayı yeğlemiştir. Nitekim Rıza Nur Bey gerektiği durumda, "*azınlıklar*" ifadesinin "*Müslüman olmayan*" sıfatının eklenmesiyle açıklığa kavuşturulmasını da talep etmiştir. Bununla birlikte, "*Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyrukları*" ifadesi Türk Temsilci Heyeti'nin sunduğu tasarıda yer almıştır. Rıza Nur Bey, Müslüman azınlıklar olmadığını açıkça vurgulamış ve bu hususu önemli gördüğünden gerektiğinde azınlıklar ifadesinin açıklanmasında ısrar etmiştir.

Lozan Barış Antlaşması'nın "*Azınlıkların Korunması*" başlıklı 3'üncü Kesim'inde yer alan 37'nci madde, devamındaki maddeler bakımından bir güvence niteliğindedir. Bu maddeye göre Türkiye, 38'inci ve 44'üncü madde arasındaki hükümlerin temel yasalar olarak tanınması ve hiçbir kanunun, hiçbir yönetmeliğin (tüzüğün) ve hiçbir resmî işlemin bu hükümlere aykırı ya da bunlarla çelişir olmaması ve hiçbir kanunun, hiçbir yönetmeliğin (tüzüğün) ve hiçbir resmî işlemin söz konusu hükümlerden üstün sayılmaması hususunda yükümlüdür. Bu madde, 1924 Anayasası'ndan beri devletin diline ilişkin anayasal düzenlemenin resmî dil biçiminde yapılmasıyla da uyumludur. Bu maddede belirtildiği üzere, hiçbir kanun bu hükümlere aykırı veya bunlarla çelişir olamayacaktır.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) "*Tercüman bulundurulacak hâller*" kenar başlıklı 202'nci maddesinin 1'inci fıkrası "*Sanık veya mağdur, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa; mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilir.*" ve 2'nci fıkrası ise "*Birinci ve ikinci fıkra hükümleri, soruşturma evresinde dinlenen şüpheli, mağdur veya tanıklar hakkında da uygulanır. Bu evrede tercüman, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından atanır.*" demektedir. CMK'nin bu maddeleri Lozan Barış Antlaşması'nın hem 37'nci maddesine koşut olmakta hem de 39'uncu maddesinin gereğini yerine getirmektedir.

Lozan Barış Antlaşması'nın 39'uncu maddesi "*Herhangi bir Türk uyruğunun gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır.*" hükmünü de getirmekte olup bu hüküm "*Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyrukları*" ifadesinin kapsadığı öznelerle yalnız yargıda değil daha geniş bir alanda resmî dil dışında başkaca bir dili kullanma hakkını da tanımaktadır.

Sonuç olarak, resmî dil dışında bir dilin kullanılmasının gereğinin uygulamada yerine getirilmemesi kendine özgü yapısıyla bir insan hakları metni niteliği de taşıyan Lozan Barış Antlaşması'na ve Anayasa'nın 3'üncü maddesine de uyarlılık göstermeyecektir.

**Anahtar sözcükler:** Lozan Barış Antlaşması, resmî dil, gayrimüslim, azınlık, Türk uyuşu.

### **The Lausanne Peace Treaty From The Perspective Of The Official Language\***

The aim of this paper is to interpret the official language provided for in Article 3 of the Constitution in the context of the rights recognised in Section 3 of the Lausanne Peace Treaty, entitled "*Protection of Minorities*", using the approach of constitutional law.

Articles 37 to 45 of Section 3 of the Lausanne Peace Treaty, entitled "*Protection of Minorities*", regulate the rights of minorities. In accordance with paragraph 1 of Article 38, the Government of Turkey is obliged to protect fully and completely the life and liberty of all persons residing in Turkey. A detailed analysis of this article demonstrates that this obligation must be fulfilled irrespective of birth, national community, language, ancestry or religion. This suggests that all residents of Turkey constitute a community that lacks cohesion on the basis of shared birth, national affiliation, language, ancestry, or religion. Similarly, paragraph 2 of the same article employs a variety of terms. In addition to the expressions "*all the inhabitants of Turkey*" and "*all Turkish nationals*", the term "*non-Muslim minorities*" is used in this paragraph. This approach is continued in the following Article 39, which makes a binary distinction between "*Turkish nationals belonging to non-Muslim minorities*" and "*Muslims*" and the phrases "*any Turkish nationals/no Turkish nationals*". This terminological diversity is reflected in the remaining articles in Section 3, including Article 45. In addition to the aforementioned expressions, the terms "*non-Muslim nationals*" and "*any Turkish nationals*" are also used in Article 41 and Article 43, respectively.

The final sentence of Article 39, which pertains to language rights, includes the phrase "*Turkish nationals who speak a language other than Turkish.*" It is stipulated that despite the existence of an official language, such Turkish nationals shall be furnished with suitable facilities for the oral utilisation of their native language in judicial proceedings. During the discussions held within the Sub-Commission on Minorities, the Turkish delegation stated that the term "*minorities*" was intended to refer to non-Muslims and emphasised that other Turkish nationals were not considered to fall within this category. Furthermore, during the discussion of this article, it was proposed that the commentary on the existence of the official language be incorporated into the text of the article itself. This resulted in the inclusion of the phrase "*although the official language exists*" in the final version of the article.

\* Seda Özkan, Dr., ORCID: 0000-0002-7157-7881, [sedaozkan@trakya.edu.tr](mailto:sedaozkan@trakya.edu.tr).

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

The terminological diversity and content of the articles in Section 3 of the Lausanne Peace Treaty, entitled "*Protection of Minorities*", indicate that not only were non-Muslims granted rights, but all Turkish nationals were also included. Indeed, the phrase "*Turkish nationals speaking a language other than Turkish*" in Article 39 encompasses Turkish nationals other than non-Muslims. Otherwise, it would have been anticipated that the phrases "*non-Muslim minorities*" or "*Turkish nationals belonging to non-Muslim minorities*" would have been employed for the rights exclusively for non-Muslims, as was the case in some other articles. Indeed, Rıza Nur Bey also requested for the term "*minorities*" to be defined more precisely by including the adjective "*non-Muslim*" when appropriate. Furthermore, the term "*Turkish nationals speaking a language other than Turkish*" was included in the draft submitted by the Turkish Representative Delegation. Rıza Nur Bey was unequivocal in his assertion that there were no Muslim minorities and demanded that the term "*minorities*" be clarified when necessary, as he considered this point of paramount importance.

Article 37 of Section 3 of the Lausanne Peace Treaty, entitled "*Protection of Minorities*", serves to guarantee the following articles. In accordance with this article, Turkey is bound by law to acknowledge the stipulations set forth in Articles 38 to 44 as foundational laws. Furthermore, no legislation, regulatory measure, or official action may contravene or be inconsistent with these provisions. Additionally, no law, regulatory measure, or official action may be deemed superior to these provisions. This article is also consistent with the constitutional regulation of the state language, which has been in effect since the Constitution of 1924. As set forth in this article, no law shall be in contravention of, or inconsistent with, the aforementioned provisions.

Paragraph 1 of Article 202 of the Turkish Criminal Procedure Code sets out the circumstances in which an interpreter is required. It states that if the accused or victim is unable to speak Turkish sufficiently to explain their situation, an interpreter shall be appointed by the court to translate the essential points regarding the claim and defence at the hearing. Furthermore, Paragraph 2 stipulates that the aforementioned provisions shall also apply to suspects, victims or witnesses heard during the investigation phase. In this phase, the judge or public prosecutor shall appoint an interpreter. These articles of the Turkish Criminal Procedure Code are both parallel to Article 37 and fulfil the requirements of Article 39 of the Lausanne Peace Treaty.

Article 39 of the Lausanne Peace Treaty stipulates that "*No restrictions shall be imposed on the use of any language by any Turkish nationals, whether in private or commercial relations, in matters of religion, of the press or of publications of any kind, or in open meetings.*" The stipulation acknowledges the entitlement of Turkish nationals who speak a language other than Turkish to utilise a language other than the official language, not only within the judicial system but also in a broader context for matters pertaining to the aforementioned group.



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Consequently, failure to comply with the aforementioned stipulation regarding the utilisation of languages other than the official language will contravene the tenets enshrined in the Lausanne Peace Treaty, which is also a human rights instrument with its distinctive structure, as well as Article 3 of the Constitution.

**Keywords:** Lausanne Peace Treaty, official language, non-Muslim, minority, Turkish nationality.

**Arş. Gör. Dr. Çağatay ŞAHİN – Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**“ATEŞLİ BİR ZİNCİR HALİNDE BOYNUMUZDA”:**

**Lozan Barış Konferansı’nda Yeni Türk Devleti’nin Hukuk İnşasına Yönelik Tartışmalar Bağlamında Azınlıklar ve Adli Kapitülasyonların Durumu** <sup>48</sup>

Lozan Barış Konferansı Türkiye’de yeni rejimin hukuk politikasının ne yönde ilerleyeceği hususunda belirsizliğin sürdüğü bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte farklı görüşler ağırlık kazanmış, eski hukukun düzenlenmesi amacıyla komisyonlar kurulmuş ve resepsiyon yanlısı radikal görüş Lozan sonrası yaşanan şiddetli tartışmalar sonrasında giderek ağırlık kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle bu dönemde kurucu kadro arasında doğrudan yabancı kanun alımı yapılacağına ilişkin herhangi bir somut işaret bulunmamaktadır. Özel hukuk alanında Mecelle-i Âhkam-ı Adliyye'nin tadil edileceği ve kanunun yeni haliyle uygulanmaya devam edileceği görüşü kamuoyu tarafından ekseriyetle paylaşılmaktadır. Aynı doğrultuda ülkede bulunan gayrimüslim azınlıklara uygulanacak hukukun ve konsolosluk mahkemelerinin sürdürülmeye devam ettirilmeyeceği konusunda görüşmeler öncesi bir işarete rastlamak zordur. Yabancıların kendi aralarındaki davalarda konsoloshanelerdeki mahkemeler yetkili olduğundan ötürü bu meselenin temel kanunların yeniden ele alınmasıyla ve çok hukuklu bir sistem içerisinde devam ettirileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda görüşmeler sonrası tüm ülke yurttaşlarını kapsayacak bir milli medeni hukukun oluşturulması, imzacı devletlerin adli imtiyaz taleplerine ilişkin müdahaleleri nedeniyle bir zorunluluk olarak baş göstermiştir. Çalışmanın temel amacı bu savdan hareketle Türk hukukunun kanun iktibasları yoluyla laikleşmesi sürecinde konferanstaki bazı ülke temsilcilerinden gelen adli imtiyaz taleplerinin önemli bir etkisi olduğunu meseleye ilişkin tartışma ve belgeler üzerinden ortaya koymaktır.

Lozan Barış Konferansı’nda mali kapitülasyonlardan ziyade Türk delegasyonunu zorlayan adli kapitülasyonlar meselesi olmuştur. Bu bakımdan Lozan Barış Antlaşması’nın 38. ile 44. maddeleri arasında net biçimde görülen adli imtiyazları kaldırma yolundaki iradenin Türk hukuk devrimiyle uyum içerisinde olduğunu söylemek gerekmektedir. Dil ve ırk azınlığı kavramları delegasyon tarafından kabul edilmemesine karşın azınlıklara yönelik adli imtiyaz talepleri konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ve kurucu kadro arasında tutumlar değişiklikler göstermiş ise de nihai olarak ortak bir ilke oluşturulması mümkün olmuştur. Şubat 1923’te görüşmelerin kesilmesinin nedenleri arasında da yer alan adli kapitülasyonlar meselesinin taraf ülkelerin ısrarlı tutumları sebebiyle üzerinde uzlaşılammış hususlar olarak kalması da bu dönemde yazışmalara yansımış bir husustur. Fransız delegasyonu ülkelerinin manda yönetimi altında olan Suriye ve Fas’ta adli kapitülasyonların mahkemelerde bir ara formülle devam ettirildiğine işaret etmiş; İtalyan delegasyonu ise adli kapitülasyonların ısrarla sürdürülmesini, sürdürülememesi hâlinde ise Türk mahkemelerinin yargı yetkisini ortadan kaldıran, İtalyan G. C. Montagna tarafından geliştirildiğinden ötürü “*Montagna Formülü*” olarak isimlendirilen bir geçiş dönemiyle devam edilmesini talep etmişlerdir. Bu geçiş dönemi ise Türk devletinin azınlıklara

<sup>48</sup> Doktor Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi ABD, ORCID: 0000-0002-6184-5053, cagataysahin@hacettepe.edu.tr.



## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

farklı bir adli usule tabi olacakları yolunda beş yıl boyunca hukuki güvence vermesini ve yabancı yargıçların karma mahkemelerde görev alması önerisini içermektedir. Türk hükümeti ise adli kapitülasyonları bitirmek şartıyla yabancı danışman önerisini görüşmüş; ancak mahkemelerde yabancıların görev almasını öngören geçici bir ara sistem önerisine karşı çıkmıştır. 1922 sonunda Başbakan Rauf Orbay'ın İsmet Paşa'ya telgrafında gayrimüslimlerin Türk kanunlarına tabi olacağını kesin biçimde deklare etmesi ve Mayıs 1923'te adli kapitülasyonlar sebebiyle görüşmelerin yeniden kesilebileceğini ifade etmesi bu politikanın katılığı hususunda oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Ocak 1923'te "*kuvvetli ve ateşli bir zincir halinde boynumuzda*" diye ifade ettiği adli kapitülasyonları tarihsel bir gaflet olarak niteleyerek kanunlarda iyileştirmelere gidileceğini açıklaması da milli hakimiyet esasına dayanan bu politikanın bir yansıması konumundadır. Ayrıca mutabakat metninin 37. maddesinde azınlıklarla ilgili düzenlemelerin temel yasa olarak tanınması ve bu düzenlemelere aykırı bir iç hukuk işlemi gerçekleştirilememesine yönelik hüküm de bunun bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Sonuç olarak bu görüşmelerde ortaya konan adli imtiyaz taleplerine ilişkin imzacı devletlerle yaşanan tartışmalar, yasama ve yargı işlerindeki içsel karar alma süreçlerine etki etmiş ve devletin Lozan sonrası değişikliğe gideceği hukuk politikasındaki kodifikasyon veya resepsiyon çalışmalarını dış müdahaleden bağımsız biçimde gerçekleştirmesine katkıda bulunmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Lozan Barış Konferansı, adli kapitülasyonlar, azınlık hakları, resepsiyon, ulusal hukuk.



**Betül Nur ÖZLÜ – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Lozan Barış Antlaşması ve Uluslararası Hukuk: Savaş Esirleri ve Sivil Nüfusun Korunması<sup>49</sup>**

Lozan Barış Antlaşması, 1919-1922 yılları arasında süregelen milli mücadele sonucunda Ankara Hükümeti ve müttefiklerle yapılan bir barış antlaşmasıdır. İsviçre'nin Lozan kentinde yapılan bu antlaşma ile Türkiye, hem siyasi hem de iktisadi olarak bağımsızlık kazanmıştır. Uzun süren savaş döneminin sonucunda yapılan bu antlaşmanın önemli uluslararası hukuk bağlamında önemli hususlarından biri özellikle de Türkiye ve Yunanistan arasındaki savaş esirlerinin statüsü ve durumudur. Bu bildirinin konusu ise, Lozan Barış Antlaşması'nda düzenlenen savaş esirlerinin statüsü ve durumu ile sivillerin korunmasına ilişkin olan hükümlerin, uluslararası insancıl hukukun temel kaynaklarından olan ve birçok uluslararası teamül hukuk kuralı içeren 1899 ve 1907 tarihli Lahey Düzenlemeleri bağlamında ele alınmasıdır. Savaş zamanında Yunanistan ve Türkiye tarafından ele geçirilen savaş esirleri, esir kamplarının koşulları, esirlere ait eşyaların korunması hususu değerlendirilecektir. Aynı zamanda günümüz insan hakları hukukunun uluslararası metinleri bağlamında Lozan Barış Antlaşması'nda geçiği şekliyle nüfus mübadelesi ve mübadeleye maruz kalan sivillerin korunması ile sivillerin güvenlik ve mülkiyet haklarını düzenleyen ilgili maddelerin arasındaki ilişki ele alınıp söz konusu maddelerin uluslararası hukuka uygunluğu değerlendirilecektir. Son olarak antlaşmada düzenlenen azınlık hakları ele alınacaktır.

**Anahtar kelimeler:** Lozan Barış Antlaşması, Lahey Düzenlemeleri, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Savaş esirleri, Sivillerin korunması, Nüfus Mübadelesi, Azınlık Hakları

**The Lausanne Peace Treaty and International Law: The Protection of Prisoners of War and Civilian Population**

The Treaty of Lausanne is a peace treaty concluded between the Ankara Government and the Allies as a result of the national struggle that took place between 1919 and 1922. Through this treaty, which was signed in the city of Lausanne, Switzerland, Turkey achieved both political and economic independence. One of the significant aspects of this treaty, especially in the context of international law, concerns the status and condition of prisoners of war between Turkey and Greece. The focus of this paper is to examine the provisions regarding the status and condition of prisoners of war, as well as the protection of civilians, as outlined in the Treaty of Lausanne, within the framework of the 1899 and 1907 Hague Conventions, which are fundamental instruments of international humanitarian law and include many customary international law rules. The conditions of the prisoners of war captured by Greece and Turkey during the war, the conditions of the prisoner camps, and the protection of the prisoners' belongings will be examined. Additionally, the relationship between the relevant provisions of the Treaty of Lausanne concerning the population exchange, the

<sup>49</sup> Betül Nur Özlü, Bursa Uludağ Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans, **ORCID:** 0009-0007-0294-8662, [702280002@ogr.uludag.edu.tr](mailto:702280002@ogr.uludag.edu.tr). Avukat (6334) - Bursa Barosu.



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

protection of civilians subjected to this exchange, and the provisions regulating the security and property rights of civilians will be examined within the framework of contemporary international human rights law instruments. The compliance of these provisions with international law will be assessed. Finally, the minority rights stipulated in the treaty will be addressed.

**Keywords:** Treaty of Lausanne, Hague Regulations, International Humanitarian Law, International Human Rights Law, Prisoners of War, Protection of Civilians, Population Exchange, Minority Rights

**İKİNCİ OTURUM**

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Sevilay UZUNALLI – İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Özlem TÜZÜNER – Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Özel Hukuktaki Süreler Çerçevesinde Lozan Barış Antlaşması'nın 43 ve 45'inci Maddeleri\***

Türkiye, Lozan Barış Antlaşması'nda, 1923 Temmuz'unda, önemli hukukî zaferler kazanmıştır. Yeni Devletin uluslararası arenada tanıtılması, Misak-ı Milli'den milim geri adım atılmaksızın ülke sınırlarının netleştirilmesi ve azınlıkların ırk/soy değil din esasına göre belirlenmesi önemli başarılarıdır. Bunların yanı sıra; kara suları, silahsızlanma, vatandaşlık, borçlar, azınlıkların korunması, esirler, önceki sözleşmeler, sigortalar, Türk-Yunan nüfus değişimi, fikrî ve sınaî haklar gibi farklı sorunlar da eş zamanlı çözülmüştür. Lozan Barış Antlaşması'nın 43'üncü maddesi azınlıkların korunmasına tahsis edilmiş hükümlerden biridir ve iki boyutlu kaleme alınmıştır. Madalyonun ilk yüzü, Devletin azınlıkları din ve geleneklerine aykırı hukukî işlem ve eylemlere kesinlikle zorlayamamasıdır. İkinci veçhe ise azınlıkların haftalık dinî tatil (dinlenme) günü hakkındadır. Öyle ki Türkiye, Ermeni, Rum ve Yahudi yurttaşlarının tercihlerine göre her pazar veya cumartesi dinî ibadetlerini gerçekleştirmelerine ve dinlenmelerine saygı duymalı; haftalık dinî tatil günü esnasında özel hukuk kaynaklı herhangi hak kaybetmelerine engel olmalıdır. Lozan Barış Antlaşması'nın 43'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının 2'nci kısmı yalnız haftalık dinî tatil (dinlenme) gününe özgüdür, diğer dinî tatilleri kapsamaz. Bundan dolayı, Müslümanların Ramazan veya Yahudilerin Hamursuz bayramı, Hristiyanların Noel tatili ya da azizler günleri mezkûr Lozan hükmünün sağladığı süre kolaylığına gerekçe gösterilemez. Lozan Barış Antlaşması'nın 45'inci maddesi karşılıklılık ilkesi getirir. Buna göre, Türkiye'deki azınlıklara bahşedilen haklar Yunanistan'daki (ayrıca Sırp-Hırvat-Sloven devletlerinin bugünkü haleflerindeki) Türk Müslümanlara da eşdeğerlikleriyle tanınmalıdır. Lozan Barış Antlaşması görüşmelerinden önce Türkiye'nin modernleşme ve batılılaşma gündemi aşağı yukarı belirliydi. Belki bu takvimde, zamanı geldiğinde, dünyadaki iktisadî gelişmelerle uyumlanmak, genel hafta tatilini cumadan pazara almak, devlet dairelerini cuma günleri çalıştırmak ve cumartesi-pazar günleri kapatmak zaten planlanıyordu; böylece, Lozan'da Türkiye'deki azınlıklara özel hukuktaki süreler yönünden tanınmış haftalık dinî tatil günü kolaylığının pek yakında işlevsizleşeceği öngörülmüyordu. Sonuçta, 1920'lerde de hafta tatili, bazı İslâm ülkeleri dışında dünyanın ekseriyetinde (cumartesi veya) pazardı. Diğer taraftan, lider Mustafa Kemâl Atatürk'ün Cumhuriyet'i ilân etmeden, halifeliği kaldırmadan ve laiklik ilkesini direktmeden önce İslâm diniyle çatışmadığı; ayrıca sevgi dolu ulusal birlik yaratmak amacıyla hem din hem de millet bilincini ortaklaşa belirginleştirdiği maruftur. 1935'te genel hafta tatilinin cumadan (cumartesi öğleden sonra başlamak üzere) pazara alınması ve bu radikal değişikliğin borçlar hukukuyla medenî usul hukukuna eş zamanlı yansıtılması dikkat çekicidir. Kanunlarda meydana gelmiş bu değişiklikler üzerine, Lozan Barış Antlaşması'nın 43'üncü maddesindeki haftalık dinî dinlenme günü kolaylığı Türkiye'deki azınlıklar açısından özel hukuktaki süreleri esnetme fonksiyonunu yitirmiştir. Gerçekten, cuma gününün

\* Profesör Doktor, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Anabilim Dalı, ozlemtuzuner@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5575-3400>, <https://anadolu.academia.edu/ÖzlemTüzüner>



## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

genel hafta tatili olmaktan kanunla çıkarılması, Lozan Barış Antlaşması'nın 43'üncü maddesindeki haftalık dinî tatil günü kolaylığının Türkiye'deki azınlıklar açısından işlevsizleşmesi sonucunu doğuran parametrelerden biridir. Fakat 43'üncü maddenin 1'inci fıkrasının 2'nci bölümüyle 45'inci maddenin birleşimi, Yunanistan'daki (ve Sırp-Hırvat-Sloven devletlerinin bugünkü haleflerindeki) Türk Müslümanların cuma öğlen namazı haklarını, kural olarak erkeklerin bu vakit namazını en yakın camide cemaatle layıkıyla eda etmeleri için gerekli zamanı garantilemeyi sürdürmektedir. Türkiye'de genel hafta tatilinin cumadan pazara alınması üzerine, Lozan'ın 43 ve 45'inci maddeleri arasındaki senkron ardıl faydalı sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Diplomatik açıdan âdeta vermeden almak mümkün olmuştur. Sanılan şudur ki 43'üncü maddedeki haftalık dinî tatil günü kolaylığı Lozan görüşmelerinde ter dökmüş Türk diplomatların bilinçli hukukî hamlelerinden biriydi ve bu zekice diplomatik manevraya emperyalist devletler aldanmıştır. 43'üncü maddenin ilk fıkrasının haftalık dinî dinlenme günü kolaylığı haricindeki kısmı; diğer deyişle, Devletin azınlıkları din ve geleneklerine aykırı davranmaya zorlayamaması bölümü elbette ilelebet bâkidir. İşte bu çalışma, Türkiye'deki azınlıklara Lozan'da özel hukuktaki hak düşürücü süreler yönünden tanınmış haftalık dinlenme günü kolaylığının hukuken neden ve nasıl işlevsizleştiğini açıklar. Bu vesileyle, Türk diplomatların Lozan Barış Antlaşması görüşmelerinde eriştikleri üstün başarılarla özel hukuktan yeni veri eklenir.

**Anahtar Kelimeler:** Lozan Barış Antlaşması'nın 43'üncü maddesi, haftalık dinî tatil (dinlenme) günü, Lozan Barış Antlaşması'nın 45'inci maddesi, karşılıklılık ilkesi, Türkiye'nin modernleşme ve batılılaşma takvimi, haftalık dinî tatil (dinlenme) günü kolaylığı, Lozan Barış Antlaşması'nın 43'üncü maddesindeki haftalık dinî tatil günü kolaylığının Türkiye'deki azınlıklar açısından işlevsizleşmesi

### Articles 43 And 45 of the Lausanne Peace Treaty within the Framework of Durations in Private Law

Türkiye won important legal victories in the Lausanne Peace Treaty in July 1923. The new state was promoted in the international arena, the borders of the country were clarified without stepping back one inch from the Misak-ı Millî, and minorities were determined on the basis of religion rather than race or genealogy. In addition to these, different problems such as territorial waters, disarmament, citizenship, debts, protection of minorities, captives, previous contracts, insurances, Turkish-Greek population exchange, intellectual and industrial rights were also settled in the same treaty. Article 43 of the Lausanne Peace Treaty is one of the provisions allocated to the protection of minorities and is written in two dimensions. The first side of the coin is that the State cannot compel minorities to take legal actions contrary to their religion and traditions. The second side concerns the weekly religious holiday (rest day) of minorities. As such, Türkiye should respect the right of its Armenian, Greek and Jewish citizens to perform their religious worship and rest every Sunday or Saturday according to their preferences and should prevent any loss of rights arising from private law during their weekly religious rest day. The second part of the first paragraph of Article 43 of the Lausanne



## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Peace Treaty is specific only to the weekly religious holiday and does not cover other religious holidays. Therefore, Ramadan for Muslims, Passover for Jews, Christmas for Christians or saints' days cannot be used as a justification for the aforementioned Lausanne provision. Article 45 of the Lausanne Peace Treaty introduces the principle of reciprocity. Accordingly, the rights granted to minorities in Türkiye should be recognized on an equivalent basis for Turkish Muslims in Greece (as well as in the present successor states of Serbo-Croat-Slovenia). Before the Lausanne Peace Treaty negotiations, Türkiye's modernization and westernization timetable was (more or less) set. Perhaps it was already planned in this calendar that, in due course of time, in order to keep pace with the economic developments in the world, the general weekly holiday would be replaced from Friday to Sunday, state offices would operate on Fridays and close on Saturdays and Sundays; thus, it was foreseen that the easement of weekly religious rest days (holidays) granted to minorities in Türkiye under Lausanne in terms of durations of private law would soon be rendered inoperative. After all, even in the 1920s, weekly holidays were (Saturday or) Sunday in most of the world, except in some Islamic countries. On the other hand, it is well known that the leader Mustafa Kemâl Atatürk, before proclaiming the Republic, abolishing the caliphate and insisting on the principle of laicism, did not clash with the religion of Islam, and that he made joint use of both religious and national consciousness to create a loving national unity. It is noteworthy that in 1935 the weekly holiday was changed from Friday (starting on Saturday afternoon) to Sunday and this radical change was reflected simultaneously in the law of obligations and civil procedure law. As a result of these changes in the law, the weekly religious rest day facility in Article 43 of the Lausanne Peace Treaty has lost its function of extending the time limits in private law for minorities in Türkiye. The removal of Friday from being a general weekly holiday by law is one of the parameters that resulted in the dysfunctionalisation of the easement of weekly religious holidays in Article 43 of the Lausanne Peace Treaty for minorities in Türkiye. However, the combination of Articles 43 and 45 continues to guarantee the rights of Turkish Muslims in Greece (and in the present successor states of Serbo-Croat-Slovenia) to Friday midday prayers, as a rule for men, with the time necessary for their proper performance in congregation in the nearest mosque. The synchrony between Articles 43 and 45 of Lausanne started to yield useful outcomes when the general weekly holiday was changed from Friday to Sunday in Türkiye. From a diplomatic point of view, it became possible to take without giving. It is assumed that the freedom of weekly religious holidays in Article 43 was one of the legal actions and that imperialist states were deceived by this clever manoeuvre. Article 43, except for the easement of weekly religious rest days; in other words, the part that the State cannot compel minorities to act contrary to their religion and customs is, of course, still valid and eternal. This study explains how and why the easement of weekly religious holidays granted to minorities in Türkiye in Lausanne Peace Treaty has become dysfunctional in terms of the durations in private law. As a result, new data from private law is added to the outstanding achievements of Turkish diplomats in the Lausanne Peace Treaty negotiations.

**Keywords:** Article 43 of the Lausanne Peace Treaty, weekly religious holiday (rest day), article 45 of the Lausanne Peace Treaty, principle of reciprocity, Türkiye's modernization and westernization timetable, easement of



**İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ**  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## **İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI**

weekly religious holidays (rest days), dysfunctionalization of the easement of weekly religious holidays in Article 43 of the Lausanne Peace Treaty for minorities in Türkiye

**Arş. Gör. Dr. Müberra KORKMAZ – Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi\***  
**Konferans Görüşmelerinde ve Lozan Barış Antlaşması'nda Sigorta Sözleşmeleri**

Lozan Barış Antlaşması'nın taraflarca kabul edilen son halinde, "Ekonomik Hükümler" başlığını taşıyan üçüncü bölümün "Sözleşmeler ve Süre Aşımaları" başlıklı ikinci kesimi kapsamında genel olarak sözleşmeler -ayrı bir protokol ile düzenlenen imtiyaz sözleşmeleri hariç- iki gruba ayrılmaktadır. Birinci gruptakiler yürürlükte kalacak olanlar; diğer gruptakiler, savaş sebebiyle feshedilmiş sayılacak sözleşmelerdir. Yürürlükte kalacağı öngörülen sözleşmeler, esas olarak 73. maddede düzenlenmiştir. Buna göre "sonradan düşman durumuna gelmiş taraflar"<sup>50</sup> arasında, düşman durumuna gelinmesinden önce yapılmış ve ilgili maddede kategoriler halinde sayılmış olan sözleşmeler, söz konusu sözleşmelerin kapsadığı hükümlerle ve işbu antlaşma hükümleri saklı tutulmak şartıyla yürürlükte kalacaktır.

Sigorta sözleşmeleri de yürürlükte kalacak birinci gruptaki sözleşmelerden olmakla birlikte, 73. madde kapsamında değil; 74. maddedeki atfa istinaden ilgili kesimin (sözleşmeler ve süre aşımaları) ekinde ayrıca düzenlenmiştir. Burada sadece sözleşmelerin yürürlük durumu değil, aynı zamanda ilgili sözleşmelerden doğacak borçlara ilişkin hükümler de yer almıştır. Dolayısıyla sigorta sözleşmeleri, sözleşmeler kısmının genel hükümlerine değil, ekte düzenlenen hükümlere tâbi tutulmuştur.

Sonradan düşman durumuna gelmiş taraflar arasında yapılanlar ile 73. maddede sayılanlar ve sigorta sözleşmeleri dışında kalan sözleşmeler ise ikinci grupta yer almış olup; tarafların düşman oldukları günden başlayarak feshedilmiş sayılmıştır.<sup>51</sup> Savaşın sona ermesinden (30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması), yani düşman durumunun ortadan kalkmasından sonra yapılan, Türk ve Müttefik Devlet uyrukları arasındaki sözleşmeler ise geçerli olup genel hukuk hükümlerine tâbi tutulmuştur.

Lozan görüşmelerinde Türk heyetinin kırmızı çizgilerinden biri olan kapitülasyonlar, Müttefik Devletlerin Türk tarafına karşı ortak bir cephe halinde hareket ettiği ve zorlu müzakerelere sebebiyet veren bir konudur. Yansıması çok çeşitli sahalarda karşımıza çıkan kapitülasyonlar konusu, Osmanlı Devleti'nin özellikle son çeyreğinden itibaren yabancı sigorta şirketlerinin tâbi olacağı mevzuatın oluşturulma çalışmaları ve denetim altına alınabilmesi çabaları

\* Ph.D. Research Assistant, Çankaya University, Faculty of Law.  
(muberrakorkmaz@cankaya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4665-1840)

<sup>50</sup> "İşbu kesimdeki hükümler uyarınca bir sözleşmeye taraf bulunan kişiler, aralarında ticaret ilişkilerinin olaylar yüzünden gerçekten imkânsız olduğu ya da bu taraflardan birinin bağlı olduğu kanunlar, kararnamele ya da tüzükler (yönetmelikler) yüzünden yasaklanmış ya da hukuka aykırı sayılmış bulunduğu tarihten başlayarak düşman sayılacaklardır." (Mad. 82/1).

<sup>51</sup> Ancak taraflardan her biri işbu anlaşmanın yürürlüğe konulmasından itibaren üç ay içinde, gerekiyorsa diğer tarafa sözleşmenin yapıldığı günkü koşullarla yürürlükte kalması istenen günkü koşullar arasındaki farkı karşılayacak bir tazminat ödemek üzere, sözleşmenin uygulanması isteminde bulunabilir. Söz konusu tazminat, taraflarca bir anlaşmaya varılamazsa karma hakem mahkemesince belirlenir. (Mad. 75).

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

sırasında da karşımıza çıkmaktadır. Konferans görüşmelerinde ise bu konu, Müttefik Devletler tâbiyetindeki şirketlerin hukuki statüleri, tâbi olacakları yargı ve vergi rejimi kapsamında tartışılmıştır.

Bunun yanı sıra söz konusu şirketlerle ilgili olarak gündeme gelen bir diğer önemli hususu, bu şirketlerle Türk uyrukları arasında akdedilen sigorta sözleşmelerinin yürürlük durumu, bundan doğacak borçların hangi şartlarla ve ne şekilde ifa edileceği konusu teşkil etmiştir. Nitekim Müttefik Devletleri veya uyruklarıyla Türk Devleti veya uyrukları arasındaki sözleşmeler arasında sigorta sözleşmelerinin özel bir yeri vardır. Çünkü sigorta sözleşmelerinin çok çeşitli türü bulunmakta olup özel ve teknik bazı şartlar içermektedir. Bunun yanı sıra özellikle Türk Heyeti'nin Osmanlı döneminde yaşanan tecrübe dolayısıyla Türk uyruklarının haklarını korumak hususunda son derece hassas davranarak mümkün olduğunca her ihtimali göz önünde tutmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Konferans görüşmelerinde sigorta sözleşmeleri konusu, ekonomik hükümler kapsamında sözleşmeler ve süre aşimleri ile borçlar konusunun görüşülmesi esnasında gündeme gelmiş olup; İtalyan temsilci Montagna başkanlığındaki "Maliye ve İktisat Sorunları Komisyonu" başlıklı III. komisyonda ve bu komisyonun yine İtalyan temsilci M. Nogara başkanlığında yürütülen "İktisat Sorunları Alt Komisyonu" başlıklı dördüncü alt komisyonunda ele alınmıştır. Konferansın ilk devresinde Müttefik Devlet temsilcileri, sigorta sözleşmelerinden doğan borçlar konusunun, ayrıntılı ve çok fazla ihtimal barındıran, özellikli bir konu olması dolayısıyla Türk tarafın önerisi olan borçlar kısmında ayrı bir paragraf şeklinde yer verilmesine karşı çıkmıştır. Bunun sözleşmeler kısmına giren bir konu olduğunu savunarak, sadece bir bütün olarak sigorta sözleşmelerini, yürürlükte kalacak sözleşmeler arasında saymakla yetinmişlerdir. Fakat Türk Heyeti, Türkiye'de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin Türk uyruklarıyla akdetmiş olduğu sözleşmeler dolayısıyla uğrayabilecekleri hak kayıplarını en aza indirmek amacıyla, ilgili sözleşmeleri savaşın ardından yürürlükte kalacak sözleşmeler arasında saymakla birlikte, düzenlemenin borçlar kesiminde de bu şirketlerin sigorta borçlarına ilişkin doğabilecek sorunlara çözüm getirmeye çalışmıştır. Birinci devrenin nihayetinde Müttefik Devletler'ce oluşturulan projede, ilgili konunun sözleşmeler bölümüne ek olarak ve sigorta sözleşmelerinden doğacak borçlara ilişkin hususları da kapsar şekilde ve Türk heyetinin de çoğunlukla benimseyebileceği bir formülle düzenlendiği görülmektedir. Bu projeye Türk heyetinin esas itiraz ettiği noktaları, Müttefik Devletler parasıyla yapılmış olanlar ile Türk parasıyla yapılmış olanlar arasında kendi lehlerine fark yaratmaya çalışmalarıdır. Ayrıca hayat sigortalarında olduğu gibi yangın sigorta sözleşmelerinden doğacak borçlar konusunda da ayrıntılı hükümlerin öngörülmesi istenmiştir. Konferansın ikinci devresinde ise konu, İtalyan temsilci Montagna başkanlığındaki III. komitede ele alınmış olup birinci devreye nazaran daha uzlaşmacı bir yaklaşım hâkim olmuştur. Sigorta sözleşmelerinin nerede düzenleneceği noktasındaki görüş ayrılığı son bulmuştur. Sonuçta ilgili şirket temsilcilerinin görüşleri alınarak oluşturulan ve Türk tarafının da kabul edebileceği bir formül üzerinde anlaşma sağlanmıştır.



Sunulan tebliğde sigorta sözleşmelerine ilişkin konferans görüşmeleri ve Lozan Barış Antlaşması'ndaki ilgili hükümler değerlendirilmiş olup; Lozan Barış Konferansı tutanakları ve Antlaşma metni temel kaynak olarak kullanılmıştır.

**Anahtar Kelimeler** : Sigorta Sözleşmeleri, Sigorta Şirketleri, Kapitülasyonlar, Lozan Konferansı, Lozan Barış Antlaşması.

### **Insurance Contracts in Conference Negotiations and The Lausanne Peace Treaty**

In the last version of the Lausanne Peace Treaty accepted by the parties, contracts are generally divided into two groups - except for concession contracts drawn up with a separate protocol - within the scope of the second part titled "Contracts and Expirations" of the third chapter titled "Economic Provisions". Those in the first group are those that will remain in effect; The other group is contracts that will be considered terminated due to war. The agreements that are expected to remain in force are mainly regulated in Article 73. Accordingly, the agreements made between the "parties that later became enemies"<sup>1</sup> before they became enemies and listed in categories in the relevant article will remain in force, provided that the provisions covered by the agreements in question and the provisions of this agreement are reserved.

Although insurance contracts are among the contracts in the first group that will remain in force, they are not within the scope of Article 73; based on the reference in Article 74, it is also arranged separately in the annex of the relevant section (contracts and time limits). Here, not only the validity status of the contracts, but also the provisions regarding the debts arising from the relevant contracts are included. Therefore, insurance contracts are subject to the provisions set out in the annex, not the general provisions of the contracts section.

Contracts made between parties that later became enemies, those listed in Article 73, and contracts other than insurance contracts are in the second group; it is deemed to be terminated starting from the day the parties become enemies.<sup>2</sup> Contracts made between Turkish and Allied State nationals after the end of the war (Mudros Armistice Treaty dated 30 October 1918), that is, after the enemy status ceased, were valid and subject to the provisions of general law.

---

<sup>1</sup> "Persons who are parties to a contract in accordance with the provisions of this section will be considered enemies starting from the date on which commercial relations between them are actually impossible due to events or are prohibited or deemed unlawful due to the laws, decrees or statutes (regulations) to which one of these parties is bound." (Art. 82/1)

<sup>2</sup> However, each party may request the implementation of the contract within three months from the entry into force of this agreement, if necessary, to pay compensation to the other party to cover the difference between the conditions on the day the contract was made and the conditions on the day it is intended to remain in force. The compensation in question is determined by the mixed arbitration court if an agreement cannot be reached by the parties. (Art. 75)

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Capitulations, one of the red lines of the Turkish Delegation in the Lausanne negotiations, is an issue where the Allied Powers act as a common front against the Turkish side and cause difficult negotiations. The issue of capitulations, which is reflected in many different fields, has also been encountered during the Ottoman Empire's efforts to create legislation that foreign insurance companies would be subject to and to control it, especially since the last quarter of the Ottoman Empire. During the conference discussions, this issue was discussed within the scope of the legal status of companies that are nationals of the Allied Powers and the jurisdiction and tax regime to which they will be subject.

In addition, another important issue regarding the companies in question is the validity of the insurance contracts concluded between these companies and Turkish nationals, and the conditions and manner in which the debts arising from this will be fulfilled. As a matter of fact, insurance contracts have a special place among the contracts between the Allied States or their nationals and the Turkish State or its nationals. Because there are many different types of insurance contracts and they contain some special and technical conditions. In addition, it is understood that the Turkish Delegation, in particular, tried to take into account every possibility as much as possible by being extremely sensitive about protecting the rights of Turkish nationals due to the experience of the Ottoman period.

During the conference negotiations, the issue of insurance contracts was brought up during the discussion of contracts and time limits and debts within the scope of economic provisions; III, titled "Commission on Finance and Economic Problems", chaired by Italian representative Montagna. It was discussed in the commission and in the fourth sub-commission of this commission, titled "Sub-Commission on Economic Problems", chaired by Italian representative M. Nogara. In the first period of the conference, representatives of the Allied Powers opposed the inclusion of the issue of debts arising from insurance contracts as a separate paragraph in the debts section, which was suggested by the Turkish side, as it was a detailed and specific issue with many possibilities. Arguing that this was an issue that fell under the contracts section, they merely counted the insurance contracts as a whole among the contracts that would remain in force. However, in order to minimize the loss of rights that insurance companies operating in Turkey may suffer due to the contracts they have concluded with Turkish nationals, the Turkish Delegation has tried to find solutions to the problems that may arise regarding the insurance debts of these companies in the debts section of the regulation, while counting the relevant contracts among the contracts that will remain in force after the war. In the project created by the Allied Powers at the end of the first period, it can be seen that the relevant subject was regulated in a way that included issues related to debts arising from insurance contracts, in addition to the contracts section, and with a formula that the Turkish Delegation could mostly adopt. The main objection of the Turkish Delegation to this project is that they are trying to create a difference in their favor between those built with the money of the Allied Powers and those built with Turkish money. In addition, as in life insurance, detailed provisions were requested regarding the debts arising from fire insurance contracts. In the second half of the conference, the issue was discussed in the III Conference chaired by the Italian representative Montagna. It was discussed in the committee and a more conciliatory approach prevailed compared



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

to the first period. The difference of opinion on where insurance contracts will be drawn up has ended. As a result, an agreement was reached on a formula that was created by taking the opinions of the relevant company representatives and that could be accepted by the Turkish side.

In the presented paper, conference negotiations regarding insurance contracts and the relevant provisions in the Lausanne Peace Treaty were evaluated; the minutes of the Lausanne Peace Conference and the text of the Treaty were used as primary sources.

**Key Words** : Isurance Contracts, Insurance Companies, Capitulations, Lausanne Conference, Lausanne Peace Treaty.

**Arş. Gör. Elif Başak YAZICI – Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi**  
**Lozan Antlaşması ile Kurulan Karma Hakem Mahkemeleri<sup>52</sup>**

Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan barış antlaşmaları, hukuki ve mali konular başta olmak üzere savaş sonucunda ortaya çıkan bazı uyuşmazlıkların tarafsız bir biçimde çözülmesini amaçlayan karma hakem mahkemelerinin kurulmasını öngörmüştür. Bu süreç Versailles Antlaşması ile başlamış ve sonrasında Saint-Germain, Neuilly, Trianon, Lozan gibi diğer barış antlaşmaları kapsamında da benzer mahkemelerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Karma hakem mahkemeleri, dönemin uluslararası hukuku açısından önemli bir yenilik ve gelişme olarak kabul edilmiş, modern uluslararası hukuk sistemine önemli katkılarda bulunmuştur.

Savaş sırasında taraflar arasında yaşanan ticari uyuşmazlıkların çözümü, sözleşmelerin ifa edilmesi, malların iadesi başta olmak üzere mülkiyete ilişkin uyuşmazlıklar ve savaş mağdurlarının tazminat talepleri gibi konular karma hakem mahkemelerinin yetki alanına girmiştir. Daha önceki uluslararası mahkemelerin aksine karma hakem mahkemelerinde yalnızca devletler değil, bireyler de uyuşmazlığın tarafı olma imkânı bulabilmiştir. Bu durum, devletlerin yanında bireylerin de uluslararası yargı organlarında hak arayabilmesinin yolunu açmıştır.

Diğer karma hakem mahkemelerinin aksine Türkiye ile kurulan mahkemeler savaştan hemen sonra değil, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile kurulmuştur. Lozan Barış Görüşmelerinde Türk heyeti, başlangıçta Türkiye'nin egemenliğini ve bağımsızlığını sınırlayabileceği ve tarafsızlığı konusunda şüphelerinin olması gibi nedenlerle karma hakem mahkemelerinin kurulmasına karşı çıkmıştır. Ancak şartların değişmesi ile beraber, sınırlı bir yetkiye sahip olacak biçimde karma hakem mahkemelerinin kurulması kabul edilmiştir.

Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti ile Müttefik Devletler arasında imzalanmış olup, bu antlaşmanın 3. Kısmı Ekonomik Hükümler bölümünde, 4. Fesıl başlığı altında karma hakem mahkemeleri düzenlenmiştir. 92. ve 98. maddeler arasında yer alan hükümler, bu mahkemelerin kuruluşuna ilişkin esasları belirlemektedir. Lozan Antlaşması kapsamında, merkezi İstanbul'da olan Türk-Fransız, Türk-İngiliz, Türk-İtalyan, Türk-Romen, Türk-Yunan ve Türk-Belçika Karma Hakem Mahkemeleri olmak üzere altı adet mahkeme kurulmuştur. Bu mahkemeler, 1920'lerin ortalarından 1930'ların sonlarına dek faaliyet göstermiş ve Türkiye'nin savaş sonrası dönemde müttefik devletlerle arasındaki mali ve hukuki uyuşmazlıkları çözmek amacıyla önemli bir yargı organı olarak görev yapmıştır.

Lozan Antlaşması'nın 94. Maddesi uyarınca karma hakem mahkemeleri, kendi yetki alanlarına giren konulardaki uyuşmazlıklara ilişkin karar vermekle yükümlü kılınmıştır. Bununla birlikte, mahkemelerin verdiği kararların hiçbir tenfiz kararına gerek olmaksızın kesin karar olarak kabul edildiği düzenlenmiştir. Ayrıca, mahkemelerin adalete, hakkaniyete ve iyi niyete göre çalışacağı hüküm altına alınmıştır.

<sup>52\*</sup> Araştırma Görevlisi, Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi. [basak.yazici@yasar.edu.tr](mailto:basak.yazici@yasar.edu.tr), ORCID No: 0000-0003-3808-3078



## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Lozan Antlaşması'nın 3. Kısmı, 1. Fasıll olan "Mallar, Haklar ve Çıkarlar" ile 2. Fasıll olan "Sözleşmeler ve Süre Aşımı" başlıkları altında yer alan bazı maddelerde, ayrıca 89. maddede, sınai, edebi ve güzel sanatlar mülkiyetine ilişkin uyuşmazlıkların çözüm mercii olarak karma hakem mahkemeleri belirlenmiştir. 92. Maddede ise Karma Hakem Mahkemelerinin yapısına ilişkin olarak her iki tarafın da belirleyeceği üç üyeden oluşacağı, her tarafın birer hakem atayacağı, mahkeme başkanının ise, tarafsız bir üçüncü devlet vatandaşı olarak, tarafların mutabakatı ile seçileceği düzenlenmiştir.

Mahkemeler tarafından görülen davalar arasında Malta sürgünlerinin tazminat talepleri, Abbas Hilmi Paşa'nın Mısır'da bulunan malvarlıklarına ilişkin talepleri, II. Abdülhamit'in mirasçılarının açtığı dava, Rum asıllı Romanya vatandaşı Nikola Kalfa'nın mülkiyet hakkına ilişkin olarak açtığı dava örnek gösterilebilir.

Bu çalışmada Lozan Antlaşması ile kurulan karma hakemlik mahkemeleri incelenecektir. Bu amaçla, öncelikle karma hakemlik mahkemesi kavramı ve diğer antlaşmalar ile kurulan mahkemeler ele alınacak, daha sonra Lozan Barış görüşmelerinde Türk heyetinin karma hakem mahkemelerine yaklaşımı, bu mahkemelerin kuruluş süreci, yetki alanları, yargılama usulleri ve bazı örnek kararlar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

**Anahtar Sözcükler:** Karma Hakem Mahkemeleri, Lozan Antlaşması, tazminat davaları, uyuşmazlık çözümü, uluslararası hukuk.

**Keywords:** Mixed Arbitral Tribunals, Treaty of Lausanne, compensation claims, dispute resolution, international law.

**ÜÇÜNCÜ OTURUM**

**Oturum Başkanı: Doç. Dr. Seda ÖRSTEN ESİRGEN – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Doç. Dr. Seda ÖRSTEN ESİRGEN – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Arşiv Belgeleri Işığında Lozan Antlaşması'nın Türk Hukuk Sistemine Etkileri<sup>53</sup>**

Zaferle sonuçlanan Millî Mücadele'nin ardından gerçekleştirilecek barış konferansı, henüz toplanmadan önce Türk hukuk tarihinde bazı etki ve sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Yüzlerce yıllık geçmişe dayanan saltanatın kaldırılmasıyla, Millî Mücadele'yi yürüten T.B.M.M.'nin hayata geçirmeye başladığı siyasi ve hukuki devrimlerin önemli bir aşaması da geride bırakılmıştır.

Barış görüşmeleri devam ederken siyasi, ekonomik ve hukuki açıdan izlenen eşitlik ve bağımsızlık anlayışının Türk heyeti tarafından ne ölçüde benimsendiği Konferans tutanaklarında açıkça görülmüş; aynı anlayış, Barış Antlaşması'nda ve ek belgelerdeki hükümlerin oluşturulmasına da titizlikle yansıtılmıştır.

Ancak bazı konularda günümüze kadar süregelen tartışmalar, zaman zaman Türk hukuk devriminin hayata geçirilmesinde farklı etkenlerin varlığı iddialarını gündeme taşımaktadır. Oysaki, gerek Konferans tutanakları ile heyet mensuplarının anıları, gerek Lozan sonrasındaki hukuki gelişmeler, Türk hukuk devriminin esas dinamiğinin eşitlik ve bağımsızlık esaslarına dayalı çağdaşlaşma hedefi olduğunu ortaya koymaktadır.

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki hukuki adımların atılma süreçlerini aydınlatmaya yardımcı olacak birinci derecedeki kaynaklar arasında arşiv belgeleri önemli bir yer tutmaktadır. Taraf devletlerin resmî arşiv belgelerinin incelenmesinin, Barış Konferansı ve Lozan Antlaşması'yla ilgili gelişmelerin değerlendirilmesinde objektif katkı yapacağı şüphesizdir. Ancak arşiv belgelerine yönelik yapılan çalışmalarda karşılaşılabilecek sorunları en aza indirmek amacıyla, başta Konferans tutanakları olmak üzere, konuyla ilgili temel eserlerle karşılaştırmalı bir inceleme yöntemi izlenecektir.

Bu doğrultuda tebliğ çerçevesinde, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, yeni kurulan Türk devletinin hukuk sisteminde gerçekleştireceği çalışmalara ilişkin hangi hazırlıkları yaptığı, Antlaşma'da yer verilen hangi taahhütlerin, ne şekilde yerine getirildiği ve Antlaşma'nın uygulanmasının doğurduğu sonuçların arka planı, arşiv belgelerine yansıyan birbirinden farklı belge içeriklerinden hareketle değerlendirilecektir. Aynı zamanda söz konusu arşiv belgelerinin, Devletin konuyla ilgili kendi iç işleyişinde dikkat edilen ve önem verilen hususların neler olduğunu, hangi noktalara vurgu yapıldığını, sürece hangi siyasetçi, hukukçu ve diplomatların dahil olduğunu ve ne ölçüde katkı sunduklarını, konuyla ilgili tartışmalardan farklı yönde bir bilgi barındırıp barındırmadıkları açısından da incelemeye tabi tutulacaklardır.

<sup>53</sup> Doç. Dr. Seda ÖRSTEN ESİRGEN ORCID: 0000-0002-7634-8092 [orsten@law.ankara.edu.tr](mailto:orsten@law.ankara.edu.tr)

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Bununla birlikte, konunun genişliği ve arşiv belgelerinin niteliği göz önünde bulundurularak, tebliğ çerçevesinde bir sınırlamaya gidilecektir. Söz konusu gelişmeler, Cumhuriyet dönemi arşiv belgeleri ışığında incelenirken konu odaklı değil, kronolojik bir sıra takip edilecek ve Boğazlar, Hatay gibi konuların kesin çözümü kavuştuğu 1930'ların sonuna kadar olan zaman dilimiyle sınırlandırılacak; böylece Lozan Antlaşması'yla kurulan düzenin değişmesini gerektirecek gelişmeleri de içerecektir.

Tebliğin amacı, Lozan Antlaşması'yla uluslararası hukuk düzeyinde bağımsızlığı tescillenen yeni Türk devletinin gerek iç hukuk, gerek uluslararası hukuk açısından içinde bulunduğu şartların eş zamanlı olarak değerlendirilmesidir. Bu şekilde, Antlaşma sonrası yıllarda ulusal ve uluslararası hukuk gelişmelerinin iç içe geçtiği görülecektir. Sonuçta azınlıklar karma hakem mahkemelerine, yabancı şirketlerden uluslararası antlaşmalara kadar birbirinden farklı konularda incelenecek arşiv belgeleriyle, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasının ardından geçen yaklaşık on beş yıllık bir zaman diliminde izlenen tek politikanın, Konferans boyunca izlendiği gibi, eşitlik ve bağımsızlık olduğunun ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

**Anahtar kelimeler:** Lozan Barış Konferansı, Lozan Antlaşması, Türk hukuk devrimi, uluslararası hukuk, Türk hukuk tarihi.

### **The Impacts of the treaty of Lausanne on the Turkish Legal System in the Light of Archival Documents**

The peace conference to be held after the victorious National Struggle started to have some effects and consequences in the history of Turkish law before it was convened. With the abolition of the sultanate, which had a history of hundreds of years, an important stage of the political and legal revolutions that the Turkish National Assembly, which led the National Struggle, began to implement was left behind.

The extent to which the Turkish delegation adopted the concept of equality and independence pursued in political, economic and legal terms during the peace negotiations was clearly seen in the minutes of the Conference. The same understanding was also reflected in the formulation of the provisions in the Peace Treaty and additional documents.

Nevertheless, discussions on some issues that have continued until today sometimes bring to the agenda the claims that there were different factors in the implementation of the Turkish legal revolution. However, both the minutes of the Conference and the memoirs of the members of the delegation, as well as the legal developments after Lausanne, reveal that the main dynamic of the Turkish legal revolution was the goal of modernization based on the principles of equality and independence.

Archival documents have an important place among the primary sources that will help illuminate the process of taking legal steps after the signing of the Treaty of Lausanne. There is no doubt that analysing the official archival documents of the contracting states will make an objective contribution to the evaluation of the developments related to

the Peace Conference and the Treaty of Lausanne. However, in order to minimise the problems that may be encountered in the study of archival documents, a comparative analysis method will be followed with the main works on the subject, especially the minutes of the Conference.

In this respect, this paper evaluates the preparations made by the newly established Turkish state after signing of the Treaty of Lausanne regarding the works to be carried out in the legal system, which commitments included in the Treaty, how they were fulfilled and the background of the results of the implementation of the Treaty, based on the content of various documents reflected in archival documents. At the same time, the archive documents in question will be examined in terms of what the issues that the State paid attention to and considered important in its internal functioning regarding the issue, which points were emphasized, which politicians, lawyers and diplomats were involved in the process and to what extent they contributed, and whether they contain information different from the discussions on the issue.

On the other hand, considering the extent of the subject and the quality of the archival documents, a limitation has been made within the framework of the paper. While examining the developments in question in the light of the archive documents of the Republican period, they were not subject-oriented, but rather followed a chronological order and were limited to the period until the end of the 1930s, when issues such as the Straits and Hatay were finally resolved. Thus, it has been ensured that it also includes the developments that would require a change in the order established by the Treaty of Lausanne.

The aim of the paper is to simultaneously evaluate the conditions of the new Turkish state, whose independence was recognised at the level of international law with the Treaty of Lausanne, in terms of both domestic and international law. In this way, it will be seen that national and international law developments have been intertwined in the years following the Treaty. As a result, through the archival documents that will be analysed on different topics ranging from minorities to mixed arbitral tribunals, from foreign companies to international treaties, it is anticipated that the only policy pursued in the fifteen years following the signing of the Treaty of Lausanne will be equality and independence, as it was pursued throughout the Conference.

**Keywords:** Lausanne Conference, Treaty of Lausanne, Turkish legal revolution, international law, Turkish legal history.



**Öğr. Gör. Dr. Irmak KARABULUT YILDIRIM – Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi**

**Lozan Barış Antlaşması Uyarınca Kurulan Karma Hakem Mahkemeleri: Türk- İtalyan Karma Hakem Mahkemesi<sup>54</sup>**

Karma hakem mahkemeleri Birinci Dünya Savaşı sonrası sonuçlandırılmamış uluslararası hukuk sorunlarını çözümlenecek uluslar-üstü bir yargı organı olarak düzenlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele süreci ardından Lozan görüşmeleri esnasında Türk tarafı sınırlı bir yetki ile Karma Hakem Mahkemeleri uygulamasına onay vermiştir. Bu şekilde Türkiye’de faaliyete geçecek olan Karma Hakem Mahkemelerinin tesisi Lozan Antlaşmasına dayanmış ve söz konusu anlaşma ile mahkemelerin yetkileri, faaliyetlerinin kapsamı, çalışma koşulları detaylı olarak belirlenmiştir. Lozan Antlaşması uyarınca İstanbul merkezli kurulan Karma Hakem Mahkemeleri esas itibariyle Türk vatandaşlarıyla Müttefik Devletler vatandaşları veya hükümetleri arasında meydana gelen, kendi yetki alanı içerisinde bulunan anlaşmazlıklara ilişkin hüküm vermekle görevlidir. Karma Hakem Mahkemeleri Türk- İngiliz, Türk- Fransız, Türk- İtalyan, Türk- Yunan, Türk- Romen ve Türk- Belçika Karma Hakem Mahkemesi olmak üzere altı adettir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Türk- İtalyan Karma Hakem Mahkemesi dört yıla yakın bir süre faaliyet göstermiş olup diğer Karma Hakem Mahkemeleri ile kıyaslandığında dava sayısı ve çalışma süresi bakımından daha sınırlı kalmıştır. Türk- İtalyan Karma Hakem Mahkemesi, Türk- İngiliz Karma Hakem Mahkemesinin de başkanı olan Danimarkalı başkan Hammerich önderliğinde faaliyet göstermiştir. Türk- İtalyan Karma Hakem Mahkemesi 19 Nisan 1926’da teşekkülünü tamamlamış, 64 maddeden oluşan nizamnamesi bu tarihte mahkeme başkanı M. Kai Hammerich, Türk üye M. Cemil, İtalyan üye Alberto Vöçino tarafından imzalanmış ve 22 ile 23 Mayıs tarihli Resmi Gazete’lerde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Lozan Antlaşması ile mahkemelerin yargılama yöntem, kural ve sürelerinin esas itibariyle mahkemeler tarafından belirlenmesi kabul edildiğinden söz konusu nizamname ile Lozan Antlaşması’nın 92 ile 96. maddelerine dayanarak oluşturulan Türk- İtalyan Karma Hakem Mahkemesi’nin yargılama usulü belirlenmiştir. 1930 yılı sonuna kadar faaliyet gösteren Türk- İtalyan Karma Hakem Mahkemesi toplam 64 davaya bakmıştır. Bu davalar arasında II. Abdülhamit’in mirasçılarının Trablusgarp, Bingazi ve Oniki Ada’daki mülklerine ilişkin taleplerine yönelik açtıkları dava, Societe Commercial d’Orient Şirketi’nin Türk Hükümetine açtığı borçların ödenmesi yönündeki dava, Türk ve İtalyan vatandaşlarının çeşitli çiftlik ve emlakın iadesine ilişkin açtıkları davalar, Seyr-i Sefain İdaresinin İtalyan Danilo aleyhine açtığı dava, İtalyan şirketi Tommaso Della Grazia Şirketi ile Türk hükümetinin karşılıklı açtıkları dava da vardır. Mahkemede, diğer karma hakem mahkemelerinde olduğu gibi dava konusunun, mahkemenin yetki alanının içerisinde olup olmadığı en çok gündeme gelen tartışmalardan biri olmuş, süreç idari makamlarca değerlendirilmesinin yanı sıra basın tarafından da dikkatle izlenmiştir. Türk tarafının, hükümetinin kazandığı davalar önemli birer başarı olarak gazetelerdeki yerini almıştır. Türkiye kimi zaman Americo Steiner isimindeki İtalyan şirketin

<sup>54</sup> Dr. Öğretim Görevlisi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Antalya/Türkiye, irmak.karabulut@alanya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1853-8776.

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

açtığı dava örneğinde olduğu gibi davayı kaybetmeyi muhtemel görüp davanın barış yoluyla halledilmesi yönünde adım atmıştır. Yine mahkeme kararının yerine getirilmemesi yönünde Bakanlar Kurulu'nun karar aldığına da şahit olunmuştur.

Lozan Antlaşması ile Türkiye uluslararası arenada tanınırken karma hakem mahkemeleri antlaşmanın önemli bir faslı olmuş, savaş sonrası anlaşmazlıkların hukuki zeminde çözümlenmesi adına kurulmuşlardır. Bu bağlamda Lozan Antlaşması'na dayanarak tesis edilen karma hakem mahkemelerinin çalışmalarının tarihsel sürecinin aydınlatılması antlaşmanın hukuki sonuçlarının tespiti açısından da önem arz etmektedir. Bu çalışma karma hakem mahkemeleri içerisinde Türk- İtalyan Karma Hakem Mahkemesi'nin faaliyetlerini, mahkemenin çalışma prensibini, mahkemede görülen başlıca davaları, Türk ve İtalyan taraflarının savunmalarını, özellikle Türk basın ve kamuoyunun bu davaları nasıl değerlendirdiğini ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmamızın başlıca kaynağını Türk basını oluşturmakta olup konuya ilişkin arşiv belgelerinden ve konuyla ilgili yayınlanan çalışmalardan da yararlanılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Lozan Antlaşması, Karma Hakem Mahkemesi, Türkiye, İtalya, Uluslararası Hukuk.

### **Mixed Arbitral Tribunals Established Pursuant to the Lausanne Peace Treaty: Turkish-Italian Mixed Arbitral Tribunal**

Mixed Arbitral Tribunals were arranged as a supra-nationalist judicial organ to resolve unfinalized international legal issues after the First World War. During the Lausanne negotiations following the First World War and the War of Independence, the Turkish side approved the implementation of Mixed Arbitral Tribunals with limited authority. The establishment of the Mixed Arbitral Tribunals that will operate in Türkiye in this way is based on the Treaty of Lausanne, and the powers of the courts, the scope of their activities and their working conditions are determined in detail by the said agreement. The Mixed Arbitral Tribunals established in Istanbul pursuant to the Treaty of Lausanne are primarily responsible for adjudicating disputes between Turkish citizens and citizens or governments of Allied States within their jurisdiction. There are six Mixed Arbitral Tribunals: Turkish-English, Turkish-French, Turkish-Italian, Turkish-Greek, Turkish-Romanian and Turkish-Belgian Mixed Arbitral Tribunals.

The Turkish-Italian Mixed Arbitral Tribunal, which is the subject of our study, has operated for nearly four years and, compared to other Mixed Arbitral Tribunals, has been more limited in terms of the number of cases and working hours. The Turkish-Italian Mixed Arbitral Tribunal operated under the leadership of the Danish president Hammerich, who was also the president of the Turkish-British Mixed Arbitral Tribunal. The Turkish-Italian Mixed Arbitral Tribunal was formed on 19 April 1926, and its regulations consisting of 64 articles was signed on this date by the President of the Court, M. Kai Hammerich, the Turkish member, M. Cemil, and the Italian member, Alberto Vöçino, and entered

into force after being published in the Official Gazettes dated 22 and 23 May. Since it was accepted by the Treaty of Lausanne that the trial methods, rules and time periods of the courts would essentially be determined by the courts, the trial procedure of the Turkish-Italian Mixed Arbitral Tribunal established based on Articles 92 to 96 of the Treaty of Lausanne was determined by the said regulations. The Turkish-Italian Mixed Arbitral Tribunal, which operated until the end of 1930, heard a total of 64 cases. Among these cases are the lawsuit filed by the heirs of Abdulhamid II regarding their claims on their properties in Tripoli, Benghazi and the Dodecanese Islands, the lawsuit filed by the Societe Commercial d'Oriente Company to the Turkish Government for the payment of debts, the lawsuits filed by Turkish and Italian citizens regarding the return of various farms and properties, the lawsuit filed by the Seyr-i Sefain Administration against the Italian Danilo, and the lawsuit filed by the Italian company Tommaso Della Grazia Company and the Turkish Government. In the court, as in other Mixed Arbitral Tribunals, one of the most frequently discussed issues was whether the subject of the case was within the court's jurisdiction, and the process was evaluated by the administrative authorities and was also carefully monitored by the press. Turkiye sometimes has taken steps to resolve a case peacefully, considering that it is likely to lose the case, as in the case filed by the Italian company Americo Steiner. It has also been witnessed that the Council of Ministers has made a decision not to implement the court decision.

While Turkiye was recognized in the international arena with the Treaty of Lausanne, the Mixed Arbitral Tribunals were an important chapter of the Treaty of Lausanne and were established to resolve post-war disputes on a legal basis. In this context, clarifying the historical process of the work of the Mixed Arbitral Tribunals established based on the Treaty of Lausanne is also important in terms of determining the legal consequences of the treaty. This study aims to examine the activities of the Turkish-Italian Mixed Arbitral Tribunal among the Mixed Arbitral Tribunals, the working principles of the court, the main cases heard in the court, the defenses of the Turkish and Italian parties, and especially how the Turkish press and public evaluated these cases. The main source of our study is the Turkish press, and archival documents and published studies on the subject have also been used.

**Key words:** Treaty of Lausanne, Mixed Arbitral Tribunal, Turkiye, Italy, International Law.

**Öğr. Gör. Dr. Gökçe SÜZGÜN IŞIK – Bursa Teknik Üniversitesi**  
**Lozan Barış Antlaşması’nda Yabancı Okullar Sorunu: Bursa Örneği<sup>55</sup>**

“Lozan Barış Antlaşmasında Yabancı Okullar Sorunu: Bursa Örneği” başlıklı bu çalışma ile Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet’e intikal eden yabancı okullar sorunun ortaya çıkışı, makro olarak Lozan Barış Antlaşması genelinde değerlendirilmiş, mikro olarak Bursa özelinde ele alınmıştır. Böylece genç Türk Cumhuriyeti’nin, Lozan Barış Antlaşması sürecinde ve devamında, bağımsızlık, laiklikle ulus bilincini güçlendirmeye yönelik ve gelecek nesilleri misyoner eğitimin yıkıcı etkisinden korumak için attığı hukuki adımların Bursa örneklemeden yola çıkılarak açıklanması hedeflenmiştir. Bu çalışma ile erken cumhuriyet yıllarında yabancı okulların konumu ve bu kurumların kontrol altına alınmasına yönelik düzenlemelerle elde edilen sonuçların neler olduğu, Lozan Barış Antlaşması ve Cumhuriyet yönetimiyle ortaya çıkan yeni ve ayrıcalıksız hukuki durumları karşısında yabancı okulların tepkileri, Bursa yerinde ortaya çıkan bu olayın niteliği, olay karşısında hükümetin ve Bursalıların tepkileri ve olayın Türk- Amerikan ilişkilerine etkilerinin neler olduğu sorularına cevap aranmıştır.

Araştırma süresince soruların tespiti ve cevapların ortaya çıkarılması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda başta Lozan Barış Antlaşması, ulusal düzenlemeler ve yerelde meydana gelen olay ile bu olay karşısında yapılan faaliyetler, düzenlemeden olaya, genelden özele ele alınmıştır. Geniş bir literatür çalışmasıyla yerli ve yabancı telif eserler ve gri literatürden faydalanılmıştır. Milli arşivler ile resmi kaynakların taraması yapılarak dönemin yerel ve ulusal süreli yayınları da değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada şu hususların önemli noktalar olduğu tespit edilmiştir. Yerel olarak meydana gelen olayın kısa sürede ulusal bir niteliğe büründüğü görülmüştür. Çünkü Bursa’da gelişen bu olayla, Cumhuriyet yönetiminin Lozan ve devamında aldığı pek çok hukuki önleme rağmen yabancı okulların misyonerlik faaliyetlerini sürdürdüğü ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet Bursa’sı bu olay üzerine devletin temel değerlerine ve Cumhuriyet gençliğine sahip çıkarak kamusal iradesini sert bir biçimde ortaya koymuş, ulusal kamuoyunu da bu yönde etkilemiştir. Türk hükümeti bu alandaki düzenleme ve uygulamalarını sertleştirerek, Türk çocuklarını misyoner eğitimin etkisinden korumak yolunda önemli bir imkân elde etmiştir. Aynı zamanda bu süreçte Amerika ve Türkiye arasında diplomatik bir kriz de yaşanmıştır. Ancak Cumhuriyet’in yönetim kadrosu, Türk Devleti’nin iç işlerine müdahale edilmesini kabul etmeyerek, Amerika’nın tüm çabalarına karşın, bu konuda sert bir tutum sergilemiş ve bağımsızlığından ödün vermemiştir.

Neticede, Lozan Barış Antlaşması’nda kapitülasyonlar genelinde ve yabancı ile azınlık okulları özelinde kabul edilen düzenlemelerin ve bu düzenlemelerde TBMM ile Lozan delegasyonunun ısrar ve iddialarının haklılığa ulaştığı

<sup>55</sup> Gökçe Süzgül Işık, Öğr. Gör. Dr. (ORCID: 0000-0002-4679-2862), Bursa Teknik Üniversitesi Ortak Dersler Bölümü, gokce.suzgun@btu.edu.tr

ortaya çıkmıştır. Yerelde ortaya çıkan bu gelişme, Lozan sonrası süreçte milli eğitim ve bağımsızlık için sembolik bir öneme sahip de olmuştur.

Osmanlıdan Cumhuriyet'e intikal eden bu süreci özetleyecek olursak; Osmanlı, gayrimüslimlere cemaatleri içerisinde serbestiyet tanımış, hukuk, dil, din ve kültürlerini koruyarak yaşamalarını garanti etmiştir. Klasik dönemde bu durum bir soruna yol açmazken güç kaybı ve 17. yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerle, yabancılara ve azınlıklara kapitülasyonlarla çeşitli ödümler verilmiştir. Yabancı ve azınlıklar tarafından okullar açılması da bu ödümlerdendir. Fakat Batılı devletlerin, gayrimüslimleri dini yakınlık ve siyasi çıkarlarla himaye etmeleri, yabancı ve azınlık okullarında nasyonal ve misyoner eğitim niteliği zamanla bir tehdiye dönüşmüştür. Millî Mücadele sonunda Lozan Konferansı'na davet edilen Türk delegasyonu, kazanılan zaferin bir sonucu olarak, muzaffer ve bağımsız bir milletin temsilcileri olarak görüşmelere katılmıştır. Kapitülasyonların kaldırılması noktasında görüşmelerde en ısrarlı tartışmaların yaşandığı alanlardan biri de yabancı ve azınlık okulları konusu olmuştur. Lozan Barış Antlaşması'nda eğitim rejimine yönelik özel bir bölüm ya da başlık bulunmamaktadır. Anlaşmanın 3. kısmında "Akalliyetlerin Himayesi" başlıklı 37 ile 45. maddeler, azınlıkların Türk Devleti'ndeki konumunu düzenlemektedir. Bu hükümler içinde, 40 ve 41. maddede azınlıkların eğitime özel yer verilmiştir. Buna göre yabancı ve gayrimüslim okulları Türk okullarıyla aynı rejime bağlı kalarak faaliyet gösterebilecektir.

77 Böylece yeni Türk devletinin eğitim alanındaki hukuki düzenlemelerinin yabancı ve azınlık okullarında da etkin kılınması imkânı doğmuş, ayrıcalıklar ortadan kaldırılmıştır. Anlaşmanın imzalanmasının ardından ülkede yabancı okul sayısında ciddi bir azalma olmuştur. Bu durumun yansıdığı illerden bir tanesi de Bursadır. Yoğun azınlık nüfusuna rağmen Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ve Cumhuriyet'in ilanından sonra kentte sadece Bursa Musevi Mektebi (Alyans Mektebi) ile Bursa Amerikan (Kız) Koleji ve Bursa Setbaşı Amerikan Okulu etkindi. Cumhuriyet yönetimi yabancı okullara yönelik düzenlemelerini ilerleyen yıllarda 3 Mart 1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun ilanı ile 26 Eylül 1925 ve 7 Şubat 1926 genelgeleriyle de sürdürdü. Böylece Millî Eğitim Bakanlığı bu okulları, tehlikeli faaliyetlerine karşı kontrol altında tutmayı amaçlamıştır. Ancak Ocak 1928'de Bursa'da Amerikan Kız Koleji öğrencilerinden dördünün okulun öğretmenlerinin etkisinde kalarak din değiştirmesi hadisesi hükümete bu alandaki uygulamalarını sertleştirerek Türk çocuklarını misyoner eğitimin etkisinden korumak yolunda önemli bir imkân sağlamıştır. Dolaylı dini ve siyasi propaganda Cumhuriyet'in yeni nesillerini tehdit ederken Millî Eğitim Bakanlığı bu konuda asla taviz vermemiştir. Olay hakkında ivedilikle teftiş ve geniş bir soruşturma süreci başlatılarak hem iddia sahibi hem de iddianın muhatabı öğrenciler soruşturmaya tabi tutulmuş, kısa sürenin ardından okul, bakanlık emriyle 31 Ocak 1928 tarihinde dini propaganda gerekçesiyle kapatılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Lozan Barış Antlaşması, Eğitim, Yabancı Okullar Sorunu, Bursa, Amerikan

### **The Problem of Foreign Schools in the Peace Treaty of Lausanne: The Case of Bursa<sup>56</sup>**

This study titled "The Problem of Foreign Schools in the Treaty of Lausanne: The Case of Bursa" evaluated the emergence of the problem of foreign schools transferred from the Ottoman Empire to the Republic in macro terms in the context of the Treaty of Lausanne and micro terms in Bursa. Thus, it is aimed to explain the legal steps taken by the young Turkish Republic in the process of the Treaty of Lausanne and afterwards, in order to strengthen the national consciousness with independence, secularism and to protect future generations from the destructive effects of missionary education, based on the example of Bursa. This study seeks answers to the questions of the position of foreign schools in the early republican years and the results obtained with the regulations aimed at taking these institutions under control, the reactions of foreign schools to their new and unprivileged legal status that emerged with the Treaty of Lausanne and the Republic administration, the nature of this event that emerged in Bursa, the reactions of the government and the people of Bursa to the event and the effects of the event on Turkish-American relations.

Qualitative research methods were used in order to identify the questions and reveal the answers throughout the research. In this context, the Treaty of Lausanne, national regulations, and the incident that occurred locally and the activities carried out in response to this incident were addressed from regulation to incident, from general to specific. A comprehensive literature study was conducted, benefiting from local and foreign copyrighted works and grey literature. National archives and official sources were scanned, and local and national periodicals of the period were also evaluated.

The following points were determined to be important points in this study. It was observed that the incident that occurred locally quickly acquired a national character. Because, with this incident that developed in Bursa, it was revealed that foreign schools continued their missionary activities despite the many legal measures taken by the Republican administration during and after Lausanne. Bursa of the Republic, upon this incident, defended the fundamental values of the state and the youth of the Republic, and demonstrated its public will in a harsh manner, and influenced the national public opinion in this direction. The Turkish government gained an important opportunity to protect Turkish children from the influence of missionary education by tightening its regulations and practices in this area. At the same time, a diplomatic crisis occurred between America and Turkey during this process. However, the administrative staff of the Republic, despite all efforts of America, did not accept intervention in the internal affairs of the Turkish State and displayed a tough stance on this issue and did not compromise on its independence.

As a result, it was revealed that the regulations accepted in the Lausanne Peace Treaty in general regarding capitulations and specifically for foreign and minority schools and the insistence and claims of the TBMM and the

<sup>56</sup> Gökçe Süzgün Işık, Lec. (ORCID: 0000-0002-4679-2862), Bursa Technical University, gokce.suzgun@btu.edu.tr

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Lausanne Delegation in these regulations were proven right. This development that emerged locally also had a symbolic importance for national education and independence in the post-Lausanne period.

If we summarize this process that passed from the Ottoman Empire to the Republic; the Ottoman Empire granted freedom to non-Muslims within their communities and guaranteed that they could live while preserving their law, language, religion and culture. While this situation did not cause any problems in the classical period, with the loss of power and the developments that emerged in the 17th century, various concessions were made to foreigners and minorities through capitulations. The opening of schools by foreigners and minorities is one of these concessions. However, the protection of non-Muslims by Western states with religious affiliations and political interests, and the national and missionary nature of education in foreign and minority schools have become a threat over time. The Turkish Delegation, invited to the Lausanne conference at the end of the War of Independence, participated in the talks as representatives of a victorious and independent nation as a result of the victory. One of the areas where the most persistent discussions took place in the talks regarding the abolition of capitulations was the issue of foreign and minority schools.

There is no special section or heading for the education regime in the Lausanne Peace Treaty. Articles 37 and 45 in the third part of the agreement, regulate the position of minorities in the Turkish State. Within these provisions, special attention is given to the education of minorities in Articles 40 and 41. Accordingly, foreign and non-Muslim schools can operate under the same regime as Turkish schools. Thus, the possibility of making the legal regulations of the new Turkish state in the field of education effective in foreign and minority schools has emerged, and privileges have been eliminated. After the signing of the agreement, there was a significant decrease in the number of foreign schools in the country. One of the cities where this situation was reflected was Bursa. Despite the large minority population, only the Bursa Jewish School (Alyans School), Bursa American (Girls) College and Bursa Setbaşı American School were active in the city after the signing of the Lausanne Peace Treaty and the declaration of the Republic.

The Republican administration continued its regulations regarding foreign schools in the following years with the declaration of the Unification of Education Law on March 3, 1924 and the circulars dated September 26, 1925 and February 7, 1926. Thus, the Ministry of National Education aimed to keep these schools under control against dangerous activities. However, the incident in January 1928, when four students of the American Girls' College in Bursa changed their religion under the influence of the school's teachers, provided the government with an important opportunity to toughen its practices in this area and protect Turkish children from the influence of missionary education.

While indirect religious and political propaganda threatened the new generations of the Republic, the Ministry of National Education never compromised on this issue. An inspection and extensive investigation process was initiated regarding the incident immediately, and both the claimant and the students addressed in the claim were subjected to



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

investigation, and after a short while, the school was closed on January 31, 1928 by order of the ministry on the grounds of religious propaganda.

**Key Words:** The Peace Treaty Of Lausanne, Education, The Problem of Foreign Schools, Bursa, American



## DÖRDÜNCÜ OTURUM

**Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Yahya Berkol GÜLGEÇ – Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi**

**Assoc. Prof. Dr. Katalin SSKA – University of Debrecen**

**Minority Right Provisions in the Treaty of Lausanne**

When the League of Nations was established following World War I, minorities were defined within a tripartite framework: racial, linguistic, and religious criteria. Minorities falling into one of these categories were granted not only equal rights with the majority, but also additional rights protected and guaranteed by international law, which did not apply to the majority (e.g., the right to establish their own schools or use their own language).<sup>2</sup>

On 24 July 1923 in Lausanne the Contracting Parties have signed the Peace Treaty that guaranteed the independence of Turkey and shaped the foundational legal framework of its minority rights. Since then this key treaty has continuous impact on minorities in Turkey. The Turkish delegation in Lausanne rejected the previous three criteria and recognized only non-Muslims as minority groups in the country, which was accepted by the signatory parties.<sup>3</sup> Since then, Turkey adhering to this definition consistently referring to the Treaty of Lausanne in its international agreements with the following clause: *“The Republic of Turkey reserves the right to implement the provisions of this agreement in accordance with the relevant provisions of the Turkish Constitution and the Treaty of Lausanne and its annexes.”*<sup>4</sup>

According to Article 90/5 of the 1982 Constitution: “International agreements duly put into effect have the force of law. No appeal to the Constitutional Court shall be made with regard to these agreements, on the grounds that they are unconstitutional. In the case of a conflict between international agreements, (...) the provisions of international agreements shall prevail.” Consequently, the Treaty of Lausanne holds the same legal force in Turkey as the Constitution.<sup>5</sup>

Turkey employs a very narrow definition of minorities. Additionally, the applicability of rights expressed in subsequent human rights conventions can be further restricted during implementation by referencing the Treaty of Lausanne. It appears that official Turkish minority policy is shaped by the politics of the 1920s and 1930s. But is this merely the policy of the '20s and '30s, or does it have deeper roots and traditions in Ottoman/Turkish history?

Since its establishment, the Republic of Turkey has faced minority issues. Moreover, the parties to the Treaty of Lausanne still accuse Turkey of violating its provisions. Turkey defends itself by stating that all individuals living within its borders are its citizens, and according to the Treaty of Lausanne, it only recognizes non-Muslims as minorities. Consequently, the republic does not discriminate based on religion, ethnicity, or language, asserting that it is a unified state and discussing minority issues is tantamount to inviting enemies who will attack the unified Turkey and attempt to divide its land.<sup>6</sup>

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

The Treaty was criticized mainly by England and the United States. According to George Curzon British Foreign Secretary the Lausanne Peace Treaty created so poor political minority concept that required the world to pay heavy price for the next 100 years. Some of the historians, however, defended the human rights aspects of the contract as several rights are expressly recognized to Turkish nationals belonging to non-Muslim minorities, such as equality before the law, non-discrimination in the exercise of civil and political rights, and the right to establish charitable, religious and social institutions, schools with the right to use their language and to exercise their religion freely therein.

In my essay I study the minority provisions and its interpretation of the Lausanne Treaty concerning 39-45. Articles. I emphasize that in relation to the Turkish legal developments the key is understanding and reconnecting it to the Ottoman legal developments. In my opinion the forceful separation of these two can lead to erroneous conclusions especially in examination of the events of 1922-23 in Turkey.

**Keywords:** Republic of Turkey, Lausanne Treaty, Minority Rights, International Law, Human Rights



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

**Sr. Lecturer Dr. Iliia XYPOLIA – University of Aberdeen**

### **Lord Curzon in Lausanne: imperialism, diplomacy and “getting things done” in the Eastern Mediterranean**

The 1923 Treaty of Lausanne has been the most consequential treaty for the Eastern Mediterranean during the past century and has attracted much scholarly attention. It established the borders of the newly founded Republic of Turkey and defined her relations with Greece. Yet, while much ink has been spilled on specific issues like the Kurdish question, or the Greek-Turkish relations, there are several issues regarding the diplomacy of governments involved. In particular, while the British strategy and interests have been thoroughly delineated by scholars in the mid-20th century, the role of Lord Curzon, the key statesman that organised and dominated the conference that led to the treaty of Lausanne, remains underexplored. Winston Churchill wrote that Curzon “thought too much about stating his case, and too little about getting things done”. This paper examines personal and official documents of Lord Curzon, the British Secretary of State for Foreign Affairs, related to the Lausanne Conference. Many aspects of Lord Curzon life and work are worthy of detailed study, but his role at the Lausanne Conference was chosen for this paper. Through a detailed exploration of the evolution of his tactics, his strategy that was built upon a solid knowledge of the region, and his often opposing views with those of the Admiralty, the War Office and even the Cabinet and the Prime Minister, this paper seeks to shed light on the British policy at the Lausanne Conference stemmed from aims developed after the long Great War in the Eastern Mediterranean of 1912-1922.

**Res. Asst. Afra Teren GÜRLÜLER – İzmir University of Economics Faculty of Law**  
**A Retrospective Approach to the Lausanne Peace Treaty and Minority Rights<sup>57</sup>**

The negotiation processes and signing of the Treaty of Lausanne are the most important and pioneering processes regarding the reflection of the establishment of the Republic of Turkey on international politics. The central administration weakened during the decline period that began in 1699 in the Ottoman Empire. In addition to the weakening of the central administration, the Ottoman Empire began to face problems in foreign relations along with economic problems and developments in the world. For this reason, the Treaty of Lausanne is the end of an Ottoman Empire that was not strong in foreign relations and the first appearance of a new nation state in international relations. For this reason, although the Treaty of Lausanne is of course important in many respects, this study will focus on the issue of minority rights within the scope of the Treaty of Lausanne. While the minority rights included in the Treaty of Lausanne are discussed in our study, the concept of human rights and the current interpretations and reflections of minority rights will also be included. We find it important to include this issue in the study. Because the historical change of human rights is directly related to social norms. We preferred to make such a comparison in our study in order to reveal this change. This comparison is not made to reveal that the rights in Lausanne contradict today's human rights, but only to shed light on the process of change in human rights.

When the content of the Treaty of Lausanne is considered, it is obviously a human rights document as it includes rights that can be evaluated as negative and positive rights or group rights. In this respect, it has historical importance. However, in our opinion, this aspect of the Treaty of Lausanne is often not taken into consideration sufficiently. We see that the treaty gives two types of obligations to the party states. The first obligation is to accept the life, personal freedom and religious rights of the people living on the country's territory, regardless of the citizenship bond of the party states. This is a very important obligation when looking at the world order after the dissolution of empires and the First World War. Because with the disintegration of states and especially the increase in the number of nation states, there is a rise in nationalist feelings. For this reason, the protection of the fundamental rights of people living on a piece of land that is defined as a state and who have become a minority there as a result of historical developments, without the need for citizenship bond, is an important development and protection. The second obligation is related to the rights of those who are minorities among the citizens of the states in terms of lineage, religion and language. Accordingly, minorities will have equal personal and political rights with other citizens, as well as the right to use their own language and various religious and educational rights. Both regulations show the positive and negative obligations of the state. In addition, both obligations, as we have mentioned, are a direct reflection of historical developments.

---

<sup>57</sup> Afra Teren GÜRLÜLER, Araştırma Görevlisi, PHD.s., 0000-0001-7501-638X, [afragurluler@gmail.com](mailto:afragurluler@gmail.com), İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi,

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Another issue to address in our study after the determinations regarding minority rights is the second obligation that we have addressed above while discussing the obligations of the state. We believe that its qualification should be discussed. Minorities have been given the right to continue their own cultural life. In this context, it can be said that we are faced with the right of nations to self-determination, especially when the conditions of the period are taken into consideration. In this part of the study, after providing general information on the right of nations to self-determination, these regulations in Lausanne will be discussed in terms of the right of nations to self-determination in the light of current jurisprudence and doctrinal discussions.

The Treaty of Lausanne is also a social contract and the foundations of the nation state to be established in Anatolia were laid here. This study will discuss the rights granted to different minority groups by showing how the nation state legally positions which groups living under the sovereignty of the state. The most important element here is that the concept of minority was defined through religious groups during the establishment of the Republic of Turkey, where secularism would later be accepted. Although this grouping seems interesting to us in today's secular Republic of Turkey, it is quite clear that such an arrangement was preferred after the collapse of the empire. While the relationship between secularism and minority rights is also discussed within this scope, it will be discussed whether a positive distinction based on religion in citizen rights contradicts the concepts of secularism and the rule of law today. It is also useful to note that in addition to different rights based on religion, different obligations are also foreseen. These will also be addressed in our study. These distinctions will be addressed in the study and the limitations and rights will be evaluated from the perspective of today's democratic state of law. The provisions regarding minorities in the Treaty of Lausanne still affect practical life in the Republic of Turkey today. We still see the impact of the Lausanne process, especially in terms of foreign schools, which are on the agenda from time to time in our country.

As a result, the Lausanne Peace Treaty is not only a legal text that established the foundations of this country, but also a document that has effects today, and for this very reason, the issue of minorities is addressed in this study and the meaning and equivalent of rights today are discussed. We believe that it is useful to examine human rights retrospectively in order to understand their changes and their changing meanings in the legal order. We also want to show that this agreement is also a human rights document.

**Keywords:** Minority Rights, Human Rights, Lausanne Peace Treaty, Group Rights, Positive Rights

### **Lozan Barış Antlaşması ve Azınlık Haklarına Retroperspektif Bir Yaklaşım**

Lozan Barış Antlaşması'nın müzakere süreçleri ve imzalanması Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun uluslararası siyasete yansımalarına ilişkin en önemli ve öncü süreçtir. Osmanlı Devleti'nde 1699'da başlayan gerileme döneminde merkezi yönetim zayıflamıştır. Merkezi yönetiminin zayıflamasına ek olarak ekonomik sorunlar, dünyada yaşanan gelişmeler ile birlikte Osmanlı dış ilişkilerde de sorunlar ile karşılaşmaya başladı. Bu sebeple de Lozan Barış Antlaşması dış ilişkilerde güçlü olmayan bir Osmanlı Devleti'nin sonu, yeni bir ulus devletinin ise uluslararası ilişkilerdeki ilk görünümüdür. Bu sebeple elbette ki Lozan Barış Antlaşması pek çok açıdan önem arz etse de bu çalışma Lozan Barış Antlaşması kapsamında azınlık hakları konusuna odaklanacaktır. Çalışmamızda Lozan Barış Antlaşması'nda yer alan azınlık hakları ele alınırken özellikle de insan hakları kavramı ve azınlık haklarının günümüzdeki yorumları ile yansımalarına da yer verilecektir. Çalışmada bu hususa yer vermeyi önemli buluyoruz. Çünkü insan haklarının tarihsel değişimi sosyal normlar ile doğrudan bağlantılıdır. Bu değişimi gözler önüne sermek için de çalışmamızda böyle bir kıyaslama yapmayı tercih ettik. Bu kıyaslama Lozan'da yer alan hakların günümüzdeki insan hakları ile çeliştiğini gözler önüne sermek için değil yalnızca insan haklarının değişim sürecine bir ışık tutmak için yapılmaktadır.

Lozan Barış Antlaşması içeriği dikkate alındığında negatif ve pozitif haklar veya grup hakları olarak değerlendirilebilecek hakları ihtiva eden bir belge olarak bir insan hakları belgesi olarak nitelendirilmelidir. Bu açıdan da tarihsel bir öneme sahiptir. Ancak kanaatimizce Lozan Antlaşması'nın bu yönü çoğu zaman yeterince dikkate alınmamaktadır. Antlaşmanın taraf devletlere iki tip yükümlülük verdiğini görmekteyiz. Birinci yükümlülük, taraf devletlerin vatandaşlık bağından bağımsız olarak ülke topraklarında yaşayan kişilerin yaşam, kişisel özgürlük ve dinsel haklarının kabul edilmesidir. İmparatorlukların dağılması ve Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzenine bakıldığında bu çok önem arz eden bir yükümlülüktür. Çünkü devletler parçalanması ve özellikle ulus devletlerin sayısının artması ile birlikte milliyetçi hislerin yükselişi söz konusudur. Bu nedenle devlet olarak nitelendirilen bir toprak parçası üzerinde yaşayan ve tarihsel gelişmeler sonucu orada azınlık olarak kalmış kişilerin vatandaşlık bağı gereksizinin temel haklarının korunacak olması önemli bir gelişme ve korumadır. İkinci yükümlülük ise devletlerin vatandaşları arasında soy, din ve dil bakımından azınlık bulunanların haklarına ilişkindir. Buna göre azınlıklar diğer vatandaşlar ile eşit, kişisel ve siyasal haklara sahip olmanın yanı sıra, kendi dillerini kullanma hakkı ve çeşitli dini ve eğitim haklarına sahip olacaklardır. Her iki düzenlemede de devletin pozitif ve negatif yükümlülüklerini görmektedir. Ayrıca her iki yükümlülük de bahsetmiş olduğumuz gibi tarihsel gelişmelerin doğrudan yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda azınlık haklarına ilişkin tespitlerden sonra ele almak istediğimiz diğer bir husus ise yukarıda devletin yükümlülüklerinden bahsederken ele almış olduğumuz ikinci yükümlülüktür. Bunun nitelendirmesinin tartışılması gerektiğine inanmaktayız. Azınlıklara kendi kültürel hayatlarını sürdürme hakkı verilmiştir. Bu kapsamda bir ulusların kendi kaderini tayin hakkı ile karşı karşıya olduğumuzu, özellikle de dönemin şartları dikkate alındığında söylenebilir. Çalışmanın bu kısmında ulusların kendi kaderini tayin hakkına ilişkin genel bilgiler verildikten sonra

Lozan'da yer alan bu düzenlemeler güncel içtihatlar ve doktrin tartışmaları ışığında ulusların kendi kaderini tayin hakkı bakımından ele alınacaktır.

Lozan Barış Antlaşması aynı zamanda bir toplumsal sözleşmedir ve Anadolu'da kurulacak ulus devletin temelleri de burada atılmıştır. Bu çalışma ile ulus devletin devletin egemenliği altında yaşayan hangi grupları hukuken nasıl kumlandığını göstermek suretiyle farklı azınlık gruplara tanınan haklardan bahsedilecektir. Burada da en önemli unsur daha sonraları laikliğin kabul edileceği Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında azınlık kavramının dinsel gruplar üzerinden tanılandığını görmekteyiz. Günümüz laik **Türkiye Cumhuriyeti**'nde bu gruplandırma bizlere ilginç gelse de dağılan imparatorluk sonrası böyle bir düzenlemenin tercih edilmesi oldukça anlaşılabilir. Laiklik ve azınlık hakları ilişkisi de bu kapsamda ele alınırken vatandaş haklarında dine dayalı pozitif bir ayrımın günümüzde laiklik ve hukuk devleti kavramları ile çelişip çelişmeyeceği tartışılacaktır. Ayrıca dine dayalı farklı haklara ek olarak farklı yükümlülüklerin de öngörüldüğünü not etmekte fayda vardır. Çalışmamızda da bunlar ele alınacaktır. Çalışmada da bu ayrımlar ele alınarak günümüzdeki demokratik hukuk devleti perspektifinden sınırlama ve hakların değerlendirilmesi yapılacaktır. Lozan Barış Antlaşmasında azınlıklara ilişkin yer alan hükümler bugün dahi Türkiye Cumhuriyeti'nde pratik hayatı da etkilemektedir. Özellikle de ülkemizde dönem dönem tekrar gündem olan yabancı okullar konusunda Lozan sürecinin etkisini hala görmekteyiz.

Sonuç olarak Lozan Barış Antlaşması bu ülkenin temellerini kuran bir hukuki metin olmanın ötesinde günümüzde de etkileri olan bir belgedir tam da bu sebeple bu çalışmada azınlıklar konusu ele alınarak hakların günümüzdeki anlamı ve karşılığı tartışılmaktadır. İnsan haklarının değişimi ve hukuk düzenindeki değişen anlamlarının anlaşılması için geriye dönük şekilde incelenmesinin faydalı olduğu kanaatindeyiz. Bu sözleşmenin aynı zamanda bir insan hakları belgesi olduğunu da gözler önüne sermek istiyoruz.

**Anahtar Sözcükler:** Azınlık Hakları, İnsan Hakları, Lozan Barış Antlaşması, Grup Hakları, Pozitif Haklar



İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ  
"bilimle anla bilgiyle yönet"

## İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

### İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Gözde Yazgı Tütüncü Aşçı	Başkan, Rektör Yardımcısı
Prof. Dr. Ayşe Melda Sur	Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Burcu Güneri Çangarlı	İşletme Fakültesi
Prof. Dr. Canan Lale Dülger	Mühendislik Fakültesi
Prof. Dr. Özgül Karayurt	Sağlık Bilimleri Fakültesi
Prof. Dr. Aynur Yürekli	Yabancı Diller Yüksekokulu
Doç. Dr. Şölen Kipöz	Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi
Doç. Dr. Aysun Akan	İletişim Fakültesi
Doç. Dr. Burak Erdeniz	Fen Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Elçin Yılmaz	Ortak Zorunlu Dersler
Dr. Öğretim Üyesi Ali Burak Özkaya	Tıp Fakültesi
Dr. Öğretim Üyesi Cem Özcan	Adalet Meslek Yüksekokulu
Dr. Öğretim Üyesi Didem Keleş Bartık	Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi Betül Öztürk	Uygulamalı Yönetim Bilimleri Yüksekokulu
Öğr. Gör. Emre Küheylan	Meslek Yüksekokulu
Gülce Başer	Yayın Yönetmeni